

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1941.

Första kammaren.

Nr 3.

Fredagen den 17 januari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Domö* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 29, angående åtgärder till stödjande av odlingen av vissa kulturväxter.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till instruktioner för riksdagens justitieombudsman och militieombudsman.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 16 januari 1941.

Till justitiedepartementet hade från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län den 16 januari 1941 inkommit en den 15 i samma månad dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att, sedan försäkringsdirektören Martin Sandorf blivit för Göteborgs stads valkrets utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för tiden till den 1 januari 1943, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 26 § första stycket lagen om val till riksdagen postdirektören Thore Wennquist blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1943.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Herr *Wennquist* infann sig härefter och intog sin plats i kammaren.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av närslutna läkarintyg anhåller undertecknad härmed vördsamt om ledighet från riksdagsarbetet till den 26 januari.

Djursholm den 15 januari 1941.

Oscar Olsson.

Första kammarens protokoll 1941. Nr 3.

Att riksdagsmannen i första kammaren lektor *Oscar Olsson*, Djursholm, på grund av lunginflammation är oförmögen att besöka riksdagen under tiden 15 januari till och med 26 januari 1941, intygas härmed.

Djursholm den 15 januari 1941.

Allan Cederberg,
t. f. stadsläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

*Statsverks-
propositionen
m. m.*

Föredrogos ånyo och företogs till behandling i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1941/42, och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet m. m.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Den allt överskuggande frågan är nu, liksom då förra lagtima riksdagen samlades, frågan om vårt lands frihet och oberoende. Alla känna vi utan tvivel en djup tacksamhet över att vårt land förskonats från krigets fasor, även om kriget indirekt medfört stora svårigheter för land och folk. Vi kunna med tillfredsställelse konstatera, att den förda utrikespolitiken ej undergått någon förändring, utan som tidigare har till uteslutande syfte att med bibehållande av vårt lands frihet och oberoende trygga vår fred och bevara en strikt neutral inställning till de krigförande parterna.

I regeringens ofta svåra och ömtåliga arbete att föra denna politik har den otvivelaktigt hela vårt folk bakom sig, och härutinnan finnes ingen meningskiljaktighet mellan regering och riksdag. Det har från vissa håll klagats över vad man förmenar vara bristande samarbete mellan regering och riksdag, och särskilt ha klagomålen gällt att regeringen i fråga om vårt förhållande till de krigförande länderna skulle iakttagit allt för stor förtegenhet både gentemot riksdagen och den stora allmänheten. Det är alldeles uppenbart, att den allmänna opinionen så långt möjligt är bör hållas underrättad även i utrikespolitiska frågor, men å andra sidan förstå vi väl, att under de onormala förhållanden, varunder vi nu leva, den försiktighet härutinnan måste iakttagas, som av läget i varje situation fordras. Jag förstår också väl, att det inte är möjligt för den stora allmänhet, som indirekt genom riksdagen och direkt genom pressen vill informeras om de utrikespolitiska kriser som berört vårt land, att bedöma vad som bör eller icke bör offentliggöras. Till förekommande av en massa rykten synes det välbetänkt om regeringen, där sådana meddelanden kunna lämnas, ville på ett så tidigt stadium som möjligt göra detta.

De svårigheter av känt slag, som våra nordiska grannländer för närvarande kämpa med, ha ställt det nordiska samarbetet inför betydande svårigheter. Då Sveriges riksdag nu samlas, må det sägas, att från vårt folk viljan till samarbete alltså är levande och stark, även om kommunikationerna mellan de nordiska folken i vissa avseenden försvårats. Ytterst beror emellertid den nordiska tankens fortlevande och omsättning i praktiskt handlande på de enskilda människornas vilja, och jag tror mig med visshet kunna säga, att bland oss i Sverige våra grannländers öden följas med största intresse och varmaste förståelse för deras speciella svårigheter. Det är vår förhoppning att det samarbete, som grundlades och inleddes under förkrigstiden, skall bestå och i möjligaste mån utvecklas, och det synes för mig framstå som en angelägen uppgift för vårt land och för vår regering, att allt göres som kan bidra till stärkande av detta samarbete och av de band, som sedan långa tider förefunnits mellan de nordiska länderna.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

En viss misstämning synes ha gjort sig gällande mot vårt land uti vårt västra grannland — av allt att döma framkallad på grund av missförstånd. Allt vad som står i regeringens förmåga att göra för att undanröja dylika misstämningar bör göras så snabbt och effektivt som möjligt.

Det är fullt förklarligt med hänsyn till det i så många avseenden ovissa utrikespolitiska läget, att försvarsfrågorna även i den nu framlagda statsverkspropositionen kommit att inta ett dominerande rum. Den nu framlagda budgeten kräver i sådant avseende av landets medborgare betydande både personliga och ekonomiska uppgiffringar. Då regeringen efter prövning funnit dessa krav ofrånkomliga, utgör detta i och för sig ett bevis på hur allvarligt läget alltjämt måste anses vara. I betraktande av all den oro, som råder runt omkring i världen, vore säkerligen ingenting olyckligare än om vårt folk hän-gåve sig åt uppfattningen, att de värsta farorna för vårt vidkommande skulle vara övervunna även för framtiden. Situationer kunna oväntat uppkomma, då den högsta grad av beredskap är nödvändig, och det bör nu stå klart för alla, att det yttersta syftet med denna beredskap är att bevara och trygga rikets oberoende och folkets frihet. Här får icke finnas rum för något tvivel eller någon klenmodighet.

Ur denna synpunkt hälsa vi med tillfredsställelse det energiska arbete, som pågår för att organisera och stärka vårt lands försvar. Utöver omfattande förslag till materialanskaffning och andra åtgärder på försvarets område konstatera vi att regeringen nu förelägger riksdagen förslag till värnpliktstidens utökande, ett krav som de militära myndigheterna länge haft den tidigare otacksamma uppgiften att hävda. Den meningsriktning jag här företräder har alltid understrukit vikten av att sakkunskapens fordringar härvidlag beaktas, och det är särskilt nu uppenbart, att med den tilltagande mekaniseringen av försvaret och de uppgifter av ofta komplicerad teknisk natur, som våra olika försvarsgrenar ställas inför, är det dubbelt nödvändigt med en utbildningstid, som garanterar att våra värnpliktiga vinna nödvändig förtrogenhet med den dyrbara materiel de ha att sköta.

Vid den av försvarsministern antydda ny- eller omorganisationen av försvaret, som bland annat synes nödvändig göra uppsättandet av nya förband, vill jag begagna tillfället särskilt betona vikten av att dessa förband ges den samhörighet med den egna provinsen, som karakteriserade våra gamla bygde-regementen. Många av dessa, som indrogos vid omorganisationen år 1925, synas nu lämpligen kunna återupprättas — givetvis i den gestalt en senare tids krav ställer på utrustning och organisation. Jag anser att det vore ett slöseri med dyrbara värden av historisk art att ej tillvarata de indragna regementenas traditioner. Den samhörighet mellan folk och försvar, som man så ofta hör talas om, torde ej kunna främjas på bättre sätt än genom att låta de värnpliktiga i största möjliga utsträckning tjänstgöra vid förband, som ha uppsatts inom den egna bygden, som ha traditioner från den egna provinsen och den samhörighet med befolkningen, som endast bygde-regementen kunna ha. Som exempel vill jag nämna förband med namn sådana som Smålands husarer, med dess anor ända från Gustav Vasas tid, Västmanlands regemente, Göta livgarde — för att nu endast nämna några.

Utan att närmare känna detaljerna i det organisationsarbete som pågår beträffande försvaret har jag velat göra detta påpekande.

Ett önskemål icke endast i fråga om eventuella förslag i detta avseende utan beträffande regeringens förslag i allmänhet är, att de om möjligt måtte framläggas på ett så tidigt stadium under riksdagen, att riksdagen verkligen beredes tillräcklig tid för en noggrann prövning. Då jag nu berört försvaret, vill jag ej heller underlåta att alltjämt ge uttryck åt ett tacksamt erkännande

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till alla dem, som fått ikläda sig personliga uppförfingar i neutralitetsvaktens tjänst.

Denna riksdag bildar epok i så avseende att det är första gången *ett* parti nu fått majoritet i båda kamrarna. Denna omständighet synes emellertid inte åstadkomma någon rubbning i det samarbete som inletts mellan de olika partierna. Den tid vi nu uppleva lämpar sig minst av allt för några inrikespolitiska experiment. I nuvarande situation ställas i själva verket större krav än någonsin på den inre sammanhållningen, och dess bättre synes man även inom majoritetspartiet vara på det klara härmed, att döma av uttalanden, som nyligen gjorts av ledande män och tidningsorgan inom detta parti och vilka jag med tillfredsställelse noterar som uttryck för en strävan till inre enighet kring nationens livsfrågor.

Vad som givetvis tilldrar sig den största uppmärksamheten och även inger allvarliga farhågor för framtiden är den enorma stegring av utgifterna, som den nu framlagda statsverkspropositionen bebådar.

Det förefinnes all anledning att önska klarare riktlinjer evad det gäller finansieringen av de jättelika utgifter, som nu befunnits vara nödvändiga. Finansministern har tyvärr ej lyckats skapa klarhet kring frågan hur krisutgifterna skola finansieras, knappast ens lyckats klargöra hur stora utgifterna i själva verket beräknas bli under förestående budgetår. Han säger ej ifrån, om han anser det tillräckligt med de belopp, som värnskatten och kronoskatten tillsammans beräknas ge enligt nuvarande beräkningsgrunder, utan nöjer sig med att utveckla vissa allmänna synpunkter. Avgörandet får träffas längre fram. Detta innebär otvivelaktigt en stor fara, bland annat ur den synpunkten att riksdagen måhända i elfte timmen får taga ställning till nya finansieringsfrågor, som då ej hunnit tillräckligt utredas och diskuteras ur olika synpunkter. Låt vara att systemet med en ordinarie riksstat och två specialstater — en för försvaret och en social beredskapsstat — har vissa skäl för sig: det borde dock i intetdera av de senare fallen ha varit omöjligt att nu framlägga i det närmaste definitiva siffror. Ansåg sig socialministern i ett föredrag häromdagen kunna lämna en siffra på 225 miljoner som normerande för den sociala beredskapsstaten, borde det ej varit omöjligt att redan nu förelägga riksdagen förslag i detta avseende. Den omständigheten, att de bebådade tilläggsstaterna ännu ej blivit framlagda, försvårar nu i hög grad en närmare granskning av den framlagda budgeten, som sålunda är ofullständig.

Någon finansplan kan i verkligheten ej sägas vara framlagd. Frågan om utgifternas täckande har lämnats öppen i väsentliga stycken, och det framgår även att utgifterna i den nu framlagda statsverkspropositionen på åtskilliga punkter i vissa huvudtitlar ha ett visst sammanhang med bebådade anslags-äskanden i tilläggsstaterna.

Inte heller utfallet av löpande statsreglering har kunnat exakt angivas, utan ter sig ovisst, då finansministern själv i propositionen omtalar, att medelsanvisningarna å tidigare tilläggsstat i flertalet fall utgöra täckningsanslag för förskottsutgifter och icke representera någon fullständig reglering av hittills föreliggande eller förväntade förskottsutbetalningar. Detta bidrar i sin mån till att ytterligare skapa oklarhet.

Den avvägning mellan skatter och lån, som kan bli erforderlig, har också undanskjutits, då finansministern uttalar, att denna avvägning knappast kan med fördel diskuteras, innan större klarhet vunnits rörande storleken av de statsinkomster, som kunna krävas utöver de i budgetförslaget upptagna. För att använda finansministerns egna ord i något föredrag häromdagen är det alltså fortfarande oklart »hur stor del av den enskildes inkomst, som i fortsättningen kan få stanna i de enskildas egna fickor». Men det är dock detta,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som här skulle diskuteras med ledning av de nu framlagda staterna. Då sålunda utgifterna ej kunnat fixeras och några exakta anvisningar om huru de skola finansieras ej kunnat erhållas, kan den framlagda budgeten icke utgöra det fasta underlag för en diskussion som hade varit önskvärt.

Den i propositionen intagna sammanfattande rapporten från konjunkturinstitutet rörande läget hösten 1940 är i åtskilliga avseenden av stort intresse. Vissa lämnade uppgifter kunna te sig bekymmersamma. Tillfredsställande synes det vara, att vissa nya handelsavtal till och med synas ge vissa, om också i förhållande till exportens normala omfång begränsade möjligheter till ökad tillverkning för export. Det konstateras vidare, att under samverkan mellan stat och näringsliv en anspänning av landets produktiva krafter kommit till stånd, som i viss mån fått även försörjningspolitisk syftning. Jag tolkar detta bland annat som ett bevis för att näringslivets män på ett högst förtjänstfullt sätt trots alla svårigheter sökt anpassa produktionen efter de rådande förhållandena. Det är på sin plats, att ett erkännande därom gives, liksom ett erkännande också bör riktas till köpmannakåren för dess visade lojalitet och vilja att medverka under nuvarande ransoneringssvårigheter. En sak synes klar. Statskassan måste tillföras ökade medel. Det förefaller mig även som om ytterligare indirekta skatter bli ofrånkomliga. Jag vill härom nu endast säga, att skatter av indirekt natur böra då skyndsammast genomföras. Det ligger i sakens natur, att för varje dag som förflyter går staten förlustig de inkomster som sålunda kunde inbringas.

Då finansplanen diskuteras, torde det vidare ligga största vikt uppå att den hotande inflationsfaran uppmärksammas. Finansministern framhöll redan vid fjolårets urtima riksdag, att depressionsrisken för första gången efter krigets utbrott framträdde som dominerande, utan att likväl inflationsfaran kunde anses minskad.

Någon anledning att modifiera denna framtidsbedömning anser finansministern ej föreligga vid nuvarande tidpunkt. Då inflationsrisken sålunda även nu berörts, har jag anledning att härtill anknyta några synpunkter. Det förefaller av finansministerns tidigare uttalanden, liksom av hans i pressen synliga antydningar om möjligheterna av statliga tvångslån, som om han i själva verket ej vore främmande för tanken på en inflation, ehuru han synes hoppas att kunna begränsa denna. Jag frågar mig om finansministern verkligen gjort klart för sig och de folkgrupper, som tro på honom, hur förödande och skadebringande en inflation blir för stora folklager i vårt land. Ty det är utan tvivel visst och sant, att inflationen, som är en skadegörare av oerhörda mått för nationen i dess helhet, i alldeles särskilt hög grad träffar mycket breda skikt av småfolket. Kommer den inflation, som vi redan skönja tecken till, i gång, förhärjar den med visshet allt ordnat ekonomiskt liv och får som sekundära skadegörelser ytterligare våldsamma effekter, som likaledes i sista hand gå ut över de fattiga och svagast ställda i samhället.

Jag har i denna debatt icke velat underlåta att höja en kraftig varning för denna inflationsfara, och jag hävdar med bestämdhet, att det är regeringens allra främsta plikt att söka alla botemedel och taga även stora svårigheter på andra områden för att så långt görligt undvika denna fara. Det går icke längre att förfäkta den synpunkten, att stora besparingar icke äro politiskt möjliga och att nya stora utgifter äro nödvändiga, men låta frågan om penningvärdet vara ett sekundärt problem, som får klaras med rent tekniska detaljmedel men utan att gå till det ondas rot. Riksdagen har av den regering, som åtnjuter dess förtroende, rätt att fordra stora och kraftiga tag för utgifternas begränsning så att inflationen kan undvikas.

Det är därför av största vikt att den besparingsberedning, som sent omsider

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tillsattes den 30 november 1940, med största skyndsamhet bedriver det sålunda igångsatta besparingsarbetet. Även i årets statsverksproposition uppgå de automatiska utgiftsstegringarna till betydande belopp, och det finns fog för påpekandet att denna form av statsutgifter måtte ägnas en ingående granskning.

Det är i nuvarande läge alldeles nödvändigt att statsmakterna vidtaga alla möjliga besparingar och utöva all nödig kontroll över medlens rätta användning om det skall lyckas att vinna den särdeles önskvärda allmänna anslutningen för tillskjutande av de medel som erfordras.

I detta sammanhang vill jag även erinra om de budgetära svårigheter, som kommunerna under nuvarande kristid redan fått att brottas med. Avsevärda höjningar av kommunalskatterna ha redan ägt rum i ett stort antal kommuner. Det ligger vikt uppå att de allmänna utgifterna ej i alltför hög grad överflyttas på kommunerna. Resultatet kan då bli, att gruppen »skattetyngda kommuner» växer i antal, och att de bidrag från staten, som utgå till skattetyngda kommuner, därmed också automatiskt tendera att stegras.

Även om detta ej står i direkt samband med nu föreliggande frågor, vill jag vända mig mot vissa tendenser, som tyda på ett visst åsidosättande av den respekt och aktning för rättsvården i landet, som måste vara en fundamental princip i ett rättssamhälle. Det finnes ett gammalt ord, som förtjänar att bringas i erinran härvidlag, nämligen det som talar om nödvändigheten att visa respekt för gällande lagar, samtidigt som det står medborgarna fritt att kräva deras ändring på därför fastställt sätt.

Utan att vilja i detalj gå in på problemet om vår bränsleförsörjning må det här sägas, att för stora kretsar inom vårt folk förefaller det brista en hel del i organisationen. Med tanke på erfarenheterna dels från förra världskrigets svårigheter och den då beryktade bränslekommissionen och dels med tanke på erfarenheterna från förra vintern, då ju avspärningssvårigheterna började göra sig kraftigt kännbara, hade man kunnat vänta att sådana åtgärder borde kunnat vidtagas, att den nuvarande situationen kunnat om icke helt undvikas, så dock bli avsevärt mindre kännbar för den stora allmänheten. Det förefaller för lekmännen absurt, att vi här i landet på allvar skola behöva brottas med svårigheter i fråga om bränsleanskaffning, då väl landet vad beträffar ved torde vara ett av de mera gynnsamt lottade i Europa. Det är gott och väl med optimism, men det verkar som om optimismen varit alltför stor inom ifrågavarande verksamhetsområden.

Herr talman! Med detta mitt inlägg hemställer jag om remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 1 till vederbörande utskott.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att lämna några upplysningar, som kanske kunna åstadkomma, att man i den följande diskussionen inte upprepar några av de omdömen, som här fällts av herr Johansson. Jag avser närmast frågan om ofullständigheten i den framlagda finansplanen. Anmärkningarna gälla två punkter, dels att inte upplysningar lämnats om den tilläggsstat, som bebådats, och dels att icke några definitiva uppgifter ha kunnat lämnas beträffande omfattningen av försvarsutgifterna under nästa budgetår och den därav följande omöjligheten att avgöra, hur stora skatter som krävas eller hur stora belopp i lån, som behöva införskaffas.

Beträffande tilläggsstaten skall jag erinra om, att den dels omfattar en så kallad beredskapsstat med syfte att hålla näringslivet på olika punkter i gång, och dels innefattar den sådana tillägg till den löpande budgeten som även oberoende av denna beredskapsstat hade behövt ifrågakomma. Den tilläggsstat, som jag hoppas skall kunna framläggas på lördag, slutar på en sam-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

manlagd summa av 200 miljoner kronor på driftbudgeten och 65 miljoner på kapitalbudgeten. Av detta utgör 128 miljoner beredskapsanslag, varav 91 miljoner på driftbudgeten och 37 miljoner på kapitalbudgeten. I denna stat ingår åtminstone 110 miljoner dels på driftbudgeten och dels på kapitalbudgeten, som ingenting annat är än en del av de tilläggsanslag för försvarsväsendet, som under alla förhållanden måste föreläggas riksdagen. Jag vill i det sammanhanget erinra om att de uppgifter, som socialministern enligt herr Johansson skulle ha lämnat vid ett offentligt föredrag, såvitt jag vet inte stämma överens med den uppfattning, som socialministern verkligen har framlagt. Jag tror att han åtminstone i fråga om 75 av de nämnda 225 miljonerna gjorde bestämda förbehåll. Men detta är inte det väsentliga, utan det väsentliga är, att den omfattning, som denna tilläggsbudget har, inte är större än att den går in under de avrundningar av siffrorna för utgifter och inkomster, som ha företagits i finansplanen. När jag sålunda har räknat med ett underskott på högst 1,700 miljoner för det nu löpande budgetåret, så inbegripas däri även de utgifter, som kunna falla på denna tilläggsstat.

En annan sak är frågan om utgifterna under nästa budgetår, och jag kan försäkra herr Johansson i Fredrikslund, att ingen skulle ha varit tacksamare än jag, om regeringen hade kunnat ta ståndpunkt till frågan, hur stor materielanskaffningen skall bli under följande budgetår, hur den försvarsorganisation skall vara, som håller på att utredas, och ännu mer om regeringen hade kunnat säga, vilka omedelbara beredskapsåtgärder som under tiden 1 juli 1941—1 juli 1942 skola bli nödvändiga för att vidmakthålla vår frihet i det nuvarande läget. Eftersom regeringen inte har kunnat leverera finansdepartementet dessa uppgifter, är det praktiskt taget omöjligt att göra upp en finansplan, som talar om hur många miljoner som skola ges ut, och därför naturligtvis också omöjligt att precisera, hur dessa miljoner skola anskaffas.

Den enda möjligheten hade varit, och det är den som i någon mån antydes i finansplanen, att man säger: åtminstone så och så stora belopp måste gå åt, och möjligen komma utgifterna inte att överstiga ytterligare en nämnd siffra. Jag har sagt i finansplanen, att om vi hålla igen, är det möjligt att engångsutgifterna under nästa budgetår inte komma att bli högre än 500 miljoner kronor plus de löpande utgifterna för mobiliseringen på 800 miljoner. Jag har också räknat med att kostnaderna för engångsanskaffningen icke skola överstiga ytterligare 500 miljoner, tillsammans alltså ett belopp av 1.000 miljoner kronor. Det hade ingalunda varit någon omöjlighet att i finansplanen skriva: under förutsättning att engångsutgifterna bli 500 miljoner kronor kan jag tänka mig en fördelning mellan skatter och lån av den och den typen; om de gå upp till 1,000 miljoner, blir det den och den fördelningen, och däremellan ligger det hela rader av olika alternativ. Men jag tror inte, att riksdagen hade blivit mera upplyst om läget därigenom.

Det är alldeles uppenbart, och jag vill understryka det, att man inte kan göra en avvägning mellan skatter och lån för ett följande budgetår innan man vet, hur stora underskott man har att räkna med. Jag hoppas det skall kunna bli möjligt att framlägga sådana planer så tidigt under riksdagen, att man inte skall behöva tala om »riksdagens elfte timme», men jag vill ännu en gång understryka, att detta icke är beroende på finansdepartementets handläggning, utan på hela regeringens och hela riksdagens uppfattning om hur mycket svenska folket skall offra i fortsättningen för sina försvarsåtgärder.

I det sammanhanget skall jag till sist bara säga ett ord beträffande herr Johanssons tal om inflation. Jag är mycket tacksam för det stöd herr Johansson, och jag förmodar hela riksdagen, vill lämna i kampen mot en inflation. Jag vet inte varifrån herr Johansson har fått sin uppfattning att jag

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skulle ha någon tanke på inflation. Det som möjligen kan tydas i den riktningen är mina tidigare konstateranden av att jag anser det vara en omöjlig politik att söka hindra varje prisstegring. Riksdagen har godkänt regeringens politik i fråga om den prisstegring, som gäller livsmedel — jag tror inte att herr Johansson därvidlag har varit på andra sidan — och riksdagen har godkänt den politik, som innebär att vi låtit de statsanställda få en viss kompensation för de stigande levnadskostnaderna, allt faktorer, som måste verka i prisstegrande riktning. Jag har endast konstaterat, att vi icke helt och hållet kunna förhindra en sådan tendens, men att vi kunna försöka göra processen så långsam som möjligt. Om någon vill dra upp andra riktlinjer för kampen mot inflationen, är jag mycket villig att diskutera dem. Tills man har sett, hur de skulle se ut, tror jag att det är den enda möjliga politiken, som jag hittills har förordat. Men i den politiken ingår utan tvivel, att medborgarna måste avstå större delar av sin inkomst till staten än som hade varit nödvändigt, om man velat ta större risker för prisstegring. Om man tar riskerna för prisstegring i större utsträckning än jag är villig att ta, kan man säga: låt oss låna. Om inte lånen komma från verkliga inkomster, kan det inte hjälpas — det får bli en kreditutvidgning. Vill man däremot hålla igen mot prisstegringen, måste man säga: så mycket som möjligt skall tas ut i form av skatter eller eventuellt tvångslån. Att det icke är möjligt att åstadkomma någon ändring i dessa utgiftssummor på hundratals miljoner och miljarder kronor genom besparingsåtgärder på de civila huvudtitlarna, som under alla förhållanden måste stanna vid blygsamma belopp, det vågar jag fortfarande utpepa.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Vid början av den fjärde krigsriksdagen står Sverige dess bättre alltså utanför kriget, i den meningen nämligen att våra soldater inte ligga i skyttegravar. Men krigets problem äro alltså vårt problem. Det är vårt öde som avgöres liksom andra folks. Vi kunna inte säga, att »Polens affärer icke angå oss», icke heller Tysklands eller Englands. De angå oss i alla högsta grad.

Det finns som bekant delade meningar om huru vi skola orientera oss inför dessa problem. Somliga gå så lidelsefullt upp i lösningen av dem att de säga: »Låt oss taga vår anpart av bördan och inte lämna den enbart åt andra» — även om de icke säga det direkt ut, är detta ändå innebörden av deras förkunselse. Andra gå till en motsatt överdrift och säga: »Låt oss antecipera avgörandet och hålla på den häst som vinner!»

Båda dessa riktningar anvisa en felaktig väg. De äro med andra ord onattonella riktningar, även om de tillskriva sig alldeles motsatta motiv själva. Det är inte genom att anpassa sig till det ena eller det andra livsrummet, som Sverige skall bevaka sina intressen eller fylla sin mission, utan genom att orubbligt fasthålla vid sin självständighet och hävda sin särart mot vem det vara månne. Det finns för oss bara ett acceptabelt livsrum, och det är den vida världen. Detta betyder naturligtvis å andra sidan inte, att vi ej skulle ha en särskild samhörighet med vissa andra folk, som bo i vår närhet och som vi av våra intressen hänvisas till att samverka med på ett alldeles särskilt sätt. Det är inte bara en geografisk nödvändighet. Främst gäller detta naturligtvis Nordens folk, med vilka vi äro bundna av en ödesgemenskap, som aldrig kan trolas bort, hur vi än sticka huvudet i busken.

Den nordiska politiken har alltid varit kärnan i svensk utrikespolitik, och den är det alltså, om än de olika folkens upplevelser under dessa dramatiska krigsår på ett illfundigt sätt kommit att länkas i olika banor. Uppgiften för denna politik är svårare nu än förut, men den består alltså, och den måste

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vara att hålla folken samman. Om banden brytas genom yttre våld, så måste de åter förenas. Det ena folket bör inte tillåtas att få spelas ut emot det andra. Därför får det icke heller stanna bara vid vackra ord. Det gäller, med någon travestering av bibelordet, att »ord utan gärningar äro döda». Därför få vi vara beredda på att hjälpa och att hjälpa på ett effektivare sätt än vi ha gjort förut. När det gäller lindrandet av nöden, måste vi säga oss, att vi trots goda insatser utan tvivel gjort allt för litet. Vi svenskar knota väl ibland över att regleringarna dugga tätt och att ransonerna bli mindre och mindre, men vi hålla alltså den högsta levnadsstandarden i Europa. Våra finska och norska bröder lida nöd, medan den helstekta grisen prunkar på julborden i Skåne. Det är inte bara en kristlig kärleksplikt att skynda till undsättning. Den hjälp vi lämna i det avseendet är en hjälp åt oss själva, därför att den knyter band fastare, som aldrig få slitas.

Jag är övertygad om att det svenska folkets stora massa står samlad omkring den politik som föres och måste föras. Det har vuxit fram en ny solidaritet, en beslutsamhet, som inte har bruk för några stora åthävor och mycket väl får plats inom ramen för den tystnad och vaksamhet, som anbefallts från högsta ort, men som kanske just därför är så mycket mer järnhård. Det finns inte mycket i vår historia, som kan jämföras med det stoiska lugn, varmed vårt folk sett försvarsbördan växa från de 148 miljoner kronor, som angåvos som ett magiskt maximum år 1936, till de dryga två miljarder, som synas bli resultatet av försvarsutgifterna under detta budgetår. Värnpliktstidens längd har ju alltid varit ett känsligt kapitel i svensk politik. När försvarsministern nu annonserar ett år såsom minimum, anammass naturligtvis budskapet därom inte med någon hänförelse eller med uppräckta händer. Men det väcker å andra sidan inte heller någon sensation. Man vet att det är nödvändigt, och man är beredd att bringa de offer som äro nödvändiga.

Många finnas som säga att det där lugnet beror på likriktning, att det är en yttre och icke en hjärtats disciplin. Man skulle nämligen inte få göra som man vill. Även riksdagen skulle vara likriktad och hållas i schack av bossarna, som bara gå regeringens ärenden. Jag måste förklara, att ingenting är mera missvisande. Jag har ju själv varit en sådan där boss sedan tio år tillbaka, men jag är inte medveten om att jag någon enda gång har tubbat någon medlem av denna kammare att rösta emot sin övertygelse och emot sin vilja. Den kraft, som vårt folk kan sätta sin lit till i farornas år, sitter inte i högtalarna i spalter eller på katedrar, den ligger förborgad i den lugna beslutsamhet och den självfallna sammanhållning, som folket självt är bärare av. Och vad riksdagen beträffar är den i det avseendet ett lika självfallet organ för folkviljan.

På tal om förhållandet mellan regering och riksdag kan det sägas att den nuvarande regeringen är stark, oerhört stark, men den är inte stark på grund av några tvångsmedel. Den skulle inte kunna regera en enda dag, om den inte förde en politik, som det svenska folket vill skall föras. Jag är övertygad om att herr Per Albin Hansson, herr Bagge, herr Andersson i Rasjön och herr Pehrsson-Bramstorp skulle åka utför trapporna i detta riksdagshus i samma timme som de började föra någon sorts egen politik i strid med det svenska folkets och den svenska riksdagens vilja.

Det utesluter naturligtvis inte att frågan om den demokratiska diskussionens frihet och fortbestånd i sådana allvarstider är ett problem, som man inte lättvindigt får skjuta åt sidan. Själv hyser jag den livliga förhoppningen, att de grundlagsändringar, som i år förmodligen bekräftas av riksdagen och som lägga en större makt i regeringens händer, inte skola betyda, att den absoluta tystnadens döda hand faller över upplysningen och meningsutbytet i detta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

land. Jag inte bara hoppas, jag vet, att det inte skall bli på det sättet. Talet om rikriktning är ett dumt tal. Man behöver bara läsa den svenska pressen för att bli övertygad om detta. Den som inbillar sig att bakom den nuvarande förtegenhetens mur döljer sig ett samhälle, där det varken ges eller tas några impulser, skulle ha haft fördel av att vara med på det informationsmöte för försvarslånet som hölls i förra veckan. Där fingo huvudsakligast yngre journalister från praktiskt taget alla Sveriges tidningar degknåda finansministern, försvarsministern och socialministern och inte bara veta allt vad de begärde upplysning om, utan också själva framföra sina oförgripliga meningar om allt vad till rikets styrelse hör.

Jag sade nyss att vårt folk är berett att bringa offer. Det kommer icke heller att backa för den budget av astronomiska mått, som finansministern har presenterat, ehuru väl den sannolikt är den största, som en stat av Sveriges storlek någonsin har påtagit sig under s. k. fredliga förhållanden. Det har redan sagts att denna budget är en löpande räkning. Den förste talaren i dagens debatt, herr Johansson i Fredrikslund, har också påtalat att summorna inte äro tillräckligt fixerade. Jag tror att riksdagen inte bleknar ens inför detta förhållande, d. v. s. att finansministern inte ansett sig kunna göra den definitiva nedsummeringen utan på ett hotfullt sätt sparat flera poster i räkningen åt den närmare eller längre bort liggande framtiden. Vi få bära även detta där för att det är nödvändigt, och riksdagen får ju möjlighet att vara med och pröva och bestämma om alla de poster, som komma att sättas in i räkningen.

Å andra sidan är det ju uppenbart, att en utgiftsstandard av detta slag inte kan fortsättas någon längre tid utan att nationens ekonomi desorganiseras. Det är därför med någon tillfredsställelse man kan konstatera, att staten för nästa år i jämförelse med den nu löpande ger hopp om någon ljusning. Detta kan vara en hägring, men det ser i alla fall så ut, när man läser finansplanen och inkomstberäkningen. Det skulle dock ändå verka befriande, om finansministern, eventuellt försvarsministern, redan under denna debatt kunde ge oss någon antydning om de möjligheter till stabilisering, som de själva kunna anse sig kunna spåra. Det vore naturligtvis också intressant, om socialministern kunde lämna några upplysningar, men i olikhet med högerledaren, som nyss hade ordet, är jag mera intresserad av att få någon upplysning om de nödvändiga kraftåtgärder för arbetslöshetens bekämpande, som han förbereder, än av själva kostnadssummornas storlek. Det är framför allt av intresse att få höra vilka åtgärder för byggnadsverksamhetens framdrivande, som kunna vara möjliga, däri inbegripet även frågan om byggnadskostnadernas sänkning, i vilken ju penningröntan ingår som ett betydelsefullt led. Det är för folket ute i bygderna oerhört betydelsefulla problem som här avteckna sig. De ha naturligtvis ett intimt sammanhang med penningpolitiken i dess helhet. Jag skulle vilja åtminstone inom parentes säga, att de erfarenheter, som de gångna åren givit oss, peka snarast på nödvändigheten av att frågan om en mera enhetlig penningpolitik tages upp av riksdagen till behandling detta år.

Frågan om hur den oerhörda utgiftsbördan skall täckas är ju inte en fråga enbart för finansministern. Det är en fråga för varje medborgare i det här landet. Utan tvivel är det rent objektivt sett ett allmänt önskemål, att så mycket som möjligt av dessa utgifter redan nu må kunna täckas genom skatter. Strängt taget är det här inte ett val mellan att betala i dag och att skjuta på framtiden. Även om det lånas en hel del, måste vi betala i dag på det ena eller det andra sättet — såvida man inte vill gå inflationens väg, något som herr Johansson i Fredrikslund varnade för, och i vilket avseende jag instämmer med honom. Det är alltså inte ett val mellan att sänka vår levnadsstandard och att inte göra det. Levnadsstandardens sänkning kommer som ett brev på pos-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ten, vare sig vi vilja det eller ej. Sökte vi undgå den på det ena sättet, så skulle den sticka upp huvudet i nästa backe. De flesta svenskar äro sorgligt nog kanske inte medvetna om detta förhållande, men den obehagliga verkligheten komma vi ändå ej ifrån. För regering och riksdag kommer det väl närmast an på att sörja för att bördorna fördelas så rättvist, att den ena gruppen inte får tillfälle att slippa undan, med påföljd att den andra får bära desto större bördor.

Jag anser i alla fall, att i det avseendet det inte är möjligt att tillgripa några hästkurer. Jag tror, att man kan begära mycket av det svenska folket i denna situation, att de allra flesta svenskar äro beredda att underkasta sig umbäranden, men jag tror, att mycket talar för det lämpliga i att man söker sig fram på det minsta motståndets väg. Jag anser t. ex., att det hade varit alldeles utsiktslöst att vid slutandet av de stora löneavtalen genomdriva löner, som inte inneburo någon compensation för dyrtiden, hur lämpligt detta än hade varit för de herrar, som ha penningpolitikens ansvar om hand. I så fall hade man ju också fått inrikta sig på att framdriva priser, som ej överstege 1938 års, vilket ju hade varit en utopi. Vid slutandet av ramavtalet, som säkert lojalt kommer att följas av alla arbetaregrupper, ha lönearbetarna och statstjänarna manifesterat sin realpolitiska vilja både till samförstånd och till offer, och man väntar, att andra samhällsgrupper skola i det avseendet följa i deras spår.

För egen del tror jag också på jordbrukarnas goda vilja. De tecken till motsatsen, som ju ha förekommit, tror jag kunna uppfattas som uttryck för spekulationer hos starkt begränsade grupper med avsikt att politiskt utnyttja det rådande läget, men det går inte att komma fram på den vägen. Vi segla i samma båt. Vår frihet är ett gemensamt arv, och Sveriges bönder ha starkare in-teckningar i denna vår frihet än någon annan samhällsklass, så det finnes ingen anledning att antaga, att ättlingarna av de män, som ha värnat Sveriges frihet under Engelbrekt och Vasarna, skola sticka sig undan i dag.

De höjningar av jordbrukspriserna, som under fjolåret genomfördes, ha ju för många familjer i små omständigheter blivit en mycket tung börda att bära. Jag anser i alla fall, att det var nödvändigt att taga den uppgörelse, som statsmakterna då engagerade sig i. Men det bör i det sammanhanget understrykas, att denna uppgörelse var starkt tidsbegränsad, och att fjolårets felslagna skörd ingick som en betydelsefull koefficient i de beräkningar, ur vilka de fastställda priserna framgingo. Om t. ex. innevarande års skörd ger ett bättre resultat, böra alltså konsumenterna i det här landet även kunna hoppas på andra priser. I detta sammanhang kan det måhända påtalas, att allmänheten, även vi riksdagsmän, fått alltför liten möjlighet att bedöma just de kalkyler, på vilka denna prissättning vilar. Det har gjorts en stor utredning av dr Bonow i livsmedelskommissionen rörande jordbrukets inkomstförhållanden. Jag förstår inte, att denna utredning skall hållas hemlig liksom en tidigare, som uppgjordes av lantbrukssällskapet. Det förefaller mig som ett rimligt krav att papperen läggas på bordet.

Vad priserna angår, så har det på grund av den utländska marknadens avstängande och frakternas stegring inte varit möjligt att hindra en viss prisstegring. Men jag skulle vilja uttala den meningen, att denna stegring utan tvivel blivit större än som har varit absolut nödvändigt. Under alla förhållanden är det nu ett allmänt krav, att man i fortsättningen håller en hård hand över priserna och i görligaste mån hindrar deras ytterligare växt, och jag är också övertygad om att genom de stora löneavtal, som ha träffats, och genom de andra överenskommelser, som ingåtts, förutsättningarna för en sådan mera restriktiv, mera stark prispolitik äro för handen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vad särskilt vedpriserna angår, så ha de kommit upp till en höjd, som inte betingas av det visserligen för dagen bekymmersamma läget på den marknaden. Det kommer, förefaller det mig, att menligt och på ett ödesdigert sätt återverka på läget inom byggnadsindustrien, som ju är nyckeln till arbetslöshetsproblemet lösning. Det är inte något ensidigt konsumentkrav, att prisskruven hejdas. Det är ett rent samhälleligt krav, därför att lösningen av alla våra stora problem försvåras, för att inte säga i många avseenden omöjliggöres, om inte skruven hejdas i sitt lopp.

Herr talman, det nuvarande läget ställer oerhörda krav på hela vår nation, på varje medborgare och på varje klass. När riksdagen nu går till 1941 års arbete, ställes även den inför detta ansvar, och varje parti har sin andel däri, inte bara ett parti eller några. Som herr Johansson i Fredrikslund redan påpekat, är denna riksdag märklig därigenom, att det parti, som jag här representerar, efter fjolårets val uppträder med majoritet i båda kamrarna. I fråga om de stora nationella uppgifter, som föreligga, betyder detta ingen skillnad mot förut. Det socialdemokratiska partiet är medvetet om sitt utvidgade ansvar och är redo att för lösandet av dessa uppgifter lojalt och förtroendefullt samverka med alla andra partier. Detta förtroende och denna samverkan kommer enligt min uppfattning säkert också att mäktigt påverka utvecklingen långt sedan krigets åskor ha förtonat. I förhoppning om att den svenska demokratin skall veta att som all livsduglig styrelse samla sig i hemsökelsens och farans stund, anhåller jag att få ansluta mig till det redan framställda yrkandet om remiss av statsverkspropositionen.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Inför den riksdag, som nu tagit sin början, stå vi kanske litet var frågande om huru framtiden skall komma att gestalta sig för oss. Slöjan, som omger den, är ganska tät, och inför vad som nu äger rum i Europa och i världen i övrigt ha vi all anledning att spörja vilken ställning de små nationerna skola få. Vårt land och dess ansvariga ledning bör göra allt för att bevara vår uråldriga frihet och söka uppehålla förtroendet och samarbetet med de övriga nordiska staterna i den utsträckning, som är möjlig. Sveriges folk har visat en enig vilja att hävda sin frihet och har ådagalagt villighet att vidtaga de åtgärder och bära de bördor, som krävas för hävdandet av vårt lands neutralitet. Den utrikespolitik, som förts, har vunnit folkets gillande, och jag tvekar icke att uttala, att den hållning, som Sverige intagit, bidragit att stärka uppfattningen om vår avsikt och vilja att hävda vårt oberoende.

Det är icke stort mer än en halv månad sedan urtima riksdagen avslutade sitt arbete, men likväl ha vi nog en känsla av att nu stå inför något nytt, inför nya uppgifter.

Jag syftar härvid icke på den förändring, som höstens andrakammarval skapat i riksdagen i fråga om partiställningen. Krisläget är icke sådant, att något parti nu skulle vilja utnyttja sin maktställning för främjandet av egna partipolitiska syften. Betecknande härför synes mig ett uttalande vara, som statsministern enligt tidningsreferat gjorde inför sitt parti, när detta samlades till årets riksdag, och vari han framhöll, att den politiska maktställningen ingalunda inom det socialdemokratiska partiet utlöser några känslor, som ha med maktens härlighet att göra.

Det allvarliga utrikesläget manar oss i stället att i samförstånd på bred basis söka lösa de frågor, som tränga sig på oss, och gemensamt bära bördorna till fromma för landet.

Tiden är för övrigt alltför verklighetsbetonad för att inbjuda till skärpan-det av ideologiska partimotsättningar, som skulle verka söndrande för vårt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

folk, då vi ha all anledning att besinna farorna därav. Det är andra uppgifter vi i dessa dagar ställas inför.

Det har i stort sett rätt en enhällig mening angående de omfattande åtgärder, som vidtagits för hävdandet av vår självständighet. Regeringen har också kunnat inhösta tillfredsställelsen att se ett samlat folk sluta upp kring de företagna åtgärderna. En samlingsregering bör också i detta avseende ha de största förutsättningar att ena och sammanföra olika meningar. Det beror icke minst på regeringens egna åtgöranden huru den även i framtiden kan komma att lyckas i detta avseende, och om ett förtroendefullt samarbete mellan regering och riksdag skall kunna upprätthållas i former, varigenom även riksdagen i realiteten kommer att utöva det den tillkommande inflytandet i samförstånd med regeringen. Lojaliteten från riksdagens sida kan inte drivas därhän, att den underlåter en verklig prövning av föreliggande frågor enligt sakliga grunder. Under en samlingsregering måste man enligt sakens natur undvika att aktualisera alltför mycket partiskiljande frågor. Det är även naturligt, att en viss frihet uppstår för de olika departementscheferna, såsom för övrigt framgår av statsrådet Domös uttalande i Svensk Tidskrift, vari han framhåller, att departementscheferna i stor utsträckning avgöra respektive frågor, var och en inom sitt departement. Men man bör då icke heller göra ovillkorliga anspråk på att de enskilda riksdagsmännen utan att opponera skola godkänna alla framlagda förslag utan nämnvärda ändringar. Våra livsfrågor äro nu så viktiga och beröra i så hög grad hela folket, att man även bör ha detta med i arbetet för lösandet av uppgifterna. Det är så betydelsefulla, så många och för den enskilde så ingripande och reglerande problem, som nu stå på dagordningen, att härvid fordras riksdagens och i många avseenden hela folkets fria medverkan. Därigenom torde det också bli lättare att förverkliga konungens i trontalet uttalade vilja och förhoppning »att med stöd av ett enigt och beslutsamt folk alltjämt kunna bevara freden och friheten för vårt land». Detta är en förhoppning, som bör omfattas av hela svenska folket, och jag vill uttala den förvissningen, att den fasta hållning, som iakttagits i dessa hänseenden, skall bli bestående. De personliga offer och de skattebördor, som påläggas vårt folk, bli förvisso också lättare att bära, om i de djupa leden finnes en känsla av att förslagen blivit omsorgsfullt prövade och bördorna såvitt möjligt är rättvist fördelade.

Jämsides med den yttre beredskapen står frågan om folkets försörjning. När vi nu genom avspärrningen äro så gott som uteslutande hänvisade till att lita till oss själva och till vad vi skörda på svenska tegar, och denna skörd under sista året till följd av ogynnsamma väderleksförhållanden i hög grad nedsatts, skapas därav ett tillstånd, som är i många avseenden ganska bekymmersamt. De ingripande regleringar, ransoneringar, transportförbud, utfodringsförbud, leveransålägganden och maximipris eller normalpris, jämte mycket annat, som förekommit, kunna ju lätt bidra till att skapa olust, missnöje och håglöshet hos dem av vårt folk, som i högre grad än andra beröras av dessa regleringsåtgärder. I synnerhet kan detta bli fallet, om den uppfattningen skulle vinna spridning, att de vidtagna åtgärderna ej varit av behovet påkallade, eller att de genomförts på ett sådant sätt, som ej ingivit förtroende. Det är nödvändigt, att allmänhetens förtroende för vidtagna åtgärder vidmakthålles, ty det gäller ej blott att fördela de varor vi ha, utan det är ännu mera viktigt att stimulera och öka produktionen av vad som är oumbärligt för folkförsörjningen. Det måste därvid erkännas, att från statens sida omfattande åtgärder vidtagits, ägnade att öka produktionen av livsmedel, liksom även överenskomelser med jordbrukets ekonomiska organisationer om förbättring av priserna för dess produkter med hänsyn till skördeutfallet och det nu rådande ekono-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

miska läget. Jag har ingen anledning att i detta sammanhang göra några uttalanden om denna uppgörelse. Hur länge den kan bli bestående torde bli beroende av huruvida någon mera allmän prisstegring kommer att inträda.

Med anledning av vad herr Åkerberg yttrade om jordbrukets utöware vill jag säga, att de i den dag, som i dag är, i fråga om den betydelsefulla uppgift, som är dem ålagd, ha en minst lika stark känsla av ansvar inför folket och inför landet som deras företrädare under gångna tider haft. Herr Åkerberg nämnde även — och det är något, som även jag anser mig böra beröra i detta sammanhang — att priserna å jordbrukets produkter ha stegrats i mycket hög grad för konsumenterna. Givet är ju, att i tider som dessa det måste uppstå en viss spänning rörande prissättningen å så viktiga produkter som livsmedel, i synnerhet om tillgången ej är så riklig, vilket särskilt ett år som detta är fallet, då skörden blivit så klen. Se vi emellertid närmare på dessa förhållanden, så är det väl så, att priserna å de för konsumenterna viktigaste livsmedlen ej tillåtits att nämnvärt stiga. Vete- och rågmjöl förbilligas ju genom statens bidrag med kronor 6:35 per deciton, och priset å detta mjöl bör därför ej vara mycket högre än före kriget. Beträffande smöret förbilligas ju även detta genom statens medverkan för de mindre inkomsttagarna ganska långt upp på skalan. Och i fråga om potatis, som icke minst i dessa tider är ett betydelsefullt livsmedel, råder ju också jämförelsevis låga pris, åtminstone hos producenterna. I vilken utsträckning den fördyras genom transport och mellanhänder är ju omöjligt att kontrollera, men för jordbrukaren, när han säljer, råda inga höga priser. Visserligen har priset på animaliska produkter, kött och fläsk, under senaste halvåret stigit något, men icke i någon mera anmärkningvärd grad. Gör man en jämförelse i fråga om prisstegringen på dessa livsmedel, som härstamma från jordbruket, så tror jag inte man kan säga, att prisstegringen på denna del av den enskildes utgiftsbudget har varit större än prisstegringen å andra varor. På området tillgängliga siffror synas i stället visa, att det är tvärtom.

I fråga om de åtgärder som från statens sida vidtagits för att reglera och öka produktionen inom jordbruket så har vad som åtgjorts beträffande de av torkan drabbade delarna av landet varit till gagn, ehuru svårigheter trots statsmakternas beslut yppat sig att erhålla stråfoder till dessa landsändar.

En annan åtgärd, som tilldragit sig en viss uppmärksamhet och skapat en viss oro bland jordbrukarnas led, är leveransplikten av fodersäd. Skall leveransplikten ovillkorligen genomföras efter de uppgjorda beräkningarna, torde följden bli, att många jordbrukare antingen tvingas att sälja en del av sin kreatursbesättning eller också icke kunna beså hela den areal, som är avsedd för vårsådden. Här böra de lokala kristidsorganen få rätt att pröva och medgiva de lättnader som äro nödvändiga.

Vad vi nu framförallt behöva är emellertid att förutsättningar skapas för ökning av livsmedelsproduktionen till tryggande av den framtida folkförsörjningen och att sådana förhållanden undanröjas, som kunna framkalla missmod och olust hos dem, som kanske mången gång under ganska besvärliga förhållanden ha ansvaret därför. Det bör vara regeringen angeläget att främja en sådan utveckling.

För ökning av produktionen gäller det att i första hand avvinna den odlade jorden den skörd, som är möjlig, men vi ha även jord, som genom åtgärder från statens sida relativt snabbt kan bringas i det skick, att den giver mera betydande bidrag än nu till folkförsörjningen. Här finnas i vårt land flera tiotusental hektar åker, som genom ofullständig torrläggning ej ge tillnärmelsevis den skörd, som borde kunna uppnås. Utredningar, som verkställts, ge belägg härför. Annan odlingsbar mark kan också inom kort lämna förmerad

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skörd, om stimulerande åtgärder härför vidtagas. Genom täckdikning kan även avkastningen av vissa jordar avsevärt höjas.

De nu nämnda åtgärderna ha dessutom den fördelen med sig, att så gott som hela kostnaden för dessa arbeten utgöres av arbetslöner, vilket särskilt i tider av arbetslöshet förtjänar uppmärksammas.

Likaså bör det mindre jordbruket främjas. Åtgärder till förbättring av de mindre jordbruket och ökande av deras produktionsbetingelse är icke minst i dessa tider en samhällelig angelägenhet av stor betydelse. Därigenom ökas icke blott våra försörjningsmöjligheter, utan sådana åtgärder skulle även verksamt bidra till att minska flykten från landet och att bereda utkomstmöjligheter, som icke ligga alltför mycket under vad städer och andra samhällen kunna giva. Därjämte bör även det allmänna verksamt kunna bidra till att öka bekvämligheten och trevnaden på landsbygden. Det kan ske genom förbättring av vägar till avlägset liggande byar och gårdar, genom att bereda möjlighet till erhållande av elektriskt ljus, telefon m. m. på skäliga villkor. I fråga om allt detta och åtskilligt annat återstår ännu mycket att göra.

För jordbruket, särskilt det mindre, om det skall kunna hållas uppe, är det även angeläget, att det erhåller behövt kapital till räntesatser, som icke äro alltför betungande. Jordbrukskasserörelsen bör i sådant syfte kraftigare stödjas än som nu är fallet. Liksom för näringslivet i allmänhet är det även för jordbruket av intresse, att icke den allmänna låneräntan står för högt. Under senaste året har på grund av den höjda obligationsräntan även räntan på jordbrukets primärlån kommit att bli alltför hög. Det är önskvärt, att en räntesänkning genomföres så fort som detta kan ske.

En annan fråga, som jag i detta sammanhang icke kan underlåta att beröra med några ord, är vårt bränsleförsörjningsproblem. De organ, som haft med detta att göra, synas ha bedömt det alltför optimistiskt. De ha räknat med att den utlovade koks- och kolkvantiteten utifrån skulle komma in till landet inom den överenskomna tiden. Erfarenheterna från förra vintern borde dock ha lärt oss, att man under tider som dessa icke helt kan lita på träffade överenskomelser och att hinder kunna uppstå, som försvåra tillförseln. Det hade även varit förutseende, om vi nu varit bättre rustade och försedda med något större reservförråd av ved än som är fallet. Detta hade med all säkerhet låtit sig göra, om man tidigare stimulerat avverkningen något mera, varjämte man under sommaren och hösten borde ha framforslat mera ved till förbrukningscentra.

Borde inte även tillverkningen av gengaskol ha varit reglerad? En mängd ved i närheten av tätbefolkade, centralt belägna platser har nu använts till kol, medan det med hänsyn till transportkostnaderna hade varit lämpligare att för dessa ändamål använda ved på mera avlägset liggande orter. Att nu transportera denna ved långa avstånd blir både besvärligt och kostsamt.

Vid detta tillfälle vill jag även med några ord beröra den föreliggande riksstaten. Den rör sig nu med för våra förhållanden nästan astronomiska tal. Det föreliggande förslaget till budget innehåller så många obekanta, att i själva verket icke mycket torde vara att säga därom. Jag sätter därför i fråga, om icke den förste ärade talaren i denna debatt använde fel adress, när han riktade sig till finansministern med påpekandet, att budgetförslaget borde ha varit mera preciserat. Dessa många obekanta ligga väl till största delen inte inom finansministerns område, utan de ligga väl närmast på det utrikespolitiska planet. Det är ju ovissheten om försvarskostnaderna, som gör det omöjligt att beräkna, vad som behövs, och den stora marginal, som anges i budgeten — 500 miljoner uppåt eller nedåt — vittnar ju om svårigheterna för regeringen att precisera, vad som behövs, liksom det väl även torde vara omöjligt att nu

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

med bestämdhet säga, i vilken utsträckning den personliga försvarsberedskapen behöver tas i anspråk med därav följande ökade eller minskade kostnader.

Finansministern har på ett förtjänstfullt sätt skaffat pengar till ändamål, som han tidigare icke önskade offra så mycket för, men vartill den bistra tiden tvingar. Avvägningen av de belopp, som skola täckas genom skatter, och de, som skola täckas genom lån, synes ha skett på ett sätt, som enat olika meningar. Vill man undvika att åstadkomma för stora olägenheter, torde det vara svårt att utöver vad som sker taga ut några mera betydande belopp skattevägen. Även principiellt bör det kunna anses motiverat att fördela engångskostnader eller anskaffningskostnader för försvaret på ett antal år. Att det inte varit möjligt att med några betydande belopp pruta ned utgifterna å driftsbudgeten är ganska begripligt i tider, då miljonerna rulla som de nu göra. För vissa ändamål framställer man nu icke utan berättigade skäl större anspråk på statskassan än under normala förhållanden. Särskilt böra ju de grupper stödjas, som ha den största känningen av tiden och dess svårighet.

Beträffande penningväsendet och penningvärdet vill jag ansluta mig till det principiella uttalande, som gjordes av herr Johansson i Fredrikslund i början av debatten, att det är en samhällelig angelägenhet att så långt det är möjligt söka hindra en inflation. Att det inte helt låter sig göra att hindra prisstegringar är ju alldeles tydligt, men om dessa äro måttliga och inte förbundna med spekulationer, som kanske slutligen skulle leda till jobberi, så tror jag inte, att de ovillkorligen skola leda till inflation.

Beträffande utgifterna ha ju begränsningar skett på vissa områden, som jag för min del i största allmänhet ansluter mig till. På ett par punkter anser jag dock, att man prutat väl mycket. Detta gäller exempelvis i fråga om anslaget till byggande av enskilda utfartsvägar. Här har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hemställt om ett anslag av 900,000 kronor, medan kommunikationsministern nöjt sig med att begära föga mer än hälften. Detta kommer med all sannolikhet att bli otillräckligt.

I förhållande till utgifterna för stärkande och uppehållande av vår försvarsberedskap krympa övriga utgifter samman. Även om vi icke ens för detta ändamål kunna påtaga oss huru stora bördor som helst, är det väl icke minst den vilja och den anda, som under dessa år burit vårt folk, som hjälpt oss genom svårigheterna. En sådan anda vilja vi hoppas skall alltfört samla vårt folk för gemensamma uppgifter.

Herr von Stockenström: Herr talman! Det har redan tidigare vid ett par tillfällen framhållits, att det möter stora svårigheter att gå in på en närmare granskning av den föreliggande statsverkspropositionen av den anledningen, att budgeten ju inte i år har kunnat utgöra något avslutat helt. Vi ha i själva verket fått lov att arbeta med förskottsstater och tilläggsstater, och därtill veta vi ju inte, hur stora utgifterna — jag tänker då närmast på försvarsutgifterna — i själva verket komma att bli under nästa budgetår. Detta har knappast sagts som någon kritik. Det har varit nödvändigt och oundvikligt, att så har blivit fallet.

Men att budgeten har svällt ut till efter tidigare begrepp alldeles oerhörda tal bör ju å andra sidan inte utesluta, att man prövar behövligheten och lämpligheten av varje särskild utgiftspost. Jag menar, att kravet på aktsamhet med statens medel och kravet på sparsamhet är lika starkt, när det är fråga om smärre utgifter, som när det är fråga om i och för sig nödvändiga, mycket stora utgiftsposter. Det är också av intresse att studera den ganska ingående redogörelse, som finansministern lämnar för det pågående besparingsarbetet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det framgår härav, att det arbetas på skilda håll inom ämbetsverken och även i en särskild, stor utredning på att finna vägar till besparingar och förenklingar inom förvaltningen. Ändå kan man knappast värja sig för den frågan, om det inte kan komma att krävas ännu hårdare tag, om det inte kan behövas ett så att säga mera samlat grepp om hela detta besparingsarbete, ett samordnande efter mera enhetliga linjer. Vi skulle behöva vad vi på 1920-talet brukade kalla för en Geddesyxa, vi skulle behöva en Thorssons anda över det hela. Den erinran, som jag nu har gjort, gäller i viss mån också den framlagda budgetens olika poster.

Väl ha departementscheferna på punkt efter punkt prutat på anslagen, men ibland har man rätt svårt att se, efter vilka grunder de gått. Man hade kanske kunnat vänta sig, att en procentuell nedskärning över lag skulle ha gjorts. Jag tänker då särskilt på de på alla huvudtitlar förekommande anslagen till en del föreningar och sammanslutningar för olika slag av verksamhet. Så har inte skett, utan man har ibland minskat anslaget med något tusental kronor, ibland kanske med några tiotusental, och detta har väl hängt ihop med vederbörandes personliga inställning i fråga om behövligheten av den och den verksamhet eller det och det anslaget. På den punkten tror jag nog, att det kan komma att visa sig, att det föreligger en del olika meningar här i riksdagen. Jag tror t. ex., att det nog kan föreligga mycket olika meningar om ifall det är lämpligt och önskligt att minska anslaget t. ex. till nykterhetens befrämjande eller anslaget till jordbrukareungdomens förbund, för att bara ta ett par exempel. Jag menar, att man nog strävat efter att spara och i viss mån också lyckats, men det har mera varit ett sparande i smått och kanske inte alltid på de allra lämpligaste ställena än ett efter enhetliga linjer lagt sparande i stort.

I fråga om försvaret är ju att med djupaste tillfredsställelse konstatera den enighet, med vilken både riksdagen och jag vill säga hela vårt folk samlats omkring de väldiga ansträngningar, som gjorts och göras för att stärka försvarets olika grenar och att få till stånd en verklig nydaning och en beredskap, som inger respekt för vår vilja att försvara oss. Att i detta arbete alltigenom iakttaga den planmässighet och den kloka beräkning samt den akt-samhet med statens medel, som vore önskliga, har naturligtvis kommit att möta svårigheter redan av det skälet, att många av de anstalter, som måst vidtagas, ha skett under så säregna och svåra förhållanden som fallet varit, och ibland har också mycket stor skyndsamhet varit av nöden. Försvarsministern har också vid skilda tillfällen erinrat om att det kan ha brustit en hel del. Men samtidigt ha vi skäl att ta fasta på försvarsministerns uttalande häromdagen, att revisionen numera har betydligt skärpts och att utrymmet eller, som han uttryckte det, svängrummet för missgrepp avsevärt inskränkts. Vi vilja gärna tro detta och hoppas också för försvarets egen skull, att de allvarliga strävandena härutinnan skola fortgå och bära frukt. Det är ju ändå så, att den fasta och starka försvarsviljan hos vårt folk förtjänar detta, och den uppehålls lättast, om vetenskapen finns, att åtgärderna så långt möjligt är vidtas med förnuft och beräkning. Det är också på sin plats, att det här i riksdagen ges uttryck för erkänsla för all den osparda möda med planläggningen och genomförandet av våra försvarsanstalter, som visats, och likaså tacksamhet för den oavslåliga vakthållning och för alla de personliga insatser, som under ofta mycket svåra och krävande förhållanden ägnats vårt land av befäl och meniga inom vår neutralitetsvakt.

Vid sidan om försvaret är det frågan om vår folkhushållning och vår försörjning, som väl är föremål för våra främsta omsorger. Och i första hand se vi då med tillfredsställelse, att arbetslösheten inte alls har blivit så stor i denna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tid som man tidigare haft anledning att befara. Detta har väl till stor del berott på den omfattande sysselsättning, som direkt eller indirekt föranledes av statens egna beställningar och arbeten. Inom vissa yrkesgrupper, såsom inom byggnadsindustrien och somliga grenar av trävaruindustrien, är i alla fall arbetslösheten betydande, och särskilda åtgärder ha också bebidrats för att här stimulera sysselsättningen. Inte utan en viss spänning emotser man också, vilka förslag till åtgärder, som kunna komma att läggas fram för att nedbringa byggnadskostnaderna. Detta skulle ju kunna betydligt öka livaktigheten och sysselsättningen på detta område. Jag vill för övrigt i detta sammanhang erinra om de mycket allvarliga betänkligheter inför byggnadskostnadernas höjd och därav betingade oskäligt höga hyror, som i höstas under urtima riksdagen vid ett par tillfällen uttalades av andra särskilda utskottet vid behandlingen av några propositioner, som avsågo bostadsbyggande och egnahemsanläggningar för vissa grupper av statliga befattningshavare. På det hela taget behövs det nog verkliga kraftansträngningar här för att hålla byggnadskostnaderna både i stad och på land inom rimliga gränser. Det kan ske genom förenklingar, genom standardiseringar och säkert också på andra sätt.

I fråga om vårt försörjningsläge kan det ligga nära till hands att tänka tillbaka och draga upp en jämförelse med förhållandena under det förra världskriget. Det är då påfallande, att vi denna gång redan på ett mycket tidigt stadium drabbats av en hel del extraordinära svårigheter. Jag tänker då särskilt på avspärningen västerut över haven, som stoppat vår in- och utförsel, och jag tänker vidare på den felsegna skörden. Det tycks sannerligen, som om krig och missväxt följdes åt. Vi ha också redan nu fått ett så gott som helt utbyggt kommissionsväsen med allt vad därtill hörer, med beslag och ransoneringar och annat.

Beträffande 1940 års skörd kunna vi bara med beklagande konstatera, att den torde vara den sämsta, som vi haft sedan år 1917 i fråga om både brödsäd och foder av skilda slag. Det är bara potatis- och sockerbetsskördarna, som utgöra ljuspunkter, vilka vi för övrigt verkligen ha all anledning att glädjas åt. Många av oss hade kanske under de relativt goda skördeåren på 1930-talet trott, att vi numera tack vare bättre brukning av vår jord och tack vare att vi ha bättre och rikare utsädessorter skulle kunna skydda oss mot en verklig missväxt, men vi se ändå nu, att det finns makter — jag tänker på vädrets makter — som vi inte kunna rå på, när de äro särskilt ogunstiga. Ändå få vi nog säga oss, att de gångna tidernas mödor inte ha varit förgäves. Vi stå i dag bättre rustade än förr, och ett år som det gångna skulle säkert ha drabbat oss ännu mycket hårdare, om vår jord varit sämre brukad och om vårt jordbruk överhuvud taget stått på en lägre nivå. De ha ju funnits, som tidigare kritiserat en hel del statsåtgärder, som vidtagits för att hålla uppe vår brödsädesodling. De ha också funnits, som menat, att vår produktion av mjölk och mejeriprodukter tenderat att bli alltför stor och lett till ganska betydande exportöverskott. Men jag tror knappast, att någon nu på allvar vill ondgöra sig över att vår produktion är så pass stor som den är eller över att vi tack vare att vi lagt upp reservlager under tidigare goda skördeår nu i alla fall i ett svårt krisläge kunna brödföda oss med egen produktion. Jag menar, att detta bör ihågkommas även för framtiden. Ett jordbruk med stor och uppehållen produktionskraft är ändå en styrka och en tillgång för vårt land och för hela vårt folkhushåll, och det gäller både i goda och i onda tider.

Särskild uppmärksamhet tilldrar sig naturligt nog frågan om vår fettförsörjning, och detta dels därför att vår inhemska produktion av mjölk och smör tydligen kommer att gå ned en hel del på grund av den sämre skörden och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den minskade tillgången på foder, dels också därför att vi veta, att vi även under normala år inte ha varit självförsörjande i fråga om matfett. Importen av råvaror för margarintillverkning har i själva verket varit ungefär dubbelt så stor som hela vår smörexport under senare år. Nu ha vi som väl är en hel del sådana fettvaror ineliggande, men det var nog ändå välbetänkt, att en ransoning av förbrukningen företogs på ett tidigt stadium. Blir avspärrningen långvarig, kan läget bli bekymmersamt, och för övrigt kunna vi ju erinra oss, att vår samlade förbrukning av matfett, av smör och margarin legat rätt mycket högre än i de flesta andra länder. Vi kunna alldeles säkert reda oss med mindre.

En viss svårighet ligger däri, att vår mjölkproduktion är mycket växlande under olika tider på året, och vidare består vårt land av ganska markerade överskotts- och underskottsområden. Det kan också bli nödvändigt att även i fortsättningen företa vissa förskjutningar, vissa omläggningar i fråga om förbrukningen av å ena sidan smör, å andra sidan margarin. Om dylika omläggningar komma att ske, böra dessa säkert kunna göras med större smidighet och utan att bereda så stora olägenheter som fallet var i höstas, då vi gingo över från så gott som uteslutande smörförbrukning till blandad smör- och margarinkonsumtion. Jag säger inte detta för att vara, som det heter, efterklok, utan helt enkelt därför att jag tror, att vi kunna dra en hel del lärdomar av vad som passerade i höstas.

I detta sammanhang skulle jag vilja passa på att avliva de rykten, som då och då dykt upp och som jag hört även i höstas, att export av smör skulle äga rum till det ena eller andra landet på senare tid. I själva verket har all export av smör varit helt och hållet stoppad ända sedan förra våren.

Jag skall inte här gå närmare in på beslaget och ransoningen av fodersäd, som förklarligt nog vållat ganska mycken oro ute i landet. Det har tydligen visat sig omöjligt och felaktigt att enbart på grundval av tidigare gjorda och ganska summariska skördeuppskattningar fastställa leveransplikten. Detta beror bland annat på att skördeutfallet varit mycket växlande i olika bygder och även å ganska närliggande gårdar. Det har skett en felbedömning, det tror jag inte vi kunna komma ifrån, som måste rättas till. Leveransskyldigheten måste grundas på den faktiska skörden och på de tillgängliga behållningarna.

I jämförelse med förhållandena under förra kriget är det att märka, att vi nu ha betydligt starkare och mera omfattande organisationer på näringslivets område överhuvud taget. Detta gäller inte minst inom jordbruket, där särskilt den ekonomiska andelsrörelsen gått framåt med jättesteg under senare år och där vi nu ha en rad stora centralorganisationer. Allt detta har lett till en bättre ordning och större planmässighet i fråga om tillförsel, förädling och handel med jordbruksprodukter, och jordbrukarna själva ha också alltmera kommit att känna både den samhörighet och det ansvar, som en sund och stark föreningsrörelse kräver och innebär. Det kan inte förnekas, att en kristid som den nuvarande kan komma att sätta lantmännen själva och deras organisationer på ganska hårda prov och pröva deras lojalitet både mot det allmänna och inbördes. Vi må hoppas, att dessa prov skola bestås värdigt, så att vi helt måtte slippa sådana osunda företeelser som smyghandel och mycket annat, som kan förekomma under en kristid. Även för de statliga organ, kommissioner och nämnder, som syssla med dessa frågor, bör det vara av värde att dessa stora sammanslutningar finnas, som för övrigt i en hel del fall kunna stå som förmedlare och verkställare av rent statliga åtgärder. Vad jag vill hoppas på, när det gäller hela detta viktiga försörjningsområde, är sålunda: förståelse från det allmännas och övriga samhällsgruppers sida för jordbrukarnas

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svårigheter i ett krisläge, som har skärpts av en osedvanligt svag skörd, liksom också förståelse för organisationernas strävanden att upprätthålla ordning och reda på marknaden. Och å andra sidan: lojalitet från lantmännens och deras föreningars sida gentemot samhället och de statliga organen, i känsla av ansvar för en mycket väsentlig del av vår folkförsörjning och med ett spännande av alla krafter och ett utnyttjande av alla möjligheter för att stärka och uppehålla produktionen.

Försvar och försörjning äro just nu de framför alla andra dominerande frågorna. Men därför böra icke andra frågor eller förslag få vila, som äro mogna för sin lösning och som utan olägenhet kunna föras fram till avgörande i vår tid. Jag vill endast här peka på en enda fråga från ett helt annat område, nämligen frågan om den stora rättegångsreformen. Jag erinrar om att det var i anledning av proposition vid 1931 års riksdag, i vilken grunderna för en sådan reform framlades, som riksdagen uttalade, att denna reform vore behövlig och att arbetet därpå borde utan dröjsmål fullföljas. Processlagberedningens förslag till ny rättegångsbalk framlades för mer än två år sedan, och lagrådets utlåtande över förslaget förelåg i november förra året. Lagrådet säger sig i detta uttalande vilja starkt framhålla angelägenheten av att den nya rättegångsbalken utan uppskov kommer till stånd. Detta uttalande av vårt lands på detta område mest sakkunniga institution måste påkalla uppmärksamhet, och det är därför att hoppas, att riksdagen har att motse förslag i ämnet. Här för talar också, att den nya rättegångsbalken måste kompletteras med en rad följd författningar på olika områden och att det därför är av vikt, att innehållet i den nya rättegångsbalken blir definitivt fastställt. Ett antagande av förslaget behöver för övrigt icke kräva några ökade statsutgifter; först efter ytterligare ett antal år kan den nya ordningen träda i tillämpning, och de ekonomiska konsekvenserna härav torde även i framtiden bli obetydliga, om ens några alls.

I fråga om den förda regeringskursen och vår samlingsregering är det tydligt, att tillkomsten av en samlingsregering, omspännande alla de större partierna, har varit till gagn för vårt land. Även härvidlag tror jag, att en jämförelse med förhållandena under det förra storkriget utfaller till förmån för det nuvarande systemet. Regeringen har också, stödd på en allmän folkmening, hittills kunnat lotsa oss genom svårigheterna, och neutralitetspolitiken har kunnat fullföljas. Inom den meningsgrupp, som jag tillhör, råder också en samfällad mening om att samregerandet bör fortsätta.

Det har ju förts en hel del diskussion på senare tid om förhållandet mellan regering och riksdag, och problemet är i nuvarande läge kanske icke så alldeles enkelt. Å ena sidan är det angeläget, att regeringen skall kunna handla med kraft och effektivitet. Å andra sidan är det önskligt, att riksdagen såsom en viktig länk i vår folkliga självstyrelse, som vi så mycket hålla på, skall kunna hävda sin auktoritet, sin mening och sin rätt till kontroll och kritik. På det hela taget har väl också samarbetet mellan regering och riksdag varit gott, men jag vill dock härvidlag framhålla ett par synpunkter och önskemål.

Att regeringen, när den framlägger sina förslag, vill utgå ifrån och räkna med och ibland kanske också söker i förväg för vissa sig om riksdagens bifall, är ju inte att undra på. Men å andra sidan synes det mig, att regeringen, då den ändå vet, att den i stort sett åtnjuter riksdagens fulla förtroende, icke bör alltför mycket reagera emot eller avvisa de justeringar eller ändringar i en proposition eller de särskilda uttalanden i en motivering, som ett flertal inom riksdagen kan vilja göra. Vidare vill jag i fråga om kommunikationen mellan regering och riksdag peka på önskvärldheten av att riksdagen hålles

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

väl informerad om vårt läge i olika avseenden. Det har under förra året vid flera olika tillfällen lämnats utrikespolitiska översikter, och detta har säkert mycket uppskattats av riksdagen. Men också i andra frågor, sådana som röra vår försörjning och vårt näringsliv eller regeringens planer i någon annan stor fråga, borde sådana exposéer allt emellanåt kunna lämnas. Det invändes vid något tillfälle under urtima riksdagen i höstas från regeringshåll, att det finns ju möjlighet att framställa frågor och interpellationer, och den stora redogörelse för vår livsmedelsförsörjning, som lämnades i andra kammaren sent i höstas, var också föranledd av en interpellation. Jag tror emellertid, att förhållandet mellan regering och riksdag endast får väl av att regeringen tid efter annan på eget initiativ lämnar dylika redogörelser i viktiga frågor, som då också böra kunna debatteras.

I fråga om den politiska ställningen i riksdagen vill jag inskränka mig till att uttala den förhoppningen, att vårt största politiska parti, som numera har ytterligare förstärkts, måtte visa den moderation och den respekt för andra meningar, som icke minst i en tid som den nuvarande kan förestavas även av hänsynen till det allmänna, det gemensamma bästa och som för övrigt ett stort parti bör kunna bestå sig med. Jag har för övrigt icke minst efter herr andre vice talmannens anförande all anledning att tro, att så också kommer att ske. Och sker det, böra också å andra sidan övriga meningsgrupper hålla borta taktiska och partipolitiska spekulationer, som minst av allt äro på sin plats i en hård och kritisk tid som den nuvarande.

Kravet på sammanhållning inåt och utåt, kravet på materiell och andlig beredskap ljuder nu starkare och mera bjudande än på långliga tider i vår historia. Vi ha väl svårigheter att dragas med; vi ha knapphet på en hel del varor, vi ha ransoneringar och vi få bära en hel del offer. Men vi veta, att allt detta är ringa i jämförelse med andra folks lidanden och sorger. Vi leva i fred, vi ha inga främmande inkräktare här, vi ha ej fått våra hem bombarderade, vi ha sluppit se flyktingar och hemlösa på våra vägar och gator, vi lida icke nöd och vi ha tillgångar och resurser, som äro större än många andra länders. Och vi vilja vara ett enat folk, som hävdar sin vilja att leva sitt eget liv och som står berett att slå vakt om sin frihet och sin självständighet.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Friherre De Geer: Herr talman! Då jag tillåter mig att yttra mig i årets remissdebatt, är det inte för att på något sätt söka störa den stora enighet, som råder både i riksdagen och ute i landet. Jag vill emellertid framföra litet kritik i vissa frågor, både sådana som äro behandlade i statsverkspropositionen och sådana som inte beröras i propositionen. Men som jag anser egentligen borde ha tagits upp där. Vad jag framför allt vill efterlysa i statsverkspropositionen är en antydning, om också skönjbar blott mellan raderna, från regeringens sida, att den har en verkligt bestämd avsikt att genomföra vissa åtgärder, bl. a. för att uppnå ökad sparsamhet i statsförvaltningen.

Föregående talare ha påpekat, att man saknar en översikt över det läge, vari vårt lands finanser kan råka till följd av alla de stora utgifter, som statsverkspropositionen upptar. Finansministern har redan i ett yttrande här antytt, att de siffror, som man efterlyst, torde uppgå till så och så många miljoner kronor. Men vad han inte upplyste om, är något, som jag tycker att vi alltid, men framför allt under kristider, borde få upplysning om, nämligen vad regeringen avser att med ett visst antal miljoner åstadkomma exempelvis till jordbrukets gagn, för arbetslöshetens lindrande o. s. v. Finansministern

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nämnde, att kritik ibland har riktats här i riksdagen mot att propositionerna avlämnas, som det heter, i elfte timmen, och det är ju en gammal anmärkning, som jag för min del anser, att man aldrig kan framföra nog ofta. Ty det är någonting oriktigt i denna ordning, att vi inte förrän i slutet av riksdagarna få reda på vad t. ex. de olika näringsgrenarna kunna ha att vänta sig i fråga om statliga åtgärder. Såsom jordbrukare tänker jag naturligtvis närmast på jordbruket. Om jordbruket skall kunna uppfylla de krav, som det bör uppfylla särskilt under en kristid som den nuvarande, är det alldeles nödvändigt, att man i god tid får reda på vad man har att rätta sig efter.

Det besparingsarbete, som omnämnes inom ramen av de propositioner, som vi nu ha fått att granska, hoppas jag för min del inte skall inskränka sig endast till en utredning utan verkligen komma att genomföras. Jag tror för min del, att om man skall kunna lotsa vårt land fram genom de nuvarande svårigheterna, fordras det, att man på många områden tillgriper åtgärder, som vi inte precis varit vana vid under de gångna åren. Det finns ju tydligen ansatser till att man verkligen vill förbilliga exempelvis statsförvaltningen, men många frukta, att det kommer att stanna vid blott svagare ansatser och att arbetet inte kommer att nå den omfattning, som många tro skulle vara möjlig. Den utredning angående åstadkommande av besparingar, som är tillsatt, har redan här i debatten omnämnts, och det är endast att hoppas, att den skall komma fram med verkligt goda förslag. Man kan i berättelsen över vad sig i riket tilldragit under det gångna året bland annat konstatera, att kommittéväsendet i mycket hög grad har inskränkts. Det ifrågasättes också, att viss extra personal inom statsförvaltningen skall indragas, men jag för min del, herr talman, är starkt benägen att tro, att det vore klokare att minska en hel del av de nu tillsatta kristidskommissionernas personal i stället för att indraga tränat folk inom statsförvaltningen. I elfte huvudtiteln upptagas kostnaderna för krisförvaltningen till en summa, som ju är ganska stor, nämligen 9,962,000 kronor. Det kan möjligen tänkas, att den summan i verkligheten blir ännu större. Under det förra storkriget tillsattes här i landet ett stort antal kommissioner, men resultatet av deras verksamhet har man ju varit ganska tveksam om. Nu tycks man inte heller se någon annan utväg än att skapa ytterligare kommissioner, och om man studerar personallistan för dem alla, finner man, att det är oerhört mycket folk, som sysselsättes där.

När man granskar resultaten av kommissionernas verksamhet, kan man, förefaller det mig, inte låta bli att förundra sig över att dessa ifrån näringslivets olika grenar rekryterade, synnerligen kvalificerade personer ha så svårt att göra sig verkligt gällande. Det ser ut, som om de hölle på att drunkna i den allmänna krisförvaltningens virvlar, så att de åtgärder, som de vidtaga, knappast motsvara de krav, som vi i det praktiska livet ha rätt att ställa på en med verkligt noggrann praktisk blick och omtanke planlagd åtgärd. Ibland säger man, att detta förhållande beror därpå, att kommissionerna inte ha tillräckligt fria händer att handla, utan ligga under regeringens alltför stränga kontroll. Men det är också många, som påstå, att det tvärtom förhåller sig så, att regeringen inte tillräckligt noga synar kommissionernas verksamhet i förgarna, om jag får använda ett sådant uttryck.

Vi jordbrukare ha det önskemålet beträffande alla åtgärder för krisens bemästrande, som röra jordbruket, att förslagen framläggas i god tid och verkligt väl utarbetade och genomtänkta i alla detaljer. När det gäller en sådan näring som jordbruket, fordras nämligen ovillkorligen, att dess utövare få tid att inrätta sig efter de nödvändiga ingripandena för att verkligen kunna uppfylla de skyldigheter, som jordbrukarna böra ha i nuvarande svåra tid.

Det kanske är djärvt att framkasta en sådan tanke, men det förefaller både

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mig och jag tror många andra, som om man skulle kunna minska betydligt på de stora utgifterna för krisförvaltningen genom att inskränka på personalen och behålla endast verkligt framstående experter. En sådan besparingsåtgärd anser jag vara lämpligare än att göra indragningar bland de tjänstemän inom statsförvaltningen, som verkligen ha rutin — denna möjlighet antydes nämligen på ett ställe i statsverkspropositionen. Deras rutin bör man söka utnyttja och i stället indraga en hel del extra personal inom kommissionsväsendet.

Jag har tillåtit mig att kanske väl mycket uppehålla mig vid denna fråga, men jag vet, att man bland svenska folket är ytterligt intresserad för dessa saker, och det gäller ju ett område, som faller inom ramen för vad som kan vara tillåtet att beröra i en remissdebatt.

Något som inte minst här i Stockholm kritiserats mycket kraftigt — kanske litet onödigt kraftigt — är det sätt, varpå man har ordnat bränsleförsörjningen. Jag skall nu inte gå närmare in på en så vidlyftig fråga, som ju eljest är utomordentligt aktuell för närvarande. Jag tillåter mig endast att i det sammanhanget framställa ett spørsmål. Är det inte så, att vi här i landet med vår grundlighet och noggrannhet inte ha förmåga att under en kristid slå in på nya banor i den utsträckning, som fordras för att bemästra exempelvis sådana frågor som bränsleförsörjningen? Jag vill peka på en sak, som jag tycker är oriktig, nämligen att i propositionen föreslås, att man i dessa penningstvårighetens tider — låt vara att det naturligtvis sker bl. a. för att lindra arbetslösheten — skall använda 7 miljoner kronor till anskaffande av gatsten och till sättning av sådan. Det förefaller mig egendomligt, att man inte i stället använder en hel del av denna arbetskraft till att utföra mera vedhuggning och vedhuggning i tid.

En talare har här redan berört ett annat spørsmål, som står i mycket intimt sammanhang med frågan om varför vi inte ha tillräckligt med ved för närvarande. Jag syftar på det förhållandet, att vi ha för litet av lämpliga skogsvägar här i landet. Under arbetslöshetskrisen för några år sedan var jag bland dem, som motionerade om att man skulle anlägga enklare skogsvägar för att på det sättet få fram skogsprodukterna lättare. Nu finner man här bland jordbruksministerns förslag, att på tilläggsbudget skall anslås 1 miljon kronor till byggande av enklare skogsvägar. Jag betonar särskilt ordet *enklare*, ty det är *sådana* skogsvägar vi behöva. Då man tidigare satte i gång med stora arbeten på detta område, förvånade sig många över att resultatet inte blev så omfattande, som man hade hoppats. Skälet därtill var enligt min mening, att man gjorde och alltså gör skogsvägarna alldeles för dyrbara. Man borde nöja sig med mycket enklare vägar, för vilka t. ex. inga stora ritningar med avvägningar av deras sträckning behöva uppgöras. Framför allt vill jag betona, att anslaget för detta ändamål inte bör beviljas så småningom på tilläggsbudget, utan det borde ha upptagits redan i den nu framlagda budgeten, så att man genast kunde sätta i gång med att bygga skogsvägar. Dessa skulle egentligen helst redan ha varit färdiga, så att man nu kunde få fram den vara, — veden — som för närvarande är så oerhört eftertraktad inte minst i storstäderna.

En annan fråga, som helt naturligt redan något litet har berörts i debatten, är frågan om hur jordbruket skall kunna tillgodose sitt behov av dragkraft under nuvarande förhållanden. Man hade hoppats, att både regering och kommissioner skulle litet effektivare och snabbare ha löst frågan om hur jordbrukarna skola utnyttja gengastraktorerna. Jag ser, att folkhushållningsministern ser litet undrande ut. Jag kan då tala om, att man ute på landsbygden tycker, att när det finns en så omfattande krisförvaltning och den omhänderhas av tillkallade fackmän, är det egendomligt, att det skall förekomma

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

så kolossala luckor i planerna, att man inte i förväg tänker på att vissa detaljer i en motor måste finnas, för att den skall kunna gå väl med gengas. När det gällde traktorerna, hade man förbisett en viss kolv, och så blev det beklagligtvis omöjligt att förverkliga den goda föresatsen att ordna den här saken. Det var många jordbrukare, som inte förrän vid jultiden fingo sina traktorer färdiga eller reparerade, och då var det inte längre möjligt att plöja. Det är bara ett litet stickprov på vad som kan förekomma, men underlåtenheten i detta fall var ganska betydelsefull för dem den angick.

En fråga, som jag inte kan låta bli att beröra, gäller det militära området, och den kan på sätt och vis också sägas vara en krisfråga.

Jag tror, att försvarsministern hade mycket rätt, då han fann, att tillverkningen av viss materiel gick alldeles för långsamt. Då tillgrep han en åtgärd, som i varje fall jag för min del inte vill i princip kritisera. Han tillsatte nämligen civila personer att tillsammans med militärerna ordna upp ifrågavarande problem. Men efter vad man kan förstå, har resultatet inte blivit så gott, som man hade anledning att hoppas. I detta fall har man gjort på samma sätt, som man alltid gör i vårt land, när man skall sätta i gång något extraordinärt: man trycker en oerhörd mängd formulär, som skickas ut till militära och civila vederbörande o. s. v. Sedan dröjer det synnerligen länge, innan hela apparaten slutligen kommer i gång. Hade försvarsministern varit här närvarande, skulle jag ha bett honom, en sådan kraftkarl som han är, att rensa upp på detta område och se till, att de civila och militära nämnderna arbetade litet snabbare, vilket säkerligen skulle vara av synnerligen stor betydelse.

När det gäller frågan om sparsamhet i förvaltningen, som jag tillät mig nämna i början av mitt anförande, tror jag, att man skulle kunna åstadkomma mycket goda resultat på det området. Om jag förstod finansministern rätt, ansåg han, att det inom den civila förvaltningen och på det icke militära området överhuvud taget inte kunde åstadkommas så stora besparingar. För min del har jag den uppfattningen, att det i vår tid vore synnerligen angeläget och i allra högsta grad skulle uppskattas av alla folkklasser, om man kunde åstadkomma en synbar och mycket snabbt genomförd besparing från den högsta toppen inom vår förvaltning och hela vägen nedåt. Jag tror också, att man skulle utan att försämrat resultatet och med bibehållande av noggrannhet och grundlighet kunna inskränka i allra högsta grad både inom den civila och den militära förvaltningen exempelvis på det nu så utförliga skrivsättet. Den så mycket omtalade s. k. militära pappersexercisen försiggår, herr talman — det veta alla, som haft någon beröring därmed — i utomordentligt stor utsträckning. Jag hör till dem, som anse, att de pengar, som vi ge ut på försvaret, verkligen böra användas, där de bäst behövas, och jag tycker det är beklagligt, att man inte skall kunna använda de penningssummor, som nu gå åt till den onödiga pappersexercisen, på bättre sätt. Jag hoppas emellertid, att den saken så småningom skall ordnas mera tillfredsställande än för närvarande.

Det kan måhända synas egendomligt, att jag, som inte är ämbetsman eller statstjänsteman, vågar framkasta något sådant, men jag tror, att man inom departementen och inom alla de olika organ, som lyda under dem, skulle kunna vinna betydande tid utan att riskera någonting av resultatens värde, om man minskade vidlyftigheten av olika handlingar, och jag tror man kan säga det samma även beträffande de kungl. propositionerna. Man klagar ju över, att dessa ofta framläggas för sent. Såsom enkel lekman kan jag förstå, att det måste taga en mycket betydande tid att utarbeta dem, så omständliga som de i allmänhet äro. Jag vågar emellertid framkasta den tanken, som kanske

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kan kallas kättersk, att man skulle kunna spara åtskilligt av tryckningskostnader och använda arbetskraften på ett effektivare sätt, som, omräknat i pengar, inte skulle betyda så små summor. Även inom de kungl. kommittéerna vågar jag med bestämdhet påstå, att mycket skulle kunna inbesparas genom ett förenklat skrivsätt. Jag vågar, mina herrar, framkasta den frågan, hur många av riksdagens ledamöter och andra det är, som verkligen hinna med att studera alla de stora betänkandena på 2, 3, 4 hundra sidor. Jag tror för min del, att man utan att minska på den nödvändiga grundligheten här skulle kunna åstadkomma betydande besparingar. Jag vågar i det sammanhanget till och med göra en vördnadsfull fråga till riksdagens ledamöter: skulle man inte även inom riksdagens egna utskott på denna punkt kunna åstadkomma en hel del arbetsbesparing? Jag är övertygad om att vi både här i riksdagen och inom förvaltningen i övrigt skulle bli ganska uppskattade av svenska folket, om vi i handling visade vår vilja att genomföra sådana besparingar, som jag här tillåtit mig att anföra exempel på. Man skulle kunna peka på många sådana områden, där besparingar kunna göras. Det är ju, såsom vi veta, beklagligtvis så modernt i vissa kretsar att säga, att svenska riksdagen och det svenska statsskicket överhuvud taget äro sådana, att de borde i allra högsta grad moderniseras, och det finns ytterlighetsmän, som rent av anse, att både riksdagen och vårt statsskick borde kastas på skräphögen. Jag för min del hör till dem, som äro övertygade om att om vi gå till arbetet med en bestämd vilja att åstadkomma resultat, skola vi kunna modernisera vårt statsskick och alla våra statliga organ, så att de kunna gagna vårt folk ännu under långa tider.

Jag tillät mig i början av mitt anförande säga, att man i statsverkspropositionen saknar en del, som man så att säga skulle ha velat läsa mellan rader. Från folkhushållningsministerns sida skulle jag till exempel ha önskat inte enbart få se så mycket restriktioner, ransoneringskort och annat dylikt, utan litet mera positiva handlingar. Till positiva handlingar räknar jag då till exempel försök att förbilliga varorna. Det klagas ofta över att sedan vi jordbrukare nu fått de prisförhöjningar på våra varor, som äro oundgängligen nödvändiga för att vår näring skall gå ihop, bli varorna så dyra, när de komma konsumenterna till handa. Beträffande de egentliga jordbruksvarorna är denna klagan kanske litet överdriven, men det finnas så många andra artiklar, i fråga om vilka man måste medge, att denna klagan är berättigad. För att taga ett exempel från trädgårdsodlingen, så är det vanligt, att man här i Stockholm får betala fyra, fem gånger mer, än vad producenten själv får för sin vara. Denna prisfördyring av varan på dess väg från producenten till konsumenten är faktiskt ett av de allra största och svåraste problem, som vi för närvarande ha, men därför att problemet är svårt, bör man väl söka taga itu med det så mycket kraftigare. Det är helt enkelt nödvändigt, att man på något sätt försöker minska skillnaden mellan det pris, som konsumenten får betala, och det pris, som producenten erhåller för sin vara.

Jag har mycket svårt att underlåta att vid detta tillfälle även säga några ord om en fråga, som redan tidigare har berörts här i dag, nämligen hur man skall kunna få byggnadsverksamheten förbilligad. Byggnadsverksamheten är en viktig nyckelindustri, och det är av oerhörd betydelse, att den kommer i gång igen, alldeles bortsett från i vad mån detta är nödvändigt för att hindra arbetslöshet. För jordbrukets del är det av yttersta vikt, att man kan fortsätta uppförandet av till exempel lämpliga bostäder för jordbrukets arbetare. Själv har jag haft nöjet att få vara med i en utredning angående jordbrukets arbetarbostäder. Jag ser nu liksom så många andra med stort beklagande, att resultaten av denna utredning inte kunnat bli så stora, därför att det är för dyrt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för jordbrukarna att nu uppföra sådana byggnader. Detta är ett sådant område, där jag undrar, om man mellan raderna i den kungl. propositionen kan se, huruvida regeringen och kanske framför allt socialministern, men i detta fall även jordbruksministern, verkligen ämnar ta ett krafttag för denna frågas lösande, så att byggnadsverksamheten åter kan komma i gång i behövlig omfattning och framför allt till lägre priser.

Jag skulle, om jag inte hade föresatt mig att inte trötta kammaren för länge, kunna draga fram exempel på priser inom jordbrukets byggnadsverksamhet, som äro ytterligt uppseendeväckande. Jag vill emellertid inskränka mig till att säga, att jag har svart på vitt på att det förekommit ackordslöner med timlöner från 3 upp till 11 kronor. Jag medger naturligtvis, att detta är ytterlighetspriser, och jag vill inte på något sätt påstå, att detta är de vanliga priserna för byggnadsarbete på landsbygden. Det är emellertid alldeles tydligt — och jag tror, att den saken är uppenbar även för arbetarna själva — att här måste en ändring ske. Jag har mig mycket väl bekant, att regeringen igångsatt en utredning angående byggnadskostnaderna inom lantbruket och att denna just nu håller på att bli färdig. Jag vill därför inskränka mig till att endast uttrycka den förhoppningen, att denna utredning verkligen måtte komma att leda till att byggnadsverksamheten på landsbygden förbilligas. Jag är för övrigt övertygad om att jag har praktiskt taget hela svenska folket med mig, när jag vågar säga, att det är nödvändigt, att även byggnadsverksamheten i övrigt förbilligas, ty det kan inte vara riktigt, att vårt lands hyresgäster skola få betala så höga hyror, därför att man har skyggt för att reglera denna omkostnadsfråga. Jag medger givetvis, att de höga byggnadskostnaderna inte enbart förorsakas av de höga arbetslönerna, utan vad jag här sagt om anläggningen av att förbilliga byggnadskostnaderna gäller också i mycket hög grad materielprisen.

Innan jag slutar mitt anförande, kan jag inte låta bli att nämna ett par ord om transportfrågorna, som under rådande kristid naturligtvis äro ännu viktigare än under normala tider. Jag har med mycket stor tillfredsställelse på sjätte huvudtiteln sett, att kommunikationsministern, trots att bilskattemedlen nästan helt och hållet försvunnit, ändock inte vill tillåta, att vägunderhållet försämrast. Han föreslår, att man skall uppskatta kostnaderna för vägunderhållet till 56 miljoner kronor och att vägstyrelserna skola få 85 procent i statsbidrag. Statsrådet säger i detta sammanhang att han vidhåller sin ståndpunkt från i fjol, att det riktiga för att åstadkomma sparsamhet med vägmiljonerna är, att man lämnar bidraget på den uppskattade underhållskostnaden. För min del tillåter jag mig att säga, att jag i min ringa mån också vidhåller min ståndpunkt från i fjol. Jag är nämligen alltså övertygad om att det skulle vara mycket olyckligt, om man skulle gå in för att betala bidraget efter den uppskattade kostnaden. Det enda riktiga måste vara att lämna bidrag i förhållande till den verkliga kostnaden. Annars kan man komma in i stora svårigheter. Inom ett vägdistrikt, där man vet, att man får en viss bestämd summa, kan till exempel väderleken vara någorlunda hygglig, så att vägarna inte kräva så mycket underhåll, och vägstyrelsen i fråga är kanske mycket sparsam, rent av onödigt sparsam. Resultatet blir då, att detta distrikt gör en synnerligen god affär på statens bekostnad. Situationen kan naturligtvis bli den motsatta i ett annat vägdistrikt, som har andra förhållanden. Jag är därför för min del övertygad om att i stort sett måste större rättvisa och från statens sida bästa möjliga resultat ernås genom att man lämnar bidrag i förhållande till den verkliga kostnaden.

Jag skall inte trötta kammaren med att närmare ingå på sjätte huvudtiteln. Där har emellertid tagits upp 3,510,000 kronor till vägskatteutjämning. Fast-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

än finansministern inte är närvarande i kammaren just nu, skall jag i alla fall tillåta mig att framställa den frågan: vore det måhända inte klokt att så småningom något öka detta belopp för att därigenom kanske komma ifrån en reform, som jag åtminstone, om jag vore finansminister, i mycket hög grad skulle frukta, nämligen frågan om förstатligande av vägväsendet? Jag tycker, att det för finansministern som har att brottas med problemet, hur han skall kunna få ihop miljarder kronor, skulle vara nästan som ett obehagligt spöke vid den politiska horisonten att behöva tänka sig, att här genom vägväsendets förstатligande kan det stiga upp krav på ytterligare ett mycket stort antal miljoner kronor, som kanske kunna inbesparas genom en försiktigare reform.

Som avslutning på mitt anförande skall jag be att beträffande jordbruket få rekommendera till särskilt begrundande en fråga, som jag tror är den kanske allra viktigaste och mest aktuella på jordbrukets område för närvarande, nämligen att ordna så, att de s. k. ofullständiga jordbruken bli utvidgade. Jag kan inte av de planer, som jordbruksministern hittills framlagt, riktigt förstå, vad som är regeringens avsikt härvidlag, men jag tillåter mig att rekommendera, att man på denna punkt går mycket radikalt fram och verkligen försöker få denna fråga löst. Jag är övertygad om att den metod att lösa småbrukens problem, som ibland föreslagits, nämligen att man skulle låta småbrukare och andra jordbrukare köpa kraftfoder till olika priser allt efter storleken på deras jordbruk, bara är ett tillfälligt och dåligt surrogat. Det enda riktiga sättet att lösa frågan är, att man lagar så, att jordbruksenheterna bli tillräckligt stora.

Jag slutar, herr talman, mitt anförande med att säga, att jag hör till dem, som äro övertygade om att vi tack vare den oerhörda enighet, som svenska folket har visat, skola kunna gå igenom den kris, vari vi nu befinna oss, men att jag också tror, att man då inte får skygga för att gå in för sådana reformer av olika slag beträffande sparsamhet och annat, som jag här tillåtit mig att anföra exempel på.

Herr Schlyter: Herr talman! Trontalets tystnad beträffande en länge förberedd och till genomförande mogen reform av vital betydelse för rättsväsendet i landet har inom vida kretsar framkallat oro för att densamma på grund av tidsomständigheterna icke skulle komma att framläggas för riksdagen och därigenom löpa fara att uppskjutas på obestämd tid. Herr von Stockenström har nyss berört samma fråga.

Vid tjugotre riksdagar under de sista trettio åren har anslag beviljats till utredning angående en rättegångsreform. Redan härigenom borde behovet av en reform på området vara fulltygat. Men riksdagen har tagit ännu starkare ställning i saken än som framgår blott av de nämnda anslagen å tillhoppa 1,328,000 kronor. Efter femton års förberedande utredning med lika många årsanslag från 1911 till 1926, resulterande i processkommissionens betänkande sistnämnda år, och efter lagrådets hörande över betänkandet förelades grundprinciperna för rättegångsreformen, såsom herr von Stockenström nyss erinrade, 1931 års riksdag i en stor proposition, som prövades av ett särskilt utskott med representanter både från lag- och statsutskotten. Sedan riksdagen i denna ovanliga form — i alla verkligt viktiga punkter praktiskt taget enhälligt — engagerat sig för reformens fullföljande, har den under åtta år från och med 1933 beviljat anslag till processlagberedningen för reformens utarbetande. Resultatet föreligger nu i århundradets största svenska lagförslag, granskat och väl vitsordat av lagrådet.

Det måste uppenbarligen föreligga utomordentligt starka skäl, om regeringen verkligen skulle reflektera på att undandraga riksdagen att taga slut-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lig ställning till ett reformförslag, tillkommet under angivna omständigheter. Då ett förslag av dessa dimensioner uppenbarligen icke kan få stjälpas på grund av meningsskiljaktigheter i detaljfrågor — sådana komma förvisso att framträda i riksdagen och få där lösas genom majoritetsbeslut — kan skälet till tvekan om propositionens framläggande — om nu en sådan tvekan föreligger — endast vara att söka i hänsyn till de med reformen sammanhängande kostnaderna. Allt annat, som kostar något och som icke tjänar försvarsberedskapen, får ju anstå. Varför skulle undantag göras för processreformen? Jag vill här till göra tre korta påpekanden.

För det första: huruvida processreformen kommer att medföra någon kostnadsstegring i förhållande till den före dess ikraftträdande gällande processordningen, är en ytterst svårbedömd fråga, som icke nu kan slutligen prövas.

Emellertid bör det framhållas, att den största delen av de föreslagna nya lagbestämmelserna — vilkas huvudsyfte kan sägas vara att i *formens* ställe sätta *sanningen* i rättens högsäte — innebär rationaliseringsåtgärder i själva förfarandet, som icke kosta något. Det har nu visat sig, hur politiskt klokt det var av herr Gärde såsom justitieminister 1931 att lämna domstolsorganisationen väsentligen utanför reformförslaget den här gången. Både härads- och rådhusrätter förbliva i det väsentliga oförändrade. Likaså hovrätterna och högsta domstolen. Utgiftsökningar och besparingar taga delvis ut varandra.

På sätt och vis är det alltså blott fråga om ett principbeslut, på vilket sedan måste byggas utarbetande av en mängd följdförfattningar, ett i lagtext utarbetat principbeslut, som för sitt ikraftträdande kräver ett nytt beslut av Konung och riksdag ett antal år framåt i tiden och som då måste antagas komma att justeras i olika detaljer, icke minst med hänsyn till de kostnader statsmakterna vid denna tidpunkt vilja ikläda sig; ett principbeslut som just ur ekonomisk synpunkt måste anses påkallat, innan riksdagen ytterligare en följd av år framåt meddelar nya anslag för reformarbetets fullföljande.

Det är alltså icke fråga om att nu med bindande verkan för framtiden besluta några utgifter för processreformens genomförande. Riksdagen måste härutinnan förbehålla sig absolut fria händer att uppskjuta nya utgifter, så länge tidsförhållandena det kräva, eller att före lagens ikraftträdande göra de ändringar däri, som då påkallas av det statsfinansiella läget.

För det andra: varför kan då inte med antagandet av den nya rättegångsbalken anstå, tills det blir klart, vad staten ekonomiskt råar med?

Såsom redan anförts, spelar det ekonomiska en ytterst underordnad roll i det stora lagkomplexet. Ett uppskov med lagförslagets prövning av riksdagen nu, då det föreligger färdigt, skulle åter innebära högst betydande olägenheter i flera avseenden. Ett uppskov kan icke stanna vid ett eller annat år. Det ekonomiska läget förändras icke så fort. Sedan ett lagarbete av denna art avbrutits, visar all erfarenhet, att det har mycket svårt att åter komma i gång. Åtta å tio år rinna fort undan. De som i dag ännu leva kvar av dem, som sysslat med detta utredningsarbete, äro antagligen då borta. Redan har en lång rad skördats av döden: Herman Falk, Henrik Almstrand, Hjalmar Westring, Knut Ekblom, Allan Cederborg, Ludvig Widell, Eliel Löfgren, Anders Råstock. Andra ha gått i pension eller lämnat riksdagen: Johannes Hellner, Carl Arhusiander, Georg Bissmark, Henning Leo. När de ännu kvarvarande också äro borta, måste allt arbete åter börjas på nytt. Nya stora kostnader få nedläggas på de nya männens instuderande av ämnet. Historien från 1880-talets arbete på rättegångsreformen kommer att återupprepas. De miljoner, som under detta århundrade hittills nedlagts på utredningsarbetet, äro till stor del bortkastade.

Om lagreformen åter får gå sin naturliga gång och lagförslaget underkastas

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

slutlig prövning av riksdagen nu, då det på riksdagens uppdrag utarbetade förslaget föreligger färdigt, kommer frågan om den vilande lagens ikraftträdande självmant att tränga sig fram, när hindren äro borta, och de erforderliga ändringarna kunna vida lättare göras, när man har en av riksdagen i detalj prövad och antagen lag att utgå ifrån.

Det står därför för mig alldeles klart, att det just ur statsekonomisk synpunkt skulle vara i hög grad förkastligt att tillspillogiva frukterna av de kostnader, som nedlagts på utredningen angående rättegångsreformen, genom att uppskjuta förslagets framläggande till riksdagens granskning, medan den nya rättegångsbalkens antagande såsom vilande icke medför några som helst för statsmakterna bindande ekonomiska konsekvenser.

För det tredje och sista vill jag besvara frågan: Är det då icke olägligt att ha lagar antagna och vilande under ett flertal år utan att de få träda i kraft?

Icke när det gäller en ny rättegångsbalk. Här är det tvärtom en fördel, att domstolarna få tillräcklig tid på sig att tränga in i den nya lagstiftningen. De äldsta inom domarkåren hinna pensioneras utan att behöva börja brottas med de nya problemen. Lagen innehåller åtskilliga nyheter, som successivt på frivillighetens väg tränga igenom i praxis. Sålunda förberedes och underlättas den nya lagstiftningens slutliga genomförande. Och brister, som under arbetets fortgång måste upptäckas i ett så omfattande lagkomplex, kunna botas, innan Konung och riksdag slutligen besluta den nya processordningens ikraftträdande.

På grund av nu anförda synpunkter vågar jag ge uttryck åt förhoppningen, att det varit en ogrundad farhåga, när man av trontalets tystnad om rättegångsreformen dragit den slutsatsen, att fara vore för handen, att denna med så stor möda och så oerhörda kostnader förberedda reform, om vars trängande behov alla ansvariga instanser varit ense, skall ställas på framtiden.

I herr *Schlyters* yttrande instämde herrar *Ewerlöf*, *Herlitz*, *Karl Johan Olsson*, *Undén*, *Theodor Nilsson*, *Sandström* och *Velander*.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Det är ju vanligt, att vid remissdebatten behandlas frågor av mycket omväxlande natur. Här i dag har nu mitt ibland frågor av kometartad beskaffenhet, som hastigt blossa upp och hastigt brinna ut, såsom till exempel bränslefrågan, kommit upp en fråga av sekulär natur. Två talare ha nämligen berört den stora reform, som avser att ersätta rättegångsbalken i vår nu gällande lagbok, som i stort sett härstammar från 1734, med en ny rättegångsbalk. Detta är en sekulär fråga inte bara med hänsyn till sin historia utan också med hänsyn till sina framtida verkningar för vårt folk.

Det kanske överraskar en och annan av kammarens ledamöter att höra, att detta reformarbete har fortgått i över hundra år och att en stor katastrof för detsamma inträffade redan för ungefär jämnt hundra år sedan, vid 1840—1841 års riksdag, då arbetet på att ersätta den gamla rättegångsbalken med en ny drogs med i det svåra skeppsbrott, som det året drabbade det lagstiftningsarbete, som hade lagts upp så storstilat, i syfte att åstadkomma en ny lagbok. Katastrofen förorsakades av den då sittande regeringens bristande handlingskraft. De båda talare, som här förut berört den stora processuella lagstiftningsfrågan, herr von Stockenström och herr Schlyter, ha redan antytt det långvariga och mödosamma arbete, som efter det skeppsbrottet har nedlagts på att föra fram ett nytt förslag till en slutlig lösning, och jag skall för min del inte följa frågans mödosamma vandring i skiftande klädnader och under be-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tydande kostnader genom olika beredningsstadier. Jag skall endast nämna några ord om den behandling, som inom justitiedepartementet har ägnats processlagberedningens betänkande, vilket avgavs i november 1938.

För att hindra att obeslutsamhetens dammlager skulle få tillfälle att lägga sig över det stora förslaget undvek jag att skicka ut det på skriftlig remiss till alla intresserade myndigheter och anordnade i stället ett muntligt remissförfarande i form av överläggningar inför justitieministern, dit intresserade och fackmän både inom och utom riksdagen inbjödos och där de hade älskvärdheten att infinna sig. Så fort lagrådet i juni 1939 efter att ha behandlat de frågor, som skulle fram till den då sittande riksdagen, blev ledigt, remitterades förslaget omedelbart dit. Lagrådet avgav sitt utlåtande efter en jämförelsevis mycket rask behandling i november 1940. I departementet togs arbetet med att färdigställa en proposition omedelbart upp, och jag kan meddela kammaren, att i departementet föreligger nu en proposition så förberedd, att den kan beräknas vara färdig före denna månads utgång. Från departementets sida ha vi alltså nått syftet att behandla saken med sådan snabbhet, att det är möjligt för Kungl. Maj:t att i god tid framlägga proposition i ämnet för den nu sittande riksdagen.

Såsom framhållits av de båda nämnda talarna och som understrukits av de herrar ledamöter av kammaren, som instämde med dem, råder det inom alla de kretsar, som arbeta inom svensk rättsordning, en enhällig mening därom, att frågan om en rättegångsreform nu bör lösas. Det är givet, att jag såsom justitieminister känner min plikt emot det svenska rättslivet att påyrka, att man nu inte släpper den tunga sten, som med så stor möda har vältrats upp för den långa branten, så att den får ramla ned i dalens djup igen. De betänkligheter, som kunna resas emot att nu lägga fram förslaget för riksdagen, äro, som föregående talare antytt, hänsyn till det osäkra ekonomiska läge, vari vi befinna oss. Såsom redan har framhållits, kan emellertid den nya rättegångsbalken inte sättas i kraft förrän ungefär om fyra år, och kostnaderna inträda således inte omedelbart. För övrigt tror jag, att alla, som studerat kostnadsfrågan, kommit underfund med att, sedd ifrån den ekonomiska sidan är frågan om den stora rättegångsreformen en mycket blygsam fråga med nästan mikroskopiska mått, medan den däremot sedd från juridiska och sociala synpunkter, bedömd med hänsyn till dess innebörd för rättsordningen, är en fråga av allmän betydelse för vårt folk, som, om den nu löses, kommer att sträcka sina gynnsamma verkningar genom flera årtionden in i framtiden.

Regeringen har ännu inte träffat sitt avgörande, huruvida frågan nu skall framläggas för riksdagen eller icke. Jag kan således inte uttala ett bestämt löfte om att så skall ske, men å andra sidan delar jag inte de farhågor, som uttalats därom, att tystnaden i trontalet skulle innebära, att frågan icke skulle komma att framläggas. Det är min livliga förhoppning, att riksdagen skall få tillfälle att genomföra det storverk, som det skulle vara att nu lösa frågan. Det skulle för mig vara mycket glädjande, om man kunde för samtid och eftervärld ådaga lägga, att regering och riksdag under dessa svåra tider likväl hade handlingskraft nog att fullgöra denna verkligt betydelsefulla uppgift.

Herr Herlitz: Herr talman! Remissdebatten ägnas som vanligt till stor del åt betraktelser om vad som skett under fjolåret, och då bör i dag inte saknas en erinran om det faktum, att våra samhällsformer — vår författning, om man så vill — under denna tid genomgått en djupgående omvandlingsprocess, som för övrigt ännu inte på långt när är avslutad. Vi stå mitt uppe i händelseförloppet, och de flesta göra väl inte klart för sig, vad det är som sker. Regeringen har också händerna fulla med riksstyrelsens Marthasbekymmer, och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kanske är det på samma sätt med den: att den just inte har tillfälle till något annat och mera än att ta dagen som den kommer. Men kanske misstager jag mig i det hänsendet. Jag har just tagit till orda för att möjligen få klarhet om hur därmed förhåller sig.

Vad jag syftar på är själva omdaningen av samhällsformerna under tids-händelsernas tryck. Samlingsregeringen är själv ett märkligt exempel. För övrigt ser man å ena sidan, hur gamla institutioner tyckas på väg att bli ärevördiga former utan riktigt levande innehåll. Under riksdagsarbetet ha vi oavslutligen haft anledning till sådana iakttagelser. Vi läsa riksdagshandlingar, så mycket vi kunna, och diskutera, så mycket vi hinna, och folket tror, att vi fatta kloka beslut efter mycket moget övervägande. Men själva veta vi ju, att det mesta är tomma former och att det är i ganska ringa omfattning, som vi ha tillfälle att bilda oss en genomtänkt mening om det vi besluta om. Å andra sidan söker sig samhällsarbetet nya former. Jag tänker inte bara på vad vi erfara inom dessa murar, t. ex. på de förhandlingar inom de fyra stora partierna vart för sig och dem emellan, som spelade så stor roll förra året — den gamla fyrståndsriksdagen med sin isolering mellan fyra skilda grupper stod liksom upp från de döda. Främst tänker jag emellertid på allt det nya, som växer fram utanför vår krets: statliga kommissioner och nämnder vid sidan av ämbetsverken, statliga och halvstatliga eller statsunderstödda bolag, som driva en stor mängd av allmännyttiga företag, organisationer av producenter, köpmän och andra näringsidkare, som arbeta under statlig ledning och kontroll, frivilliga sammanslutningar av olika slag, som syssla med angelägenheter av allmänt intresse.

Det är ju bara naturligt, att samhällsarbetets former skifta under en tid, som så radikalt förändrar våra livsvillkor. Det skall varken kritiseras eller beundras — på sin höjd kan man känna en viss glädje över vårt folks förmåga att anpassa sig efter ett läge, som för de flesta var oförutsett. Ganska naturligt är det också, att det nya till en viss grad växer fram utan plan, nästan omedvetet, alltefter vad praktiska behov föranleda, och att det levande livet pulserar mest i sådana anordningar, som ännu ha tillfällighetens prägel och inte så att säga ha hårdnat till institutioner. Så går det alltid till i omdaningstider.

Men det är å andra sidan angeläget, att vi gå, så mycket som möjligt, med öppna ögon genom den stora omvandlingen av vårt samhälle. Det finns ändå olika vägar att välja mellan, och man måste något så när göra klart för sig, vart det bär hän och vart vi vilja. Först och främst måste man frigöra sig från den bedrägliga föreställningen, att vi nu tillfälligtvis leva i en besynnerlig tid för att sedan återvända till gamla former, som vi ha lärt oss att anse normala, och att vi därför under denna så kallade kris kunna ordna det för oss ungefär hur som helst, bara det hjälper oss i dag på våra ben. Vi måste ha klart för oss, att vi äro på väg in i en ny tid. Låt oss i det sammanhanget komma ihåg, att det ovanliga vi nu uppleva inte bara beror av kriget, utan till stor del sammanhänger med förändringar på längre sikt, som säkert till väsentlig del bli bestående. Hur den nya tid vi hålla på att glida in i blir beskaffad, vet ingen. Allra minst kunna vi tro på de tvärsäkra profetiorna om en allmän europeisk nyordning, till vilken vi ännu inte ens fått se någon grundritning. Säkert är blott, att vi icke komma att återvända till det gamla idylliska samhällsliv, som 1920- och 1930-talen drömde om och endels förverkligade. Det kommer aldrig att återuppstå. Vi få bereda oss för bistrare livsförhållanden, och vår uppgift är att anpassa vårt gamla rättssamhälle efter dem. Jag behöver väl ej bli missförstådd, då jag tar det missbrukade ordet anpassning i min mun, och misstänkas för att förorda en anpassning efter sam-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hällseliga ideal, som äro mig och oss främmande. Vad vi ha att anpassa oss efter är den verklighet, inför vilken vi stå. Här kommer det an på öppna ögon och målmedveten aktivitet. Farligast av allt är den passiva anpassning, som, utan att medvetet sikta till en samhällelig nyordning på för oss främmande grundvalar, faktiskt leder oss i samma riktning, i det att man handlar, som det heter, praktiskt, utan att alltför mycket bekymra sig om teorier, planer och principer. Vi måste inrikta oss på en aktiv anpassning, en anpassning i överensstämmelse med de lagar, som ligga i vårt väsen som folk. Vi måste hålla levande för oss svensk självstyrelse, svensk rättskultur, svensk frihet och vara betänkta på att på denna grundval — som för oss är den enda möjliga — forma vår författning med hänsyn till de nya krav, som vårt förändrade läge i världen i förening med nya ekonomiska och sociala problem ställer på oss.

Må man nu inte invända, att slika funderingar passa i lugna tider, men inte nu. Det är just nu, som det händer något, det är nu som den skapande tanken, den konstruktiva kraften måste vara med. Det har just varit i orostider, som det svenska folket bäst har visat sin samhällsbyggande kraft. Man får inte glömma, att den svenska riksdagen har kommit till som en kristidsinstitution, som ett instrument för att i utomordentliga tider av krig och oro samla de krafter, som av ålder funnos i den svenska självstyrelsen. På samma sätt lades grunden till hela vårt förvaltningssystem — centrala ämbetsverk, länsstyrelser, hovrätter, domkapitel — under 1600-talets krigstider, under en tid, då hävdvunnen samhällsordning skakades lika grundligt som nu. Av de fem olika regeringsformer, som gällt i detta land, ha fyra kommit till under brinnande krig.

Då jag vänder mig med dessa erinringar till regeringsbänken, är det inte alls för att be om ett förslag till en ny regeringsform. Men jag ville få fråga, om man inom regeringen ser den sanningen i ögonen, att något nytt håller på att växa fram, och om regeringen i denna utvecklingsprocess har någon ledande tanke, några fasta riktlinjer. Eller är det så, att man tycker att var dag får ha sin plåga, och att det må vara skrivbordsmänniskor förbehållet att spekulera över samhällets former?

Det är en fråga jag ställer, och det passar sig inte för mig att vid detta tillfälle försöka ge något svar; det skulle ju också föra alldeles för långt. Men jag anser mig skyldig att åtminstone ge några exempel — jag skulle kunna säga några exempel utöver dem, som friherre De Geer var inne på — på de problem jag har i tankarna.

Om regeringsmakten är kanske inte så mycket att säga just nu. Frågan om den nya formens, samlingsregeringens, vara eller inte vara är ju inte just nu aktuell. Men redan under nuvarande förhållanden är det inte utan betydelse, om man betraktar samlingsregeringen som ett tillfälligt, nödtvunget avbrott i våra gamla parlamentariska vanor eller som en löftesrik nybildning, värd att befästas och förkovras. För min del är jag glad åt att vi kommit ifrån ett system för regeringsbildningen, som inte fungerade lyckligt under förut rådande partiförhållanden och ännu mindre kan göra det under de nuvarande. Jag hoppas livligt, att vi skola kunna fasthålla den ordningen, att regeringsmakten blir ett uttryck för hela folkets vilja, inte bara den ena eller andra meningsgruppens. Men skall den nya plantan i vår författnings örtagård kunna trivas, måste den vårdas. — Det är några faktorer jag i det sammanhanget ville peka på.

Jag ser i samlingsregeringen ett uttryck för majoritetens vilja till samförstånd med minoriteten. För min del tror jag att demokratiens bestånd är beroende av att en sådan vilja är för handen; det är viljan till hänsyn och samarbete och inte majoritetsherraväldet som är demokratiens livsprincip. Ju mera

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

beträngd demokratin är, desto mera har man anledning att betona detta. Och det vore beklagligt, om det förhållandet, att *en* meningsgrupp har fått de flesta rösterna vid andrakammarvalen, skulle alltför mycket trycka sin prägel på regeringsarbetet.

Å andra sidan tror jag icke att samförståndets grundsats bör drivas till ett krav på att regeringen i allting skall vara solidarisk — som partiregeringarna brukade vara. Vem som helst kan ju begripa, att den inte är ense om allting; det vore ju högst besynnerligt, om den det vore. Men då behöver inte en verklig eller fingerad enighet manifesteras i vått och torrt. Den allmänna opinionen och riksdagen skulle inte alls skakas, om vi finge veta, att meningarna bryta sig även i kanslihuset eller att det händer saker och ting, som bara ett eller några få statsråd ha tagit ståndpunkt till. Om man såge litet mera okonventionellt på dessa ting, komme regeringen i ett naturligare förhållande till riksdagen. Som det nu är, blir varje fråga, som lägges för oss, gärna en fråga om förtroende för regeringen i dess helhet. Resultatet känna vi. Men om regeringen såsom sådan inte engagerar sig för hårt, får riksdagen större möjlighet att fylla sin naturliga funktion: pröva och väga, säga ja, när den gillar, och nej, när den ogillar. Och om detta leder till att en eller annan ledamot av regeringen, som inte lyckas tillvinna sig riksdagens förtroende, lämnar platsen för någon annan, så är ju därmed ingen olycka skedd. Det stärker bara regeringens ställning, att den icke behöver låna sin auktoritet åt en enskild medlem, vars ställning i själva verket är undergrävd. Det vore beklagligt, om samlingsregeringens ställning skulle äventyras genom en obrottslig solidaritet. Det ligger i en livskraftig nationell regerings natur, att den inte står kvar orubbad, till dess den måste vika i sin helhet för nya män, utan tvärtom undergår en ständig förnyelse.

Så är det frågan om riksdagen. Den är i närvarande stund icke vad den borde vara. Jag riktar icke klander åt något håll, men jag konstaterar ett obestriddt och obesträtt faktum. Meningen med den institution vi tillhöra, är ju, att folkets representanter skola överväga allmänna frågor och under ett fruktbarande samråd komma fram till en lösning av dem. Det är detta folket väntar av oss, och vår auktoritet beror på att vi verkligen göra det. Men vi veta själva bäst — jag har redan antytt det, och friherre De Geer strök för resten under det i sitt anförande — att vi inte göra det. Felet ligger — om vi skola vara ärliga — till stor del däri, att vi inte mäktat bilda oss en självständig mening om mer än en ringa del av de frågor, som läggas för oss. Dels räcker inte tiden till; dels känna vi alla med oss, att vi inte på långt när kunna bedöma allting — så invecklat som samhällsmaskineriet har blivit. För att nu ingen skall missförstå mig vill jag till exempel utan tvekan förklara, att, fastän jag har skrivit en ganska diger bok om riksdagens finansmakt, jag har mycket svårt att följa med i de invecklade formerna för statsregleringsarbetet, och vidare att jag i de flesta jordbruksfrågor icke förmår bilda mig någon egen mening. Och jag frågar mig, hur många det finnes utom jordbrukarnas led, som förstå att överblicka jordbruksregleringens sammanhang. Nu förstår jag ju mer än väl, att det alltid har varit på detta sätt — i större eller mindre mån: man har alltid till en viss grad fått lita på andra. Men här kommer det an på proportionerna. Och nu är det så, att riksdagen är densamma som förr, medan våra uppgifter ha blivit oändligt mycket mera komplicerade. Under sådana förhållanden stå vi inför ett problem, vars allvar vi inte få fördölja för oss. Det är en allvarlig sak, om en institution icke i anda och sanning fyller de funktioner den är avsedd att fylla, om en statsapparat mal tomning, om man får fiktioner i stället för realiteter. Vi äro stolta över vårt folk-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

styre, men vi skola inte göra oss några illusioner om våra möjligheter att bibehålla förtroendet för det, om det inte längre är effektivt.

Nu finnes det ju uppslag om hur man skall råda bot för dessa svårigheter. Man talar om utvägar att få sakkunskapen bättre företräd i vår krets; särskilt är det många, som tala om någon sorts intresserepresentation — en korporativ författning kallar man det. Låt mig genast säga, att jag icke väntar mig något av sådana reformer. Sätts här in våra specialister på låt mig säga bankfrågor eller industriella frågor eller kulturfrågor, eller vad man eljest vill ha representerat, lära de näppeligen ha större möjligheter att påverka riksdagens beslut än den sakkunskap, som vi i många andra olika former ha tillgång till. Och jag fruktar dessutom att specialisterna skulle bli till mycket ringa nytta på andra områden än sina egna. För intresserepresentationen är jag mycket rädd. Vad vi redan ha därav i riksdagen, är, mildt uttryckt, alldeles tillfyllest. Vår uppgift här är ju att vara i sin stad höja-sig över sår-intressena till en verkligt samfundsmässig syn. Om riksdagsarbetet rent principiellt skall bestämmas av intressena, förlorar det allt, som ger det respekt och auktoritet. Själva tilltron till att vi här förutsättningslöst arbeta för det helas väl kan icke bibehållas, om riksdagen blir ett forum för olika intressegrupperns uppgörelser. Det vore bedrövligt, om just Sverige, som genom sin fyrståndsrepresentation fått en värdefull erfarenhet om intresserepresentationens vanskligheter, skulle tänka sig att åter försöka en sådan lösning.

Detta är sålunda inte vägen. Men det rätta är inte heller att låta det hela gå som det kan. Det gäller att fasthålla folkstyrets grundsatser, men utveckla dess former så, att folkets representanter på det område, över vilket de böra råda, kunna göra en verklig insats. Här fordras ett nyskapande på författningsslivets område, byggt på insikten att en ny tid icke kan vara helt betjänt med gamla former.

För min del tror jag att det för det första är angeläget att ta under allvarligt övervägande, på vilka områden riksdagen har en naturlig uppgift att fylla. Det har icke varit lyckligt, att den uppfattningen småningom vunnit insteg, att riksdagen i princip har att taga befattning med allting, med vilket ämne som helst. Fältet har blivit för vidsträckt och svåröverskådligt; det är därför, som det har blivit omöjligt att verkligen bemästra det. Själva denna omöjlighet gör det också naturligt för oss att snart sagt på vilket område som helst avstå vår makt åt regeringen. Det vore till stor nytta, om maktfördelningens sunda tanke åter komme till heders. Det är med andra ord angeläget att överväga, om inte riksdagen i närvarande stund belastas med angelägenheter, som lika väl kunde skötas av andra och som hindra den att koncentrera sin uppmärksamhet på det verkligt betydelsefulla. Endast om så sker, blir det å andra sidan möjligt för riksdagen att på de områden, där den behåller befogenheter och ansvar, utföra en självständig insats. Då kan man hålla fast vid att riksdagen verkligen på dessa områden skall fylla sin uppgift och inte lämna över makt och ansvar åt regeringen.

Har regeringen sin uppmärksamhet riktad på detta problem? Man blev orolig, då man i december förra året fick höra från regeringsbanken, att det helt enkelt inte låter sig göra för riksdagen att ta någon bestämmande del i jordbruksregleringen. Accepterar man nu det som en ofrånkomlig följd av utvecklingen, att riksdagen får hålla sig borta från ett så viktigt område av statsregleringen och beskattningen, då är man på väg att tanklöst och viljelöst offra väsentliga delar av vårt frihetsarv. Det blir en ganska skrämmande bekräftelse på den från diktaturernas förespråkare ofta hörda satsen, att en djupt ingripande reglering av näringslivet icke låter sig förena med demokratien.

Men det är också andra frågor än om maktfördelningen mellan regering och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

riksdag, som upprullas. Man frågar sig också, om vi ha en sådan organisation, att folkrepresentanternas insatser kunna komma fullt till sin rätt. Här sitta vi 380 personer i riksdagen och skola allesamman ta ståndpunkt till alla olika slags frågor. Vi känna, hur svårt det är att bemästra dem; vi känna också med oss att, om vi verkligen ha en egen mening, det är en mycket svår sak att övertyga de 379 andra. Känslan av ansvar förslappas under sådana förhållanden.

Här reser sig obönhörligen frågan om en förnuftig arbetsfördelning inom folkrepresentanternas krets. Att något måste göras i den riktningen förefaller mig uppenbart. Vi kunna icke komma ifrån det krav på specialisering, som är tidens lösen på alla andra områden. Men *vad* skall göras? Ja jag skall inte missbruka detta tillfälle till att försöka linjera upp något program, jag skall bara antyda några möjligheter. Hur vore det att försöka skapa ett slags delegationer av riksdagen eller något dylikt: till antalet jämförelsevis begränsade korporationer med särskilda uppgifter? Sådana delegationer kunde få till uppgift att i allmänhet företräda riksdagen, när den ej är samlad, och sålunda kanske göra alltför långa och många riksdagar överflödiga. Men framför allt kunde de få särskilda grupper av allmänna angelägenheter sig anförtrödda. Man kan lita på att smärre kretsar, som sålunda finge ett mera preciserat område, skulle komma att prestera ett mera effektivt arbete — det vill med andra ord säga, att göra folkviljan till en mera levande faktor än den är nu. De organ, jag har i tankarna, behövde kanske inte nödvändigtvis vara delegationer ur riksdagen. För att bara ta ett exempel, skulle jag inte vara rädd för att man åt jordbrukets egna representanter överläte noga begränsade befogenheter på jordbrukspolitikens område.

Det sist sagda för mig över till ett nytt område, det som kanske är det allra viktigaste ur de synpunkter, som jag här har anlagt. Det viktigaste som ur samhällsorganisatorisk synpunkt har skett i detta land under senaste tid är, att det samhälleliga arbetet, den offentliga verksamheten har kommit att ligga i händerna inte bara på statens och kommunernas organ, utan också på en mångfald andra, som i den ena eller andra formen träda i samhällets tjänst. Jag erinrar t. ex. om sjukkassor och arbetslöshetskassor. Vad jordbrukares, fiskares och skogsägares sammanslutningar betyda är väl bekant. Vid krigstidsregleringarna medverka i många olika former organisationer av producenter och köpmän. Privata näringsföretag träda som leverantörer till staten eller som producenter av viktiga förnödenheter i övrigt i ett slags allmän tjänst. Vi ha en yppig flora av statliga och halvstatliga bolag och så vidare.

Denna utveckling har man att taga som ett faktum. För min del vill jag taga fasta på de löftesrika dragen däri. Denna utveckling innebär en brytning med den samhällsfientliga uppfattning, enligt vilken egennyttan och de privata intressena fritt och ohämmat må göra sig gällande på det så kallade enskilda livets område. Den innebär, att långt vidsträcktare områden av samhällslivet komma att ställas under samhällstjänstens tecken utan att snöras in i statsbyråkratiens tunga former, och den ger rikare möjligheter till medborgerlig samhällstjänst än dem, som förut bjudits i det kommunala arbetet och det politiska livet.

Men för att utvecklingen skall gå i den riktningen fordras på detta område i särskilt hög grad »en ledande tanke och en ordnande hand», om jag får använda ett uttryck, som vi numer inte komma att så ofta få höra i denna kammar. Vi måste göra klart för oss, att vi stå inför en maktpåliggande men på samma gång mycket lockande organisatorisk uppgift. Likasom den gamla självstyrelsen i socknar och städer för 80 år sedan fick sin fasta form genom kommunallagstiftningen, gäller det nu att ge form och tukt åt andra livaktiga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skott på den svenska självstyrelsens träd. Uppgifterna äro ungefär desamma. Man måste göra klart för sig, i vad mån organisationerna skola stå under statlig ledning och kontroll, och i vilken grad man kan lämna åt dem att sköta sig själva. Oklarhet i detta hänseende lämnar utrymme å ena sidan för en statlig maktfullkomlighet, som kan bli betänkelig, å andra sidan för självsvåld och egennytta. En särskilt maktpåliggande uppgift är att överväga, i vad mån det kan gå för sig att överlämna åt andra än statliga och kommunala organ att utöva statlig makt och myndighet. Mycket ömtålig är frågan om förhållandet mellan sådana organisationer, som utöva offentliga funktioner, och deras medlemmar: här uppkommer bl. a. frågan om det som på 1930-talet kallades för organisationstväng — rätten att komma in i en organisation och att stå utanför den. Och likaväl som vi ha statliga myndigheter, som upptaga besvär över kommunala beslut, måste man se det som en mycket viktig uppgift att i den ena eller andra formen skydda medborgarna mot övergrepp av mäktiga, i det offentliga arbetet sysselsätta organisationer.

Alldeles särskilda problem upprullas av statens vidlyftiga bolagsengagemang. Här är det dock andra synpunkter, som göra sig gällande. Här frågar man sig närmast, om staten har tillbörlig kontroll över all denna rörelse, som tyckes komma att bli en mycket betydelsefull gren av statens verksamhet. Här svika ju de vanliga, till statsförvaltningen hörande formerna för ledning och kontroll. Bli då i stället det allmännas intressen tillgodosedda på annat sätt? Vid behandlingen i riksdagen av den celebra frågan om Aktiebolaget Träkolsbriketter trängde sig ovillkorligen den tanken fram, att det kunde behövas ett särskilt organ — kanske ett departement — för ledning och tillsyn över den del av statens ekonomiska verksamhet, som utövas i bolagsform, och för sakkunnig behandling av statens växande affärsmässiga engagemang överhuvud taget.

Herr talman! Jag har dristat mig att ta upp tiden med att helt flyktigt kasta fram en del uppslag rörande den svenska folkstyrelsens organisation. Jag har ju inte alls velat komma med något program — det passar sig inte här — och efter min tanke bör incitamentet till den utveckling av det svenska samhällets organisation, som kan behövas, helst komma från dem, som själva stå mitt uppe i arbetet och noga känna dess olika sidor. De funderingar jag lagt fram äro också uteslutande tänkta som en vädjan till regeringen. Jag skulle vilja få veta, om den har klart för sig, att den står inför mycket djupgående konstitutionella problem. Skulle svaret bli nekande, måste jag säga, att då ha vi inte den ledning, som vi just i denna tid behöva. Märk väl: vad jag påfordrar är inte närmast förslag om lagar och författningar, utan överblick, framtidsvyer, riktlinjer för vårt politiska liv. Sådant har man alltid rätt att begära av dem, som stå på kommandobryggan, men i all synnerhet, då det är storm.

Jag tror att vårt folk önskar en sådan ledning just nu. Så som aldrig tillförne har under de gångna åren värdet av vår nedärvda självstyrelse blivit levande hos vårt folk. Men man skall inte tro, att detta förtroende, förtroendet till självstyrelsens — demokratiens — idé, kan hållas vid makt, om inte självstyrelsen visar sig utvecklingsduglig. Det är inte lätt att mobilisera förtroende och hängivenhet för ärevärdiga former och nötta slagord. Vad folket kräver nu, det är att få vårt ärvda kapital av samhälleliga traditioner investera i livskraftiga företag, att få se våra resurser — i fråga om rättskultur och självstyrelsetraditioner — mobiliserade och utnyttjade just vid lösningen av de uppgifter, som *nu* tränga sig på oss.

Och jag vill till sist gå ett steg längre. Det är inte bara vårt folk, som väntar på en frisk, nyskapande insats. I den kamp, som nu pågår, är det icke utan betydelse, om ett folk förmår ådagalägga, att demokratiens grundsatser

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

äro livsdugliga och bärkraftiga även i denna tid. Vad vi i den vägen förmå utföra, kan bli en ledstjärna vid det uppbyggnadsarbete, som vi vänta efter all förödelsen.

Herr von Heland: Herr talman! Svenska folket står säkerligen i dag enigt bakom regeringens fredspolitik, och enigheten är även stark i kravet på ändamålsenlig försvarsberedskap. Att debattera dessa våra nu allra viktigaste frågor synes mig därför överflödigt. I lika hög grad viktiga äro dock våra folkförsörjningsproblem, och i dessa frågor synes alltjämt råda vitt skilda meningar, varför det torde vara synnerligen viktigt, att det svenska folket får klart för sig vad de olika meningsriktningarna i riksdagen hävda för åsikt om dessa frågors lösning.

Jag instämmer med herr Herlitz i hans yttrande, att vi måste anpassa oss efter den verklighet, i vilken vi stå, och att något nytt håller på att växa fram. Även under normala tider finns det givetvis alltid folkförsörjningsproblem att bemästra och särskilt under ekonomiska kriser. Bondeförbundet fick offra mycket av sina önskemål, när partiet 1932 medverkade för att då lösa en svår krissituation, men långt flera och större äro de problem, som ett krig drar med sig, vilket vi nu ha stark känning av.

När kriget bröt ut år 1939, var Sverige dåligt förberett både ur militär synpunkt och ur försörjningssynpunkt. Visserligen hade under ett par års tid stora lager av viktiga råvaror från utlandet lagrats för statens räkning. Men någon förberedelse för en övergång till egen produktion av allehanda nödvändiga varor under en längre tid av avspärrning hade man icke vidtagit, och man hade ej ens vårdat sig tillräckligt om jordbruksproduktionen för att säkerställa livsmedelsförsörjningen. Jag har rätt att kritisera statsmakterna för dessa underlåtenhetssynder, ty jag kan påvisa, att jag i tid ingående och med skärpa hävdat den ofantliga betydelsen av att Sverige vårdade sin jordbruksnäring för att upprätthålla och förbättra den inhemska livsmedelsproduktionen. Jag vill särskilt hänvisa till två synnerligen uttömmande motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 56/1938 och 328/1938. Statsmakterna ha trots det oroliga internationella läget ej heller tagit tillräcklig hänsyn till de varningar och förslag, som framförts från jordbrukarnas ekonomiska och fackliga organisationer.

Det står utom allt tvivel att vid mitten av 1800-talet den starka befolkningsökningen, vilken liksom nu till alldeles övervägande del kom på gruppen jordbruk, pressade ned levnadsstandarden på landsbygden. Jag nämner detta för att betona, att jag ej ensidigt ser på jordbrukets välsignelser, utan önskar en lämplig avvägning. De bättre försörjningsmöjligheterna vid de under 1800-talet framåtgående näringarna industri och handel drogo ständigt till sig arbetskraft från landsbygden, och år 1880 betecknar en vändpunkt så till vida, att därefter minskar jordbruksbefolkningen till antalet, då tidigare endast födelseöverskottet utflyttat. Behovet av arbetskraft i lantbruket har dock intill 1930-talet kunnat begränsas, främst genom tekniska framsteg. Lantbruksbefolkningens beundransvärda anpassningsförmåga framgår av att under det att år 1881 3.1 miljoner sysselsatta i jordbruket producerade 5,373 miljoner skördeenheter, så kunde år 1936 2.36 miljoner sysselsatta i jordbruket producera 8,799 miljoner skördeenheter.

Då högkonjunkturen satte in år 1936, tog emellertid landsbygdens avfolkning en oroande vändning. I stora delar av landet hade man synnerligen stora svårigheter att skaffa den för jordbrukets bedrivande behövliga arbetskraften, och särskilt bristen på kvinnlig arbetskraft kom att inge stora bekymmer. Detta var givetvis beroende på att man tillerkändes betydligt bättre levnads-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

standard och existensmöjligheter på andra arbetsområden. Till och med de arbetslösa erhöles bättre förmåner än de, som arbetade i jordbruket och dess binärningar. Tjänstemännen fingo löneförbättringar. Under högkonjunkturspurten från mitten av år 1936 och fram till april 1937 undergick kommerskollegii partiprisindex på nio månader en höjning med 17 procent eller omräknat på helt år med 20 procent per år, alltså en rent inflationsartad prisstegringstakt, utan att man då hade någon prisregleringsnämnd och höll tillbaka den stigande prisskalan för dessa näringar. Samtidigt skulle jordbruket av nåd varje år tillerkännas den lägsta möjliga prisförbättringen. Tydligt är sålunda, att jordbruket ej erhållit rättvisa och likställighet i det svenska folkhemmet, vilket självfallet medfört, att jordbrukets produktionsförmåga ej utnyttjats utan att jordbrukarna så ändrat sitt arbete i jordbruket, att den arbetskraft, som kvarstannat, utnyttjats på det för jordbrukarna mest ekonomiska sättet. Ur livsmedels- och bränsleförsörjningssynpunkt är läget sålunda sämre än det kunde varit.

Givetvis måste jordbruksfrågan lösas i samband med samtliga folkförsörjningsproblem, och det må tillåtas mig att framhålla några allmänna synpunkter härpå.

Att Sveriges export spelat en ofantlig roll vid vår folkförsörjning, torde vara självklart, och man behöver endast erinra sig, att vårt land under senare år utfört varor till andra länder för cirka 2.000 miljoner kronor årligen. Att våra handelsförbindelser över haven västerut praktiskt taget spärrats, betyder därför ofantligt, särskilt med hänsyn till den stora roll, dessa handelsvägar spelat icke enbart för vår stora export utan även för vår import av fasta och flytande bränslen samt råvaror för vår textil- och livsmedelsindustri m. m. De handelsmöjligheter, som stå oss öppna söderut och österut, utnyttjas nu med all energi, och härigenom har den avskurna handeln västerut till en mindre del kunnat ersättas. Krisen har även kunnat mildras därigenom, att vi tack vare föregående lagring av importvaror varit väl försedda med de viktigaste råvarorna för produktion av färdigprodukter.

Betydande folkförsörjningsproblem måste emellertid lösas. Stärkandet av den tidigare försummade försvarsberedskapen har haft en enorm omfattning, vilket förhållande hämmat industriens svårigheter för tillfället. Sålunda ha enligt uppgift under förra året de militära beställningarna motsvarat en tredjedel för järnbruk och verkstäder samt hälften för textil- och läderindustrierna av deras totala tillverkning. Enligt en annan uppskattning ha inom industrien lågt räknat arbetat 100,000 personer direkt för försvaret. Miljardbeställningarna för försvaret måste emellertid så småningom sina. Nya arbetsobjekt skapas dock för industrien. Betydande investeringar göras för att skapa ersättning för råvaror och industriprodukter, som ej kunna i tillräcklig grad importeras. Det kan väl icke nu avgöras, i vilken utsträckning produktionsbegränsningar inom olika områden komma att frigöra arbetskraft i större omfattning än de nya produktionsuppgifterna kunna absorbera. Att man kommer att få en stor arbetslöshet, innan omdirigering av arbetskraften till nya arbetsobjekt kunnat göras, torde vara säkert, såvida man ej för en sådan politik, att jord- och skogsbruket kan tillgodogöra sig den lediga arbetskraften. Omfattande inkallelser till beredskapstjänstgöring kunna också absorbera det arbetslösa klientelet. Viktigast borde dock vara att med alla medel dirigera den friställda arbetskraften till de områden, som äro mest angelägna, i första hand till jord- och skogsbruket. Det kan inte vara klokt i nuvarande tid att skapa mindre angelägna eller onyttiga arbeten för arbetslösa eller rent av kontant-understödsverksamhet, när landet behöver all arbetskraft för livsviktiga behov. Jag vänder mig härvidlag särskilt till socialministern.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag har redan framfört min kritik över det sätt, på vilket statsmakterna tidigare år handhaft jordbruksfrågorna. Det har fört med sig förminskade möjligheter att vid avspärning av landets gränser även med nedskuren konsumtion klara landets livsmedelsförsörjning. Man har till glädje för den stora konsumentbetonade valmanskåren hållit nere jordbruksprodukternas prisläge. Man har icke tillräckligt tagit hänsyn till rättvisepincipen eller till det förhållandet, att genom den förda politiken landsbygdens avfolkning gått synnerligen hårt fram, medförande minskat utnyttjande av jordbrukets kapacitet. Man kan förstå, att livsmedelskonsumenterna gärna misslets av den tidigare upplysningsverksamheten angående skäligheten i jordbruksstödet. Frågan är dock, om samma konsumenter inte efter hand som försörjningsmöjligheterna bli sämre, komma att inse, att man handlagt jordbrukets problem felaktigt och utan tillbörligt hänsynstagande till jordbrukarnas varningar och önskemål. I vilken utsträckning import för livsmedelsförsörjningen kan ske, är ovisst och likaledes i vilken grad fodercellulosan kan upphjälpa foderfrågan. Fred under detta år kan givetvis åter förändra försörjningsläget, men frågan är, huruvida ej svenska folket nu kommit till insikt om att man bör tillförsäkra jordbruket och dess binärningar en säkrare ställning i samhället än hittills. Från vårt håll ha vi vid flera tillfällen — jag hänvisar särskilt till angiven motion nr 328/1938 — påpekat alla de skäl som motivera en god omvårdnad av jordbruksnäringen, och jag vill därför nu endast göra en del kommentarer med hänsyn till de nu mest aktuella skälen, nämligen landets livsmedelsförsörjning och arbetslöshetsfrågan. Jag vill i likhet med herr förste vice talmannen påpeka, att vissa produktionsförbättrande åtgärder inom närmaste tid skulle vara möjliga inom jordbruket. Inom parentes kunna nämnas gödselstäder, urinbrunnar, A. I. V.-silos, uppröjning av dåliga betesvallar, täckdikning, bättre redskap, mera konstgödning, effektivare tillvaratagande av skörd m. m. Detta framgår för övrigt av det förhållandet, att det alltså trots jordbrukarnas svaga ekonomi råder efterfrågan på arbetskraft inom denna näring. En fördelaktig utveckling av jordbruksprodukternas pris skulle säkerligen åstadkomma en ökad efterfrågan på arbetskraft och en ökad investering för förbättringarna av redskap, hus m. m. Därmed skulle jordbrukspolitiken komma att infogas på sin naturliga plats även i vår arbetslöshetspolitik. Ur ren klokhetssynpunkt synes det mig därför synnerligen befogat, att statsmakterna äntligen förde en sådan prispolitik, att livsmedelsproduktionen stimulerades ävensom att arbetskraft i ökad utsträckning kunde tillföras jordbruket och dess binärningar.

I riksdagens riktlinjer för penningpolitiken fastställdes kravet på ett fast penningvärde. Man tillät endast prishöjningar som betingades av utrikeshandelns och produktionens försämrade villkor, och både löner och kapitalersättningar borde ligga någorlunda fasta. Programmet har emellertid icke kunnat hållas. Enligt de gällande civila och militära avlöningsreglementena skola nämligen ifrågavarande tjänstemän åtnjuta rörliga lönetillägg, som med tre fjärdedelar kompensera dem för stegringar i socialstyrelsens levnadskostnadsindex. Även det bekanta ramavtalet, nu med modifikation förnyat, och de därpå grundade kollektivavtalen ha blivit reglerade efter liknande grunder. En automatisk lönehöjningsrörelse finns alltså oavsett vad riksdagen fastställt. Finansministern, som även i dag i stort sett ställt sig på den ståndpunkten, att man svårigen kan hindra indexkompenserade lönehöjningar av ifrågavarande slag, anser emellertid att man borde kunna hindra deras inflatoriska effekt genom att de uppkomna inkomstökningarna indragas genom skatter eller sparande. Oberoende av skatter och sparförhållanden måste emellertid lönehöjningarna driva upp produktionskostnaderna och därmed produktprisen. För näringar, nära sina råvarubaser, dominera nämligen oftast lönekostnaderna.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Detta gäller t. ex. för jordbruket, där de överstiga hälften av samtliga kostnader. Att lönerna för manliga jordbruksarbetare stigit med cirka 20 procent mellan åren 1936 och 1939 har alltså i hög grad inverkat på jordbruksdriftens ekonomi. Dessa stegrade lantarbetarlöner ha dock icke varit tillräckliga för att kvarhålla arbetskraften vid jordbruket. Löneökningarna ha varit möjliga att åstadkomma därigenom, att en viss förbättring vunnits i jordbrukets ställning, i någon mån beroende på jordbrukspolitiken, men framför allt på synnerligen goda skörderesultat.

Enligt min uppfattning är det oklokt av statsmakterna och konsumenterna att allttjämt med indexberäkningar försöka hålla nere jordbrukarnas inkomstmöjligheter. Jag nämner detta särskilt med hänsyn till herr Åkerbergs anförande och ber herr Åkerberg överväga de sakliga påpekanden jag nu gör. Nu om någonsin borde det vara ett allmänt intresse att på alla sätt stimulera arbetskraften att återgå till jordbruksnäringen och att öka livsmedelsproduktionen. Den överenskommelse, som är träffad mellan regeringen samt lantbruksförbundet och RLF, är ett uttryck för en utveckling i rätt riktning men är ej tillräcklig, om man vill nå full effekt. Överenskommelsen kan betecknas som ett skydd för konsumenterna mot fortsatt livsmedelsfördyring, och snarast borde övervägas, i vilken utsträckning en ytterligare inkomstökning för jord- och skogsbrukets folk är motiverad för att under denna period av varuknapphet gagna konsumenterna och landet. Även med siffror och index kan det befogade i denna uppfattning klarläggas.

Vid resonemang angående det befogade i jordbrukarnas krav på inkomsthöjning begagnar man sig nu av lantbruksförbundets senaste utredning. Vid bedömande av detta material måste man emellertid taga hänsyn till att en del primäruppgifter äro osäkra och framför allt att basperioden 1938/1939 är för jordbruket ofördelaktig. Inkomster och utgifter väga nämligen inte jämnt, utan man utgår ifrån en förlust för jordbruksnäringen på 65 miljoner kronor. Dessutom beräknar man på utgiftssidan lönerna enligt lantarbetaravtalet med tillägg för driftsledare. Denna inkomststandard för jordbrukets folk har genom flykten från landsbygden visat sig otillfredsställande.

Den rätta bilden av landsbygdsbefolkningens ställning i det svenska samhället är jag vidare inte säker på att man får genom att jämföra inkomster och utgifter, ty det är väsentligt mer som spelar in, än om man kan få inkomsterna att täcka utgifterna. Post, telefon och övriga kommunikationer äro självfallet sämre på landsbygden. Sociala välfärdsinrättningar, undervisningsanstalter m. m. äro sämre ordnade, och bostadsbeståndet kan aldrig få samma standard på landsbygden som i samhällena. Detta allt och mer till måste kompenseras på annat sätt, om man vill skapa balans, rättvisa och likställighet i det svenska folkhemmet.

Även indexberäkningar visa emellertid, att man även i inkomsthänseende under årens lopp ställt andra näringar i gynnsammare läge än jordbruket och dess binärningar. Kommerskollegii index utvisar för november månad 1940 en stegring till 171 enheter för råvaror och fabrikat av järn- och metallindustrin, 176 för pappersmassa, papp och papper, 212 för textila råvaror och fabrikat och 252 för trävaror för byggnadsändamål.

Enligt socialstyrelsens index ha levnadskostnaderna den 1 oktober 1940 stigit till 197 men index för livsmedel endast till 172. Dissekerar man vidare levnadskostnadsindex, framgår tydligare det obefogade i att ständigt skarpt kritisera de jordbrukare, som tala för en inkomsthöjning för jordbrukets folk. Generalindex för levnadskostnaderna hade den 1 januari 1941 stigit till 204 enheter, varav livsmedelsindex till 180, men övriga levnadskostnader till 216.8. Då livsmedelskostnadsindex stegras med en enhet, så ökas generalindex med

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

0.347 enheter. Till totala stegringen från juli 1914 ha följaktligen livsmedels- respektive övriga kostnader bidragit på följande sätt den 1 januari 1941: Ökning, beroende på livsmedelskostnadsstegringen, 27.8 enheter, däremot utgör ökningen på övriga kostnader 76.3. Livsmedlens procentuella andel i stegringen av levnadskostnadsindex är alltså endast 26.7 enheter och ej högre den 1 januari 1940 än den var i medeltal åren 1925—1929.

Då det kan vara av ett visst intresse att veta, hur stor andel producentprisstegringarna på jordbruksprodukter ha i stegringen av livsmedelskostnadsindex, har även en beräkning över detta gjorts för år 1940. Index för livsmedel den 1 januari 1940 uppgick till 154 enheter och den 1 januari 1941 till 180 enheter, alltså en stegring med 26 enheter. Enligt den gjorda beräkningen äro ökade producentpriser på jordbruksprodukter orsak till 13.9 enheters stegring; övrig kostnadsökning, 12.1 enheter, faller således dels på kostnader för förädling och distribution av jordbruksprodukter, dels på livsmedel som äro importvaror. Producentprisernas inverkan på levnadskostnadsindex under samma tid uppgår till endast 4.8 enheter, under det att total stegring av index är 26 enheter.

Jag hemställer på det enträgnaste, att man beaktar dessa faktiska förhållanden, då man angriper oss, som försvara jordbrukarnas intressen.

Ur skälighetssynpunkt är sålunda en ytterligare förbättring av jordbrukets prisförhållanden i hög grad berättigad, och för att en stimulans skall lämnas jordbruket, erfordras att jordbrukarna få säkerhet för att deras nettointkomster av 1941 års skörd, oberoende av skördeutfallet, skola få minst likvärdig relation till industriens och handels löneinkomster.

Vad här sagts beträffande jordbruket gäller i lika hög grad dess binäringar. Särskilt skogsbruket synes nu på grund av svårigheterna med landets bränsleförsörjning ha myndigheternas intresse. Jag har under föregående års riksdagar vid upprepade tillfällen påpekat, att vi gjorde klokast i att effektivt stimulera vedavverkningen i våra skogar för att säkerställa landets bränsleförsörjning även vid sämsta möjliga förhållanden. Det största felet, som begåtts, torde vara, att man inte i högre grad än vad som skett sörjt för arbetskraft till skogarna, d. v. s. att omflyttningen av arbetskraft inte bedrivits med tillräcklig intensitet. Jag har också påpekat, att denna överflyttning av arbetskraft ej kan effektivt fullföljas genom tvång, utan att den måste göras genom att arbetskraften i skogen erhåller minst lika goda inkomstmöjligheter som likvärdig arbetskraft inom andra näringsområden. Det prissättningssystem för vedbränslet, som tillämpats, har sålunda ej varit väl avvägt. Irritationsmoment har också varit, att samtidigt som priserna reglerats snävt för skogsägarna och dem, som hugga och köra i skogen, ha vedhandlarna och transportörerna tillerkänts mer tillfredsställande priser för sitt arbete. Prispolitiken och det sätt, på vilket vissa lokala myndigheter fullföljt sina åligganden, ha sålunda ej varit tillfredsställande.

Så länge kriget varar, kommer sysselsättningsgraden inom industrien och handeln att minskas genom exportbegränsningen, råvarubrist etc., med påföljd att den tidigare folkomflyttningssprocessen från land till stad avstannar. På grund av det genom nödtvång uppflammande intresset för ökad livsmedels- och bränsleproduktion kan man till och med våga förutspå, att en återflyttning till jord- och skogsbruket kommer att äga rum.

För närvarande är det en rörande enighet i landet om att man i mesta möjliga grad skall öka produktionen i jordbruket och dess binäringar, men, mina herrar, kommer man att ha samma intresse för jordbruket, när landets gränser åter öppnas? Sveriges jordbrukare hålla i minnet, dels att den internationella högkonjunkturen efter förra kriget och de olika staternas politik medförde en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sådan ökning i produktionen, att konsumtionen ej endast blev mättad, utan övermättad, dels att industrien relativt lätt kunde ändra produktionsvolymen, även om detta medförde besvärliga rubbningar i arbetsmarknaden, under det att jordbruksnäringen med hänsyn till produktionens bundenhet till uppodlade arealer, framskapade kreatursbesättningar m. m. endast mycket trögt kunde ändra produktionsvolymen. Vid ett fredsslut kunna vi ej heller påräkna ett återvinnande av våra tidigare exportmarknader för smör. Vi jordbrukare måste därför fordra, att om vi nu skola medverka till ökad produktion, vi också skola ha garanti för att få till fullt tillfredsställande priser behålla hemmamarknaden för vår viktigaste produktion, när handelsvägarna åter öppnas. Jordproblemen måste vidare i hastigare takt än hittills lösas, så att överbefolkning undvikas, men säkerhet vinnes för goda arbetsmöjligheter för en talrik bondebefolkning på tillräckligt stora gårdar.

För att icke hålla ett alltför långt anförande skall jag icke nu ge mig in på den enorma miljonrullning, som äger rum. Jag vill endast i samband med vad jag här har anfört om vår folkförsörjning även påpeka, att skattetrycket nått en sådan höjd, att det redan fått allvarliga återverkningar på företagsamheten och näringslivet. Den maktägande riksdagsmajoriteten bör betänka vad detta betyder ur arbetsanskaffningssynpunkt.

Vid presskonferensen härom dagen anförde socialministern, att staten sysselsätter direkt och indirekt så mycket människor, att om vi ej haft statens väldiga arbetsanslag, hade arbetslöshetssituationen verkligen varit hopplös samt att det i senaste årens huvudtitlar upptagits väldiga belopp för arbetsanskaffning, för vilka pengar på ett eller annat sätt nu måste anskaffas. Det låter givetvis bra, men är inte tiden nu mogen att för det svenska folket även påvisa, vad ett väl vårdat näringsliv betyder för svenska samhället och att jord- och skogsbruket med dess binärningar borde vara de näringar, vilka statsmakterna ur effektiv folkförsörjningssynpunkt hade skyldighet att särskilt främja? En sådan näringspolitik får ej bero på en tillfällig sinnesändring under en svår kris. Sveriges landsbygdsbefolkning måste genom statsmakternas beslut och åtgärder få garanti för att även när landets gränser åter öppnas, jord- och skogsbrukets folk allttjämt skola få likvärdiga existensmöjligheter med andra samhällsgrupper.

Jag vet att den stora massan av landets jordbrukare med bekymmer icke bara för sig själva utan för landet följt den jordbrukspolitik, som bedrivits under sista decenniet, och att man nu genom livsmedelsförsörjningens läge fått bevis för att farhågorna besannats. Man avvaktar nu med spänning, om Sveriges folk tagit lärdom och om man effektivt vill ordna landets viktiga folkförsörjningsfrågor för framtiden.

Herr talman! Det som här anförts har skett i fullt samförstånd med RLF:s ordförande, och påpekas kan, att man från RLF upprepade gånger hemställt om effektiva åtgärder för säkerställande av landets livsmedelsförsörjning. Det vore synnerligen värdefullt för landet, om statsmakterna nu ville taga mer hänsyn än tidigare till jordbrukarorganisationernas förslag och önskemål. Intim kontakt med RLF och lantbruksförbundet kan endast gagna samhället under nuvarande bekymmersamma situation. Sveriges jordbrukare önska förvisso ett gott och förtroendefullt samarbete med alla andra befolkningsgrupper i landet, men man önskar också, att jordbrukarnas berättigade synpunkter och önskemål respekteras.

Herr Holmström: Herr talman! Vid förra årets lagtima riksdag väckte jag en motion, i vilken jag erinrade om att det tidigare hade förekommit militärövningar vid de högre allmänna läroverken, folkskoleseminarierna och de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tekniska elementarskolorna och att dessa övningar hade avskaffats genom ett beslut av 1917 års riksdag. Jag framhöll i motionen, att dessa övningar, som pågingo en del av dagen under de tre första veckorna vid höstterminens början, utgjorde en mycket uppskattad och nyttig övergång från sommarferierna till det mera intensiva skolplugget, och att övningarnas största värde låg däri, att ynglingarna fingo lära sig att skjuta. Jag påpekade skjutskicklighetens stora betydelse, som numera syntes stå klar för alla, och jag framkastade i motionen, att det borde övervägas om dessa övningars återupptagande i en utvidgad omfattning. Till slut framhöll jag, att sedan flickor numera fått tillträde till läroverken, de borde sysselsättas med utbildning i rödakors- och lottaverksamhet under den tid då skjututbildningen påginge för gossarna, och jag hemställde, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning i frågan. I motionens syfte inlämnades sedermera till Kungl. Maj:t skrivelser från diverse sammanslutningar och personer.

Med anledning av motionen förklarade riksdagen sin anslutning till förslaget och uttalade vissa synpunkter. För utredning av detta ärende tillkallade statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande särskilda sakkunniga, och dessa avlämnade sitt utlåtande på julafton 1940. I motionen framhöll jag, som jag nyss nämnde, att dessa övningar borde återupptagas i utvidgad omfattning. Jag vill inte säga, att jag kände mig bönhörd över hövan, när jag tog del av de sakkunnigas förslag, men nog måste jag erkänna, att jag var överraskad över att förslaget fått en så stor omfattning, långt större än jag vågat drömma om. Övningarna skulle ju få karaktär av och benämnas värntjänst. Alltsedan detta sakkunnigutlåtande offentliggjordes har det pågått en mycket livlig diskussion i pressen. Man har nästan dagligen sett uttalanden i tidningarna, och från lärarhåll ha ett par inlägg förekommit angående förslaget. Jag anser mig därför böra begagna detta tillfälle att säga några ord i saken. Det kan väl emellertid inte vara lämpligt att här närmare ingå på den kritik, som i denna diskussion riktats mot förslaget. Men det vill jag säga, att kritiken, särskilt från ett visst håll, högeligen överraskar. Den har varit verklighetsfrämmande. Den har skjutit över målet. Ofta tycks den bero därpå, att vederbörande kritiker helt enkelt inte satt sig in i förslaget.

Man har sagt, att förslaget bygger på främmande förebilder. Hur kan man säga så? Det är ju ganska vanligt, att i ett sakkunnigutlåtande det förekommer ett kapitel om hur den fråga, som är föremål för utredningen, har behandlats i andra länder, hur man där har sett på problemet, vilka åtgärder man har vidtagit o. s. v. I detta sakkunnigutlåtande förekommer ingenting om den saken. Jag har förvissat mig om att det inom kommittén aldrig varit diskussion om några utländska förhållanden på detta område. Vi ha ju en egen tradition att bygga på. Vi ha ju tidigare vid våra skolor haft militärövningar, som jag i motionen erinrade om. Och förslaget bygger på de s. k. friluftsdagarna, som redan finnas i våra skolor.

Man har i kritiken talat om en »militarisering av skolorna», om en »barbarisering av de unga själarna» o. s. v. Ja, det vore mycket att säga om detta. Kan man inte säga, att hela vårt land nu är militariserat? Tror någon på allvar, att vår skolungdom inte märker barbariet nu ute i världen? Jag har en stark känsla av att ungdomen med entusiasm vill medverka till att skydda oss från barbariet.

Jag skall inte låta fresta mig att gå in på detaljer. Jag vet, att en talare senare kommer att ta upp denna fråga från kritisk synpunkt, och det kan därför kanske bli tillfälle för mig att återkomma angående detaljerna. För den, som är intresserad för saken, vill jag rekommendera att läsa Social-Demo-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kraten för den 14 i denna månad, där en av de sakkunniga, överste Uggla, har skrivit en artikel, som förträffligt klarlägger saken. Flera detaljer i de sakkunnigas förslag kunna naturligtvis diskuteras. Det är självklart, att meningarna om vad som bör ingå i den ifrågasatta utbildningen, hur den bör läggas o. s. v., kunna skifta. Men det förhållandet, att man inte gillar en eller annan detalj, får inte leda till att man förkastar hela förslaget. »Man skall inte kasta ut barnet med badvattnet.» Förslaget syftar till en utvidgning av skolornas fysiska fostran och till att bereda skolungdomen större möjligheter till rekreation under skolplugget. Det syftar till att göra skolungdomen skickad att på olika platser tjäna samhället, om vi bli tvungna att värja det till det yttersta. Det syftar till att göra vårt folk skickat till det totala försvaret i det totala kriget.

Därför anholder jag att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få uttala den förhoppningen, att en proposition i ämnet — efter en eventuell överarbetning av sakkunnigförslaget — må föreläggas redan årets riksdag.

Jag skall sedan, herr talman, anhölla att få övergå till en annan sak, som vid ett par tillfällen har varit under debatt här i kammaren. Det gäller de samvetsömma värnpliktiga. Jag har i en debatt i andra kammaren år 1934, då det gällde ett förslag om ändring av lagstiftningen rörande samvetsömma värnpliktiga, haft ett anförande, som jag nu skall be att få bringa i erinran inför denna kammare. Jag framhöll i mitt anförande då, att det hos en del värnpliktiga, som anmäla sig som samvetsömma, givetvis finns en ärlig övertygelse, som gjort det till en verklig samvetssak för dem att icke fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Men många anförda samvetsbetänkligheter äro, sade jag, rena skojet, som gör, att de hellre böra nämnas »samvetlösa» än »samvetsömma». Det må vara ett hårt omdöme, men jag hade tillfälle förklara, att jag kunde stå för det. Jag framhöll, att de samvetsömma icke finnas jämnt fördelade över landet. Man finner dem anhopade på vissa orter, där man i regel kan utpeka en agitator, som bedriver en hänsynslös försvarsfientlig propaganda. Dessa förhållanden visa ju, sade jag, att ynglingarna icke kommit till sina samvetsbetänkligheter på grund av inre samvetsstrid. De ha utifrån blivit *påverkade*.

Det finns exempelvis personer, som intygat värnpliktigas samvetsömhets och skrivit, att de »under lång tid känt» vederbörande, medan de i verkligheten aldrig sett honom.

För att i andra kammarens protokoll få införda några belysande exempel bad jag att få läsa upp litet ur officiella, på den tiden tämligen färska papper. Det gällde förhållanden i min egen hemort. Ordföranden i inskrivningsnämnden i Gävle rullföringsområde hade i sin rapport från inskrivningsförrättningarna föregående år bl. a. anfört följande:

»Antalet samvetsömma är statt i stark ökning inom rullföringsområdet. Man kan tydligen urskilja tvenne härdar, en i Hedesunda socken med» — han namnger här en person, som jag här kallar herr X. — »som ledare och en i Norrberg, Ovensjö socken, med» — en annan namngiven person — »som ledare. När det gäller de samvetsömma av etiska skäl äro i de flesta fall såväl intygsgivarna som de, vilka skola intyga att intygsgivarna äro trovärdiga, till myndig ålder komma samt ojäviga, fullkomligt obekanta personer. Varken präst eller landsfiskal kände intygsgivarna.»

»En yngling» — säges det vidare i rapporten — »som föregående år inskrivits i Hedesunda såsom samvetlös, önskade nu erhålla ändring i sina värnpliktsförhållanden, d. v. s. fullgöra värnplikten i vanlig ordning. På tillfrågan varför han ändrat åsikt sedan föregående år uppgav han inför hela nämnden

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att han då blivit 'lurad' av herr X. att insända intyg om samvetsömhet. Under sådana omständigheter kan man ej få stor tilltro till de etiskt samvetsömmas bevekelsegrunder», slutar ordföranden.

En annan ordförande i samma nämnd — ett annat år — skrev bl. a. följande:

»Vad de samvetsömma beträffar har deras antal inom Hedesunda socken ytterligare ökats, men i övrigt minskats inom området. — Herr X:s inflytande i Hedesunda» — samme person, som jag nyss talade om — »synes vara oförminskat och hans arbete lika intensivt. De som under året inskrivits hava alla haft honom som lärare, vilket ju kan förklara en hel del. Under hela förrättningen lär han hava stått i oavbruten telefonförbindelse med sina lärjungar, och efter förrättningens slut hade han anordnat en kaffefest för dem på ett konditori för att fira den lyckliga utgången.»

Alltjämt officiella papper, ärade kammarledamöter!

»Som ett exempel på halten av samvetsbetänkligheterna kan anföras, att en yngling i Hedesunda först tog fram ansökan med intyg för erhållande av befrielse, och då denna ansökan avslogs av nämnden, yttrade han: 'Ja, då är jag samvetsöm', varpå han framtog de härför erforderliga papperen.

Herr X. tycks verkligen veta vad han vill, ty han söker sina offer bland dem, som skulle blivit de bästa soldaterna. Av Hedesundas 55 inskrivnings-skyldiga anmälde sig 26 som samvetsömma. Av dessa 26 voro 22 st. förstklassiga F-karlar» — d. v. s. de tillhörde besiktningsgrupp 1 och voro vad man brukar kalla verkligt »prima liv» —, »2 st. E-karlar och 2 st. D-karlar, efter vilken åderlåtning endast 13 F-karlar och 1 E-karl återstodo att uttaga.

Vad de religiöst samvetsömma beträffar, handla de säkert enligt sitt samvets bud, men vad de s. k. etiskt samvetsömma angår, vet nog flertalet ej, vad frågan egentligen gäller, och härigenom blir denna sak obegriplig för varje sann fosterlandsvän.»

Jag läste i fortsättningen upp en del andra exempel. Detta var nu vad herr X. hade på sitt konto.

Denne herr X. hade själv fullgjort värnplikt i vanlig ordning, alltså som vapenför, år 1917 och följande, vid regementet. Han hade inte gjort någon framställning för egen del. Nu inkallades denne herr X. till beredskapstjänst den 10 sislidna juni, men då vägrade han att taga uniform och vapen. Han dömdes av regementets fältskyddsmyndighet till en månads fängelse; det är det lägsta straff, som kan ifrågakomma. Nu har man att tänka på, att just denne herr X. varit frestaren för en stor skara, jag kan säga, många gånger enfaldiga pojkar. Jag har resonerat ganska mycket med sådana samvetsömma under min tjänstetid. Jag har nämligen intresserat mig för saken och kan säga, att flertalet av dem äro ganska enfaldiga. Herr X. fick alltså en månads fängelse, som jag nyss nämnde det lägsta straff, som kan förekomma. Han var i hela bygden och långt utanför denna känd just såsom en sådan där uppvigglare.

I denna kammare förekom vid senaste urtman — det var den 4 december — en interpellationsdebatt, varvid herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet yttrade: »De samvetsömma äro icke önskvärda, de äro enligt min mening icke till någon fördel för det svenska samhället.» I detta uttalande måste väl, förmodar jag, praktiskt taget alla kammarens ledamöter instämma. Men om dessa samvetsömma själva icke äro önskvärda — vad skall man då säga om en sådan man, som är deras förförare? Han har »lurat» dem, som en värnpliktig inför hela inskrivningsnämnden har sagt. Ja, han blev dömd till en månads fängelse. Domen överklagades. Högsta domstolen fastställde domen den 4 november. Han begärde då nåd hos Kungl. Maj:t.

Mot högsta domstolen, som *enhälligt* hade avstyrkt hans nådeansökan, be-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

viljades han den 6 december nåd av Kungl. Maj:t. Jag vet, att han nu träder fram i sin bygd som en *triumfator* för sin av samhället icke önskade verksamhet.

Jag skall, herr talman, naturligtvis inte tillåta mig att göra några reflexioner i anledning av denna benådning. Jag har endast velat ställa den i belysning av vad jag nyss sagt om den benådade.

Herr Ekströmer: Herr talman! Här ha under dagens lopp uttalats åtskilligt bekymmer över budgetens häftiga ansvällning och undran över möjligheterna att bemästra våra statsfinanser. Det är då ägnat att bereda icke ringa glädje att läsa herr finansministerns uttalande om den svenska industrien, vilket grundar sig på en undersökning, som verkställt genom industriförbundets utredningsinstitut. Här säges t. ex., »att utvecklingen av den industriella anläggningsverksamheten och sysselsättningen i landet hittills blivit gynnsammare än väntat och att man under 1941 kan hoppas på industriinvesteringar av t. o. m. större omfattning än 1939». Vidare säges det, »att de anförda uppgifterna ge vid handen, ej endast att investeringsverksamheten inom industrien kan väntas bli väl hävdad med åtföljande gynnsamma konsekvenser ur sysselsättnings synpunkt, utan även att efter industriens omställning en del nya behov, som framträtt under avspärningen, kunna väntas bli tillgodosedda i icke ringa omfattning».

Detta vittnar om en kanske icke förvånande, men i alla fall högst glädjande elasticitet hos det svenska näringslivet, men denna tror jag i sista hand bottnar i den tillförsikt, som det svenska folket fått för framtiden tack vare vår för varje dag alltmer hårdnande försvarsmakt. På så sätt kommer det sig, att de väldiga försvarsutgifterna icke blott fylla sitt primära ändamål, att värja vårt land från främmande inkräktare, utan även, mera sekundärt, inger svenska folket tron på framtiden, så att vid bakom vår starka försvarsmur i lugn och ro och med arbetsglädje kunna fullfölja vår dagliga gärning. Tanken härpå bör i ej ringa mån underlätta för svenska medborgare att villigt bära de bördor i form av skatter och andra pålagor, som måste uttagas.

När jag säger detta, vill jag därmed icke ha sagt, att alla skatter äro rätt avvägda. Jag tror att många, både enskilda och företag, bliva oskäligt hårt betungade, och särskilt vill jag framhålla krigskonjunkturskatten i dess nuvarande utformning såsom ganska oförnuftig. Jag tror ej att vi komma ifrån att, som denna skatt nu är utformad, den kommer att hindra uppkomsten av nya företag, som visserligen icke äro för folkförsörjningen oundgängligen nödvändiga, men som ur andra synpunkter, såsom den nödvändiga industriella utvecklingen och sysselsättningsintresset, äro högeligen önskvärda, för att icke tala om att sådana företag kunna hjälpa till att för framtiden öka skatteunderlaget. Denna krigskonjunkturskatt har väl närmast kommit till i friskt minne av det ohejdade gulascheri, som frodades under förra kriget. Men tiderna äro icke sådana nu, och jag tror att en dylik trafik förbjuder sig själv. Därför tror jag, att denna skatt kostar vårt näringsliv mera än den smakar och att den på lång sikt blir för landet en dålig affär. Om den inte nu kan helt avskaffas, vilket jag kanske skulle tycka vore det riktigaste, så bör den i varje fall omarbetas till en mera förnuftig utformning.

Till villigheten att betala våra skatter bidrager givetvis även den omständigheten, huruvida vi kunna vara alldeles säkra på att de många pengarna användas på fullt riktigt sätt. Här har förut talats om besparingar i det ena eller andra avseendet. Jag skall inte ingå på detta, men en sak skulle jag vilja uttala som ett önskemål, nämligen att den rationalisering av inköpsväsendet och materialanskaffningen för vårt försvarsväsen, som, enligt vad man

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

erfarit, pågår, i möjligaste mån påskyndas. Jag tror, att därigenom större säkerhet skulle vinnas för att dessa utgifter på alla håll bleve väl använda.

Här har förut talats om bränslefrågan, och även jag måste säga några ord om densamma med anledning av att det i propositionen verkligen står, att vi ha bränslebrist här i landet. Här står på tal om den tunga industrien, »att bristen på bl. a. ved och träkol åtminstone på kort sikt sätter en snäv gräns för ytterligare utnyttjande av tillgänglig kapacitet». Men inte ha vi någon bränslebrist här i landet! Vi ha ju våra outtömliga skogar, och att inte bränslet kommit fram är väl, som här förut anmärkts, närmast ett organisationsproblem som man ej lyckats bemästra. Det förefaller mig som om ordet ved har fått en alltför stor makt över tanken, som om det enda sortiment, som skulle kunna användas som bränsle, skulle vara vedsortimenten. Men vi ha, som jag för resten redan vid förra riksdagen påpekade, även andra sortiment. Vi ha timmer av klenare dimensioner och kanske sämre kvalitet. Detta brinner lika bra som vad man kallar ved, det är lätt att anskaffa och behöver inte bli så förfärligt mycket dyrare än vanlig enkel ved. Jag vet inte, om man varit rädd för överavverkning i våra skogar, men det vore väl inte så farligt, om man toge litet mera det ena året och kanske låter det växa i motsvarande grad under andra år, då förhållandena blivit lugnare.

Men vill man spara på våra skogar, vilket ju är alldeles riktigt, ha vi, som jag redan vid annat tillfälle här i kammaren påpekat, ett annat bränsle, som jag anser att statsmakterna ägnat alltför litet intresse. Jag tänker på vår *brännatorv*, ett förträffligt bränsle, ja, jag vill minnas, att 1,300 kg brännatorv motsvara ungefär 1,000 kg koks. Nu menar jag inte sådan där fin frästörv, som fordrar mycket dyrbara anläggningar och vars framställande kanske inte ännu är fullt utexperimenterat, utan jag menar vanlig hederlig lufttorkad brännatorv. Den kan upptagas med relativt enkelt maskineri. Den finnes i outtömliga kvantiteter. Den kräver inte yrkesvan arbetskraft. Vad som först behöver göras för att få upp denna torv är givetvis en utdikning av ett tillräckligt antal lämpliga mossar, spridda över landet. Jag skulle vilja livligt rekommendera ett sådant arbete som objekt för de beredskapsarbeten, som ställas i utsikt i händelse av arbetslöshet. Kort sagt, i fråga om bränsleförsörjningen bör man ha i minnet dessa båda nu av mig påpekade möjligheter hellre än att bara resignera och tala om »bränslebrist» i Sverige.

Slutligen vill jag yttra några få ord om vår ull. Som alla veta råder här i landet en högst oroande brist på ull, och ett verkligt statsintresse eller folkintresse vore att öka den inhemska produktionen av denna nödvändiga vara. Detta kan ju endast gå på ett sätt, nämligen att vår nu rätt tynande fåravel stimuleras. I propositionen har jag mellertid icke sett annat än ett negativt intresse för denna viktiga fråga. Det enda jag lyckats upptäcka är, att man beskurit anslaget till resor för statskonsulenten i fårskötsel. Nu tror jag mig veta, att det pågår en utredning beträffande lämpliga åtgärder för fåravelns främjande, och därför vill jag här endast uttrycka den angelägna förhoppningen, att allt göres som göras kan för denna för vår folkförsörjning högst viktiga angelägenhet.

Herr talman, jag yrkar remiss på propositionen.

Herr Heiding: Herr talman! En del föregående talare ha varit inne på frågan om vår bränsleförsörjning, men jag kan likväl inte underlåta att nämna några ord om denna.

Om skörden under ett år på grund av ogynnsamma väderleksförhållanden blivit betydligt under medelmåttan eller klenare än vanligt, liksom fallet var under förra året, kan ingen lastas därför. Vi kunna visserligen med bekym-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mer se mot framtiden, och det blir nödvändigt, liksom vi nu fått göra, att vidtaga regleringar och besparingar på det ena eller det andra området. Det har varit många regleringsåtgärder som fått vidtagas på grund av den klena skörd som vi fingo. På ett annat område ligger det emellertid helt annorlunda till; jag syftar på skogsbruket och vår bränslefråga. Här inverkar ej ett års otjänlig väderlek på en kommande skörd i samma utsträckning som då det gäller spannmåls- eller foderväxtodling. Skogsbruket är ett arbete på lång sikt, och skörden, om jag så får kalla den, kan uttagas med kortare eller längre mellanrum. I det läge, vari vi nu befinna oss, får man vad veden beträffar uttaga mer än som sker under normala år. Vår bränslefråga har kommit i ett prekärt läge, såtillvida att vi hotas av en viss brist fram på vårsidan. Orsakerna äro flera. Man uppgiver försvårad import av kol och koks, men även svårighet med vedtransporterna och slutligen brist på tillräckliga mängder torr brännved i marknaden. Varmvattensförbud gäller från och med denna månads ingång, men det är ej tillräckligt med denna begränsning. Bränslekommissionen anser att det kan vara tillräckligt med 16 grader varmt i ett rum på dagen och något mindre på natten. Men var och en har väl reda på att denna rumstemperatur på dagen är alldeles för låg, åtminstone för den som har stillasittande arbete. I vårt skogrika land borde vår bränslefråga varit ordnad på ett annat sätt.

Var ligger nu felet till att vi befinna oss i detta läge? Ja, först och främst är detta en prisfråga. När vi på hösten 1939 skulle sätta i gång med vedavverkningen fastställdes ett alldeles för lågt pris, vilket gjorde att avverkningen inte kom i gång i den utsträckning som man beräknat. Detta medförde att man på våren 1940 fick använda en hel del ved som inte var torr, utan måste uppeldas färsk. Därigenom gick det åt betydligt större mängder än om man hade haft tillräckligt med torr ved upphuggen på hösten 1939. Sedan kom den otjänliga vintern, som också på många håll i landet medförde att vedavverkningen inte kunde forceras på sätt som hade varit önskvärt. Om man på hösten 1939 hade satt ett annat pris hade säkerligen mycket stora avverkningar kommit i gång, och vi hade nu haft tillräckliga lager med torr ved. Nu visar det sig att man till och med får ta massaved i anspråk som brännved och det är givetvis en misshushållning, då ved som avsetts för industriändamål måste tagas i anspråk som bränsle. Huruvida det verkligen har avverkats så stora mängder ved, som beräknats, under tiden till den 31 december är det väl heller ingen som har riktigt reda på. De nu inlämnade deklARATIONERNA komma väl så småningom att skapa klarhet i det fallet. Det är möjligt att en del personer inte avverkat i den utsträckning som de varit ålagda, under det att andra ha avverkat mera. Jag är emellertid säker på att det genom en annan prissättning borde ha gått att få fram större mängder. Priserna på huggning och körning ha ju stigit betydligt under den senaste tiden. Man får numera räkna med att för huggning och utkörning betala sammanlagt 4 à 5 kronor, och den förtjänst som skogsägaren får blir alltså inte så stor. Pannveden, som utgör den största posten, betalas ju med 7:50 à 8 kronor per kubikmeter. Nu kan det sägas att veden blir rätt dyr i alla fall, trots att dessa pris inte äro så höga, men transportkostnaderna och mellanhandsvinsterna göra sitt till för att prisen i många fall gå upp. Men om priset från början hade varit något högre, så hade möjligheten att få fram ved i tillräcklig utsträckning varit betydligt större.

För mindre bemedlade borde kanske en viss subvention ha kommit i fråga. Det hade varit mera rättvist eller åtminstone lika rättvist som att lämna förmalningsersättning och viss prisnedsättning å mjölet. Detta tror jag hade varit något att tänka på. Om till exempel halva det belopp som togs i anspråk för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förmalningsersättning i stället kommit de mindre bemedlade till godo för inköp av ved, hade säkerligen därmed många blivit hjälpta.

En fråga som till viss del, kanske till stor del, verkar hämmande på en forcerad avverkning är skattefrågan. Kommer utöver andra skatter krigskonjunkturskatten att påföras för dessa tillfälliga uttag av skogsprodukter? Det har ju, kan man säga, utfärdats ett påbud att så och så mycket skall avverkas, och vidare avverkas mycket frivilligt, men är det då meningen att krigskonjunkturskatt skall uttagas för den avverkade kvantiteten? En skogsägare får exempelvis under tre eller fyra år framåt uttaga större delen av sin vedskog. Han får åläggande det ena året efter det andra att så och så mycket skall uttagas, och kvantiteten höjes undan för undan. Skall han betala krigskonjunkturskatt på denna avverkning blir det inte så mycket betalt för själva skogen. Jag har hört flera skogsägare undra hur det skall bli med denna sak, och jag skulle vilja framställa den frågan till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet. Hur kommer skattefrågan att ordnas? Det är inte rätt att plocka ut all ved som finns, under en kort period, för att sedan under många år inte ha någon ved att hugga. För sådana gårdar som ha sin huvudsakliga inkomst av skogsbruket spelar detta en avsevärd roll. Om avverkningarna skola forceras och man på frivillighetens väg skall få ut så mycket ved som möjligt för att därmed ordna vår bränslefråga måste denna sak klaras upp, så att man får veta hur det blir, ty detta innebär ju att man tar av skogskapitalet. Det borde kunna ordnas så att ett visst avdrag beviljades för skogens ingångsvärde, men var och en vet att det är mycket besvärligt att beräkna ett sådant avdrag vid deklarationerna av skog, och det är inte många gånger som sådana medgivanden göras från taxeringsnämndernas sida.

Jag får uttala min tillfredsställelse över att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har upptagit ett belopp av en miljon på tilläggsstat att användas till skogsvägar. Det är en mycket välbetänkt åtgärd. Riksdagen har ju flera gånger uttalat att det anslag som utgick för några år sedan inte hade bort nedsättas så mycket som skedde; under det senaste året har det ju för övrigt inte utgått något anslag alls. Detta är ett anslag som har mycket stor betydelse när det gäller att få fram ved från mera avlägsna trakter. Det är nästan omöjligt att få fram ved från håll där det inte finns vägar. Nu förekommer det ofta att man använder bilar för att forsla ved direkt från skogen till avlägsna platser, och det är ju mycket förmånligt om vägväsendet är sådant att det blir möjligt för bilarna att hämta veden inne i skogen. Även ur arbetslöshetssynpunkt är detta anslag till nytta, i det att många kunna beredas sysselsättning vid dessa vägarbeten.

Bränslefrågan bör alltså, som sagt, ägnas den allra största uppmärksamhet. Ingen vet om vi kunna bli helt avstängda från import av kol och koks — att vi för ögonblicket äro avstängda har ju sina speciella orsaker — i vilket fall vi få helt förlita oss på det inhemska bränslet. Vi ha ju så mycket skog i vårt land att bränslefrågan likväl bör kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt. Man bör även i god tid uppmärksamma att det går åt mer och mer bränsle till gengasbilar och traktorer och dylikt.

En annan fråga som tilldrar sig mycket stor uppmärksamhet i landet är leveransplikten beträffande foderspannmål. Fördelningen har blivit så pass ojämn, att det verkar rentav upprörande. En del jordbrukare ha inte ens fått så stor skörd som den kvantitet de ålagts att leverera, under det andra som haft större möjligheter ha sluppit undan med mindre leveranser. Det är verkligen egendomligt att ett sådant förslag kunnat framkomma, så oförnuftigt som det i själva verket är. Redan i oktober påbjöds ju att jordbrukarna skulle deklarera sitt innehav av såväl tröskad som otröskad vara, och vederbörande

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kunde ju ha följt deklarationerna. Visserligen kan det vara svårt att deklarerat otröskad spannmål, men så galet kan det ju inte bli som det tycks vara efter de normer som man nu har följt. Jag har hört sägas, att leveransplikten har byggts på de beräkningar över den väntade skörden som man gjorde i somras, och det är alltså därför som man kommit till sådana resultat som man gjort. Hur det skall kunna rättas till är svårt att säga, men den spannmål som inte finns kan man ju inte ta i beslag. Det går inte att skaka fram spannmål av 1940 års skörd som inte har skördats, utan då får man väl vänta till 1941 års skörd och hoppas att den skall bli bättre.

Kungl. Maj:t har framlagt en proposition om dyrtidstillägg på folkpensionerna, och det är ingenting annat än gott att säga om ett sådant förslag. Men det skadar inte att i detta sammanhang se till att beviljandet av pensioner sker så rättvist som möjligt. Det finns många människor som inte söka pension i onödan utan vänta i det allra längsta, i hopp att kunna klara sig själva. För en tid sedan gick genom pressen ett meddelande om en mindre jordbrukare som tillsammans med sex barn hade ägt en jordegendom som 1933 var taxerad till 9,900 kronor. Han sålde gården samma år och fick för sin del 4,000 kronor. Han skulle emellertid få bo kvar, och han hade alltså en undantagsförmån i form av bostad. När han sex år senare sökte pension fick han avslag med den motiveringen att han sålt gården för billigt — den skulle nämligen ha varit värd 15,000 kronor. Samme person som var ordförande i pensionsnämnden var även ordförande i taxeringsnämnden och hade taxerat gården till 9,900 kronor, men då han som ordförande i pensionsnämnden skulle besluta om pension, ansåg han den vara värd 15,000 kronor, varav alltså 7,500 kronor skulle komma på mannens del. Jordbrukaren klagade hos pensionsstyrelsen, men denna fastställde pensionsnämndens beslut. Jag anser att det måste föreligga en orättvisa, då en och samma person sitter och åsätter så olika värden som skett i detta fall. Sparsamhet är otvivelaktigt på många håll av nöden, men när det gäller att lindra nöden för olika befolkningsgrupper böra förefintliga bestämmelser tillämpas så rättvist som möjligt. Det bör ligga i regeringens intresse att tillse, att sådana orättvisor inte förekomma. Jag har nämnt detta exempel därför, att jag tycker att det är så markant att det förtjänar att dragas fram i remissdebatten.

För övrigt skall jag inte ingå på några ytterligare frågor. Åtskilliga spörsmål ha berörts i debatten, och en hel del kunde vara att säga om statsverkspropositionen, men jag skall låta vara med vad jag nu har sagt.

Herr statsrådet **Eriksson**: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord i vår bränsleförsörjningsfråga, eftersom den har berörts av flera talare under debatten i dag.

Jag vill då först erinra om vissa principer för den bränsleförsörjningsplan som vi följa under innevarande bränslesäsong. Denna plan bygger, som de flesta kanske redan veta, på den principen, att koksen måste av transporthänsyn i främsta rummet, så långt det är möjligt med hänsyn till försörjningen, förbehållas de större förbrukningscentra. Samtidigt har det också framstått såsom mycket angeläget, att även på de mindre orterna fastighetsägarna få möjlighet att under den kallaste årstiden hålla fyr i sina värmepannor under natten, och för detta ändamål behövas vissa mängder koks. Vid bestämmandet av kokstilldelningens storlek på olika orter har man därför indelat landet i tre olika ortsgrupper. Den första omfattar de större städerna, Skåne och vissa andra skogfattiga områden. I denna ortsgrupp är kokstilldelningen förutsatt att bli 80 % av den normala förbrukningen. I de båda övriga grupperna, av vilka

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den ena omfattar några få större städer och den andra landet i övrigt, är kokstillsdelningen bestämd till 40, respektive 20 % av normalbehovet.

Till helt nyligen har bränsleförsörjningen under detta bränsleår kunnat i huvudsak följa den plan som gjorts upp. Det har naturligtvis berott på att de förutsättningar i importhänseende på vilka planen byggd i stort sett ha realiserats. Man kan säga, att koksbehovet nu är fyllt i inlandet och i rikets nordligaste delar, där sjöfarten nu är stängd för vintern. I slutet av förra året inträffade emellertid vissa omständigheter, som medförde en ändring i försörjningsutsiktarna. Kol- och koksimporten blev under förra årets sista månader mindre än man tidigare hade beräknat, och som följd därav ha för närvarande inkommit till landet drygt 300,000 ton koks mindre än beräknat. Denna nedgång i koksimporten har i främsta rummet kommit att drabba de större städerna och de skogfattiga trakterna i vårt land — detta helt enkelt därför att dessa trakter enligt planen skulle få den större tillsdelningen av 80 % av koksbehovet. För exempelvis Stockholm beräknas bristen uppgå till drygt 100,000 ton koks av vad som enligt den ursprungliga planen skulle behövas för återstoden av denna bränslesäsong. Förefintliga kokslager i Stockholm skulle dock vara tillräckliga för att tillgodose bränslebehovet för tiden fram till mitten av februari, även om den ursprungliga planen med uteslutande kokstillsdelning, alltså 80 %, hade fullföljts. Även i fråga om stenkol har nedgången i importen försämrat förutsättningarna för vår bränsleförsörjning, men där är dock lagrehållningen betydligt bättre än i fråga om koks.

Det är mot bakgrunden av denna nya situation, som man har att se den skärpning av varmvattensförbudet som vidtogs vid årsskiftet. Man har sedan försökt vidta vissa åtgärder för att lätta den situation som uppkommit. Man har flyttat över koks till platser med brist från orter där man haft större lagrehållning. I syfte att dryga ut koksfordräden har man vidare minskat kokstillsdelningen i Stockholm och Göteborg under den nu löpande ransoneringsperioden, som går ut den 10, i vissa fall den 17 februari. Man har minskat denna kokstillsdelning till hälften av vad som enligt den ursprungliga planen förutsattes, och i stället hänvisat konsumenterna att tillgodose den återstående delen av bränslebehovet med ved. Det är klart, att omflyttningen från koks till ved ställer stora anspråk på transportapparaten, men myndigheterna anse dock att denna omflyttning kan genomföras utan *alltför* stora svårigheter. För Stockholms vidkommande gäller också, att det genom kristidsnämndens försorg redan upplagrats ett icke obetydligt vedförråd. Vissa reservförråd ha också anskaffats under samarbete med bränslekommissionen för en del andra städer i landet. Vad Stockholm angår kanske jag bör nämna, att bränslekommissionen beräknar att kokstillsdelningen i den nuvarande reducerade omfattningen är tryggad även för nästföljande ransoneringsperiod.

För att täcka det nya behov av ersättningsved, som uppkommit på grund av det temporära avbrottet i koksimporten, blir det antagligen nödvändigt att taga i anspråk vissa lager av massaved. Betydande reserver av massaved finnas. Enligt en inventering av lagren av upphuggen massaved i landet, som verkställdes per den 1 augusti i fjol, fanns det då cirka 14 miljoner kubikmeter löst mått massaved i partier, som voro upplagda så, att de voro åtkomliga för fjärtransport. Även om dessa lager numera minskats, föreligger det därför inte någon fara för att vårt vedbehov ej skall kunna tillgodoses i nödig utsträckning. Massaveden betingar, som vi alla veta, ett jämförelsevis högt pris. I den mån denna massaved nu får komma till användning i orter med 80 procents kokstillsdelning enligt den ursprungliga planen, så får man, när man bedömer den fördyring av bränslet, som härigenom uppkommer på dessa orter, inte glömma bort, att dessa orter hittills varit relativt gynnade i fråga om

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bränslekostnaderna, eftersom koksen trots den stora fördyring, som ägt rum även för detta bränsle, alltså är ett billigare bränsle än veden.

Detta är alltså läget sådant det ter sig nu.

De anmärkningar, som man riktar mot bränslekommissionen, kunna väl sammanfattas så, att man anser, att kommissionen varit alltför optimistisk i sitt bedömande av utvecklingen, särskilt i fråga om importen. När man framför den kritiken, är det måhända skäl att något tänka efter, vad detta klander innebär. Koks försörjningen här i landet har under normala förhållanden alltid varit en försörjning på kort sikt och med klen lagerhållning. Man har varit väsentligen beroende av den löpande importen månad för månad. Det kan ju bevisas bland annat genom att erinra på nytt om det många gånger anförda exemplet från vintern 1929, då en tids isblockad med åtföljande stopp i importen åstadkom villervalla i fråga om koks försörjningen på flera håll i landet, bland annat i Stockholm. Den gången fanns det ingen bränslekommission att taga för huvudet, och därför drog ju den episoden förbi utan alltför mycket buller. Det möter alldeles uppenbart mycket stora svårigheter att övergå från en sådan ordning, som vi ha tillämpat i fråga om denna försörjning under fredstid, till ett system med ökad lagerhållning och därav följande större säkerhet i vår försörjning. Man får därvid också komma ihåg att bränsleförsörjningen, om den överhuvud skall planeras, alltid måste planeras på mycket lång sikt. Full säkerhet för att den kokstilldelning, som upptas i en försörjningsplan för en kommande bränslesäsong, skall kunna hållas under alla förhållanden, skulle man ju inte kunna få på något annat sätt än genom att i försörjningsplanen icke räkna med annan koks än den, som redan fanns i landet, då planen upprättades eller då den sattes i verket, och det sker ju med nödvändighet sommaren förut. Sådana extrema krav på att planerna skola uppgöras utan optimism har jag inte hört framföras från något håll, och jag förmodar att på detta område en sådan försiktighet i praktiken måste vara alldeles utesluten. Vad man kan göra är ju endast att räkna med större eller mindre reserver. I den plan, som bränslekommissionen gjorde upp för den innevarande bränslesäsongen och som vi nu ha att följa, fanns det också en mycket betydande reserv. Planen byggde nämligen på den huvudprincipen, att man för försörjningen av importerat bränsle i landet för tiden ända fram till den 1 juli 1941 icke skulle räkna med annan import än den, som skulle var fullgjord senast den 31 december 1940 enligt redan slutna handelsavtal. I jämförelse med koks försörjningen under fredstid måste man nog erkänna, att detta kan betraktas som en mycket betydande säkerhetsmarginal. Härtill kommer också, att enligt kommissionens beräkningar ett överskott i fråga om stenkol skulle uppstå på omkring en halv miljon ton på den import som skulle vara fullgjord före den 1 januari i år och som således enligt planen skulle tagas i anspråk ända till bränsleårets slut i sommar. I denna försörjningsplan räknade kommissionen emellertid även med att omkring 150,000 ton koks i runt tal skulle tagas av import, som skulle falla under ett nytt handelsavtal, vilket man antog skulle komma att slutas om importen för år 1941 — ett sådant handelsavtal har ju nu också slutits. Det är på denna senare punkt som man naturligtvis, i belysning av de erfarenheter man nu gjort, måhända kan anse, att kommissionen hade bort vara mera försiktig. Men när man faller det omdömet, måste man också göra klart för sig vad en sådan större försiktighet skulle ha inneburit. Det hade med nödvändighet betydtt att åtskilliga orter, som nu hade fått 40 procents kokstilldelning, och andra orter, som nu fått 80 procents tilldelning, fått nöja sig med en mindre tilldelning. Om man, som jag har fått göra under höstens lopp, fått känna det starka missnöje, som rått bland alla de konsumenter, som fått endast 20 procents eller 40 procents kokstilldelning och som för återstoden av sin bränsleför-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sörjning redan från början hänvisats till ved, kan man nog kanske ändå förstå bränslekommissionen, då den ansåg att skäl även talade för att man i denna sak borde ta en viss risk.

Och undersöker man närmare vilka omständigheter det är, som föranlett att försörjningen blivit knappare än man räknat med för att planen skulle kunna realiseras utan något gnissel alls, tror jag nog också att man måste medge, att det är en osedvanlig kombination av olyckliga händelser, som varit orsaken till att importplanen icke kunnat upprätthållas i erforderlig utsträckning, och att det därför måhända inte finns så stor anledning att tala om en överdriven optimism hos kommissionen, som man kanske skulle kunna tro vid ett mera ytligt betraktande. De omständigheter jag här syftar på äro emellertid av den natur, att de icke lämpa sig för att närmare diskuteras här i kammaren eller inför offentligheten överhuvud taget. Ett offentligt dryftande av dessa omständigheter skulle, tror jag för min del, icke vara till gagn för vår fortsatta import. En sak är jag emellertid för min del angelägen att framhålla i detta sammanhang: jag är övertygad om att inte bara de svenska köparna utan också de tyska säljarna gjort allt vad de kunnat för att fullgöra sina förpliktelser.

En slutsats får man väl draga av årets erfarenheter: till hösten måste kokstildelningen ske efter ännu mer restriktiva grunder än i år. Jag hoppas bara, att den kritik, som säkerligen då inte uteblir med anledning av de snåla kokransonerna, åtminstone inte kommer från samma håll, där man nu klandrar kommissionen för alltför stor optimism.

Men, säger man då, man borde ha skaffat betydligt mer ved under förra avverkningssäsongen — den skulle ha tjänat som reserv och den skulle man ha haft att tillgripa nu i stället för koks. Det är naturligtvis omöjligt att förneka, att det inte skulle ha gått att åstadkomma en större avverkning under förra avverkningssäsongen. Men jag vill erinra om att avverkningen av brännved till avsalu blev mer än fördubblad i jämförelse med den normala under förra avverkningssäsongen och att redan denna utökade avverkning krävde mycket stora ansträngningar. Det var många svårigheter, som uppreste sig för den ökade avverkningen, framför allt, som man nog kan draga sig till minnes, svårigheten att anskaffa arbetskraft i tillräcklig omfattning, vilken också skärptes genom inkallelserna förra vintern. Även om man nu kritiserar de statliga bränsleorganen i den fråga, som i dag är aktuell, tycker jag ändå att man har rätt att säga, att de ganska väl löst sin uppgift under förra avverkningssäsongen att genomföra det avverkningsprogram, som då var uppställt.

Nästa anmärkning, som framföres, är att veden redan i somras i större utsträckning än som skedde borde ha framskaffats till konsumtionsorterna. Jag undrar för min del, om det är riktigt rättvist att så ensidigt, som man nu tycks vilja göra, lasta bränslekommissionen för detta. Att överförandet av veden till förbrukarna i viss omfattning mött svårigheter beror dock även på att förbrukarna underlåtit att i tid försäkra sig om behövliga vedkvantiteter. Redan i ett cirkulär i juli i fjol framhöll bränslekommissionen angelägenheten av att vedhandlarna försägo sig med lager för sitt normala behov. Därjämte framhöll kommissionen emellertid, att det var erforderligt, att ytterligare lager skaffades för att säkerställa samhällenas behov av ersättningsved. I den mån sådan anskaffning icke skedde genom konsumenterna själva eller ved- och kolhandlarna, måste, betonade kommissionen i detta cirkulär, särskilda åtgärder vidtagas genom det allmännas försorg, och därvid borde respektive orters kristids- och övriga myndigheter medverka. Dessa synpunkter har kommissionen sedermera ytterligare understrukt i ett cirkulär i oktober i fjol. I samband med denna uppmaning att i god tid säkerställa behovet av ved för säsongen vidtog man på förslag av bränslekommissionen en sänkning av fraktsatsen på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

järnvägarna — detta innefattar alltså en subvention. Fraktnedsättningarna medgävos först för tiden 15 juli—15 september, i syfte att uppmuntra till transport just under denna tid. Sedan har giltighetstiden för denna fraktnedsättning förlängts att gälla tills vidare, och den gäller alltjämt.

För att få en överblick över försörjningsläget beträffande ved infordrade bränslekommissionen under förra hösten uppgifter från kristidsstyrelserna och kristidsnämnderna om den omfattning, i vilken konsumenterna i olika samhällen genom inköp eller kontrakterad leverans tillgodosett sitt vedbehov. De inkomna uppgifterna gävo vid handen, att cirka en miljon kubikmeter återstodo att täcka. Av denna kvantitet ansågo de lokala organen bränslekommissionens medverkan behövlig endast för anskaffande av cirka en halv miljon kubikmeter. Sådan medverkan har kommissionen också lämnat i åtskilliga fall. Kommissionens uppmaningar till kristidsnämnderna att skaffa reservlager av ved ha också i viss utsträckning vunnit efterföljd, som jag redan framhållit. Men jag tror inte, att det är oriktigt att säga, att detta arbete på sina håll hade kunnat bedrivas mer energiskt.

En talare i debatten här i dag har framhållit, att man i syfte att spara på veden tidigare än som skedde borde ha reglerat användningen av hushållsved för gengaskoltillverkning. Inför den anmärkningen måste man i alla fall betänka, att även anskaffning av gengaskol innefattade ett mycket viktigt samhällsintresse och att det ur denna synpunkt var angeläget att icke, åtminstone icke för tidigt, vidtaga åtgärder som kunde verka motsatsen till stimulerande på koltillverkningen. I varje fall måste man säga, att tidpunkten för ett reglerande ingripande innefattade ett avvägningsproblem, där det är ganska svårt att fälla ett så bestämt omdöme.

Även om man naturligtvis inte bör förneka lägets allvar i fråga om bränsleförsörjningen, tycker jag dock, att man å andra sidan inte bör överdriva proportionerna av de svårigheter, som ha inträtt. Man kan inte bortse från att dessa svårigheter i stor utsträckning äro lokalt begränsade och att de därför också måste vara lättare att komma till rätta med. Man bör nu enligt min uppfattning inrikta sig på att i samarbete mellan bränslekommissionen och de lokala kristidsorganen skaffa fram den ytterligare ved, som behövs för att i ökad utsträckning ersätta koks.

Man bör ju också alltid dra lärdomar för framtiden av de erfarenheter man gör. Den lärdom, som man enligt min mening framför allt bör dra av vad som nu har inträffat, är att man bör ytterligare intensifiera ansträngningarna för att fullfölja det mycket vidgade avverkningsprogram, som upplagts för innevarande säsong. Här ha bränslekommissionen och arbetsmarknadskommissionen — ty detta är dock i stor utsträckning en fråga om anskaffande av arbetskraft — en uppgift att fylla, som säkerligen är svår men som dock måste fullgöras.

Herr Brandt: Herr talman! Till omväxling med de bokstavliga brännbara ämnen, som på sistone varit på tal i denna debatt, kanske man kan få sticka emellan med några ord i en andlig fråga — möjligen lika brännbar som den materiella.

Alltsedan stormaktskrigets utbrott ha statsmakterna mer än en gång ansett sig nödsakade att i vissa hänseenden tumma på bestämmelserna i vårt »stora frihetsbrev», regeringsformens § 16. Herr andre vice talmannen, som ju också är talesman för det socialdemokratiska partiet i denna kammare, tycktes i sitt anförande icke anse att det här föreligger någon fara. Han har kanske till äventyrs den uppfattningen, att man inte alls har tummat på detta gamla och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dyrbara frihetsbrev. Men det finns i vårt land bra många lika omdömesgilla personer som herr Åkerberg, vilka mena att det förvisso, t. ex. när det gäller tryckfriheten, föreligger mycket allvarliga faror. Om ett par dagar, nu om söndag tror jag, skall det hållas ett stort möte här i Stockholm, till vilket riksdagsmännen inbjudits — må man hoppas att de infinna sig talrikt! — där tryckfrihetsfrågan skall behandlas. Där tala bl. a. två f. d. statsråd, borgmästaren Jacob Pettersson och generaldirektören Anders Örne. De äro bägge två män, kända för hovsamhet och måttfullhet, men de stå icke på samma linje som herr Åkerberg. Och här i kammaren finns det åtminstone två f. d. statsråd, kanske fyra, som dela de förstnämnda f. d. statsrådets uppfattning.

Det händer nog att ute i landet, och icke minst inom den stora allmänliga kyrka som jag själv tillhör, finnas många som tycka att det kanske rent av skulle räcka i dessa allvarliga tider med en enda stor statstidning. De ha väl ändå inte den åskådning, som man ironiskt tillagt nutidens socialdemokrater: »Vad ska' vi med tryckfrihet nu, när vi ha makten!» Så cyniska äro de icke. Men det finns många, som verkligen äro så oskuldsfulla, att de mena att staten eller samhället inte skulle fara illa av att det just nu fanns bara en enda tidning. Det är faktiskt så, att man ibland kommer att tänka på det gamla ordet om folk, som äro så fromma att de till Guds (statens) ära avstå från bruket av sitt förnuft — eller i varje fall från sin yttrandefrihet.

Som varje svensk känner till eller i varje fall borde känna till, går det en obruten linje från den gamla landslagens konungabalk till just regeringsformens § 16, det stora frihetsbrevet. Det är därför ytterst beklagligt om statsmakterna under trycket av yttre förhållanden skulle svikta i sin vakthållning kring medborgerliga rättigheter, vilka i vårt land alltsedan urminnes tider betraktats som omistliga och självklara. Det har sagts och skrivits, att under påverkan av främmande ideologier skulle rättsmedvetandet vara på glid även hos oss. Och det är dessvärre inte uteslutet att det kan ligga någon sanning däri. Men desto starkare motstånd måste ju då från ansvarigt håll resas mot alla slika tendenser. Och allra minst få statsmakterna själva medverka till att uppluckra rättsnormer som ha tusenårig hävd i det svenska rättssamhället. På denna punkt måste vi vara obönhörligen konservativa — det är ingen skam för gamla radikaler.

Enligt våra grundlagar får ingen berövas sin personliga frihet utan att han lagligen förvunnen och dömd är, ingen avhändas sin egendom utan rannsaking och dom i laga ordning och ingen tilltalas för innehållet i tryckt skrift annat än inför laglig domstol eller straffas för innehållet i skrift i annat fall än detta innehåll strider mot dylik lag. Så talar grundlagen. Konfiskering utan rättegång av tryckt skrift eller transportförbud för periodisk skrift står således i mycket dålig överensstämmelse med grundlagens anda. Ett sådant förfarande står inte ens i överensstämmelse med grundlagens bokstav i den del av grundlagen, som jag här citerat. Och om de vilande grundlagsändringarna definitivt antagas av riksdagen — det Gud förbjude! — så förlorar grundlagsbudet mycket av sitt ursprungliga innehåll. De ekonomiska förluster, som tillfogas författare och utgivare av konfiskerade och transportförbjudna skrifter, utgöra ju ett kännbart straff. Enligt grundlagen skall intet straff förekomma, som icke utmätas av laglig domstol. Kungl. Maj:t är ingen laglig domstol, och förty är detta straff grundlagsvidrigt. De förluster, som tillskyndas dessa personer, bära också vittne om att jämväl den ovannämnda gamla bestämmelsen åsidosatts, som föreskriver att ingen får avhändas sin egendom utan laga rannsaking och dom. De förluster, som författare och utgivare göra, tillfogas dem således i strid med grundlagen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Statsmakterna borde icke fortsätta på den inslagna vägen, även om deras avsikter självfallet äro de allra bästa och åtgärderna dikteras av omtanke om rikets säkerhet. Rikets säkerhet tryggas icke på denna väg.

Till skydd för rikets säkerhet ha även i vårt fria land inrättats interneringsläger, eller hur jag nu skall kalla dem, visserligen icke för svenska medborgare men ändå för personer, som kanske i årtal varit bosatta här i riket och här också haft arbete. Dessa läger ha inrättats med stöd av utlänningslagens bestämmelse, att Konungen i händelse av krig eller krigsfara äger rätt att utfärda särskilda bestämmelser om utlännings rätt att uppehålla sig i riket. Till dessa läger ha utan dom och rannsakan överförts personer, som visserligen som jag nämnde icke äro svenskar men likväl rimligen borde åtnjuta svensk grundlags skydd, eftersom de haft uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige. Man kan väl utan vidare våga påstå, att interneringslägren icke stå i god överensstämmelse med grundlagsbudet att ingen bör berövas sin frihet utan att han lagligen förvunnen och dömd är. Utlänningslagen bör därför på denna punkt ändras. Det strider emot svenskt rättsmedvetande, i varje fall ett oförvillat svenskt rättsmedvetande, att staten på detta sätt ställer människor utanför lagen, ty det är faktiskt vad som sker när domstolarna här icke ha någonting att säga till om. Överheten menar naturligtvis, att nöden icke har någon lag och att de internerade personerna äro farliga för rikets säkerhet. Men ha nu verkligen polismyndigheterna allvarligt tagit reda på den saken i varje särskilt fall, så att vi medborgare kunna känna oss trygga för att det inte föreligger något polismisstag? Och förfara interneringsmyndigheterna konsekvent, då de tillåta att internerade personer på permission få vistas borta från lägren flera dagar? Om de internerade verkligen anses vara farliga för rikets säkerhet, skall man väl inte släppa lös dem! Man kan knappast värja sig för den tanken, att talet om rikets säkerhet här närmast är en förevändning. Man vill lugna sig själv och andra med att man i alla fall gör någonting. Mot svenska medborgare kan man inte förfara på detta sätt, och den svenska rättsstaten borde då inte heller handla så emot olyckliga människor, som sökt skydd i det demokratiska Sverige undan diktaturstaternas förföljelser.

Vi svenska äro lyckliga nog att ha ordnade rättsförhållanden, och vi avsky innerligt administrativt godtycke. Om vi våga tro vad en man som biskop Edvard Rodhe sade i ett föredrag i fjol, så skulle svenskarna ha en utpräglad känsla för tre ting: rättfärdighet, rättvisa och barmhärtighet. »Det flamlar alltid till i den svenska folksjälen, när den står inför orättvisa och orättfärdighet.» Här är det verkligen fråga om en otillbörlig olikhet inför lagen, som måste karakteriseras som en orättvisa. Må regeringen därför inte försmå den vädjan, som vördsamt, bönfallande riktas till den, att behjärta frågan om interneringslägren och vad därmed står i samband samt att skaffa det administrativa godtycket ur världen.

Vi få inte stirra oss blinda på talet om statsintresset och rikssäkerhet. För att inte missförstås vill jag betona, att det är klart att vi skola tänka på statsintresset och rikssäkerheten, men jag upprepar: vi skola inte stirra oss blinda därpå. Det har sagts, att om man för rikets säkerhet offrar rättens säkerhet, så offrar man just det värde, som alla svenskar skulle mobiliseras för att försvara. Så är det för visso. Vårt dyrbaraste arv är just rättsordningen, som våra föfäder under århundraden mödosamt ha byggt upp, och därför måste vi, om jag vågar upprepa vad jag sade i början, på denna punkt vara obönhörligt konservativa och avvisa varje förledande tal om en anpassning till en europeisk nyordning. En sådan anpassning skulle vara en anpassning till döds för svenskheten.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Mannerskantz: Herr talman! Utöver de svåra problem beträffande försvar och folkförsörjning, som våra statsmakter i denna tid äro ställda inför, finns det även ett annat, nämligen att på ett gynnsamt sätt kombinera en allomfattande enighet med bibehållande av den här i landet urgamla rätten att fritt få framföra meningar, även när de inte äro i allo sammanfallande med deras, som makten hava. Det kan å ena sidan knappast vara riktigt att ständigt klandra allt vad myndigheterna göra, ofta utan att de som klandra ha tillräckliga kvalifikationer eller informationer för att kunna döma, men det är heller inte bra, om de vidtagna åtgärdernas bättre eller sämre tillämpning i praktiken inte får en tillräcklig belysning genom vittnesbörd från människor, som i motsats till de flesta av dem, som bestämma om åtgärderna, ha kunnat skåda verkningarna ute i de olika bygderna. Om jag därför nu upptar några saker till kritisk granskning, så vill jag betona, herr talman, att det sker i den lojalaste anda, men i känslan av att det vore ett fel att inte säga, vad man tror skulle vara lämpligt för att det hela skall fungera allt bättre och bättre.

Vad jag nu anser vara det viktigaste av allt är inte att vi få bränsl och inte ens att vi få mat och kläder, utan det viktigaste är enligt min mening att vårt folks anda kännetecknas av en allt dominerande vilja att vi icke skola ge oss till slavar under andra. En bättre hjälp härtill än vad som nu i jämn takt rapporteras från Norge kan man visserligen knappast få. Men ostridigt är också, att här i landet finnas ihärdiga och lömska krafter i verksamhet för att på för deras tilltänkta offer så omärkliga vägar som möjligt avtrubba vaksamheten, låta tvivel insmyga sig i sinnena, minska beslutsamheten, låta rädsla eller opportunism få allt större dominans över andra och bättre tankar, eller i värsta fall för att bibringa övertygelse om att det lyckligaste för landet vore att snarast möjligt infoga sig i även det ideologiska livsrummet inom den sfär, dit vi handelspolitiskt sett nu äro ganska fullständigt hänvisade.

Ganska få positiva handlingar ha vi kunnat bevittna, som gå ut på att försvåra denna inre förgiftningsverksamhet. Jag tror icke på talet om att det bästa är att ingenting göra. Dessa krafter äro redan av så pass underjordisk art, att risken för att man genom vissa ingripanden skulle göra dem ännu mera underjordiska är så pass liten, att den enligt min mening bör tagas. Jag skulle tro, att redan nu befintlig lagstiftning erbjuder inte så små möjligheter för att man skall kunna statuera något eller några exempel på det farliga i att syssla med den art av landsförrädisk verksamhet, som består i att förmå svenskar att anse, att landet ej bör försvaras om det blir anfallat. Ett ingripande av den arten skulle dessutom ha det goda med sig, att alla de sannolikt många tusenden, som nu kanske hysa en viss tvekan om våra styrandes verkliga avsikter, skulle bli stärkta i sitt förtroende till ledningen och i sin förtröstan på landets framtid. Några uttalanden, som inte vore fullt så orakelmässiga och stereotypa som understundom förekommit från regeringshåll, utan så klara att både alla svenskar och även vederbörande utlänningar inte kunna undgå att genast uppfatta, att vår rikslednings vilja och avsikt att försvara landet är fri från varje tvekan, skulle innebära ett välgörande och ingalunda obehövt komplement till den goda propaganda för samma sak, som de alltjämt fortgående rustningarna utgöra. Jag för min del skulle därför vilja rekommendera, att regeringen inte bagatelliserar denna synpunkt. Ute i landet har denna sak uppmärksammats på ett inte alldeles lyckligt sätt både av patrioter och landsförrädare och av mer eller mindre omedvetna representer för olika mellanliggande stadier.

I dessa dagar igångsättes det andra försvarslänet, enligt somligas mening

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

något litet för tidigt, men det kanske inte spelar så stor roll. Både när det gäller dessa lån och när det gäller våra skatter finns det många människor här i Sverige, inte minst bland dem som få svara för stora belopp, vilka resonera som så, att de med glädje satsa även sådana pengar som de ha mycket stora besvärigheter med att skaffa fram, när pengarna gå till att förstärka vår motståndskraft, men i all synnerhet om de i sina hjärtan äro övertygade om att medlen användas på ett omtänksamt och sparsamt sätt. Det kan inte fördöljas att i början av kriget mycket slöseri förekom inom såväl civila som militära områden, kanske inte så mycket beträffande anslagstilldelningen som vid tillämpningen. Detta få vi nog i stor utsträckning skylla på gamla synder och inte alltför mycket på dem, som då under stora påfrestningar hade att snabbt organisera och anskaffa allt, som förut inte hade blivit ordnat. Synnerligen aktningssvärda förbättringar ha sedan dess åstadkommits. Ur den synpunkten tror jag därför inte de blivande tecknarna på det andra försvarslånet ha så stor anledning att bli betänksamma. Men inom en så pass stor kår som de militära befälskadrerna, särskilt med den komplettering av reserv-, landstorms- och värnpliktig personal som skett, måste det med naturnödvändighet finnas en avsevärd mängd personer, som inte äro födda med praktiskt och ekonomiskt sinne. Därför finns det utan tvivel ännu en hel del missförhållanden på det ekonomiska området, och där måste man alltså hålla kravet på omtanke, klokhet och sparsamhet levande.

Det effektivaste sättet att åstadkomma någonting sådant anser jag vara att se till, att ingen personal får sättas till eller kvarbliva i befattningar, där handhavandet av ekonomiska ting utgör en stor del av sysslan, om vederbörande inte ha dokumenterat goda egenskaper på just det området; principen rätt man på rätt plats tillämpas enligt min erfarenhet i för liten utsträckning inom försvarsväsendet — liksom jag förmodar även inom andra områden — i varje fall i förhållande till vad som nu kan begäras, sedan man har fått så pass lång tid på sig till lämpliga omflyttningar. Vi ha nog numera inte sämre tillgång på skickliga militära befattningshavare av olika kategorier än att var och en nu bör ha kunnat komma på den för honom lämpligaste platsen. Jag tar ett exempel från min egen gård. Om jag hade satt min bokhållare där hemma till befallningsman och befallningsmannen till att sköta de ekonomiska angelägenheterna, skulle resultatet bli mycket nedslående, fastän båda två nu sköta sina sysslor utmärkt. Jag har den erfarenheten, att denna synpunkt inte alltid blir tillräckligt beaktad inom den allmänna förvaltningen, särskilt kanske på det militära området.

Även de visserligen ovanliga fall, där tillräckligt intresse saknas för sparsamhet med andras pengar, måste uppmärksammas genom vederbörande överordnade, då just dylika fall lätt komma till synes inför allmänheten och därigenom bli en fiende till den medvind försvarsmakten nu seglar i. Det bör faktiskt ligga i alla militära befattningshavares intresse att besinna detta.

Vi ha all rätt att kräva noggrann kontroll över hur medlen användas, men jag anser att den kontrollen numera måste omfatta inte endast att ofördelaktiga priser och affärsuppgörelser icke tillämpas eller avslutas, utan även — och detta synes mig hittills ha förekommit i för ringa grad — olika åtgärders ändamålsenlighet och behövighet. För att komma med ett positivt förslag, vore det måhända lämpligt att ge krisrevisionen bemyndigande att även granska ändamålsenligheten och behövigheten. Man får då givetvis tänka sig, att den skulle förstärkas med erforderlig facklig sakkunskap. Både för landets ekonomi och av psykologiska skäl är det nödvändigt att sparsamhetskänslan och omtanken aldrig slappnar hos dem som disponera medlen eller kontrollera deras användning.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

En annan stor post, som nu tynger våra skattedragare, är den subventionering av priserna på vissa varor, särskilt livsmedel, som pågår och som för detta budgetår drager en större kostnad än krigskonjunkturskatten och omsättningskatten tillsammans inbringa. Man har visserligen velat göra gällande — jag tänker särskilt på finansministern — att subventionen av mjöl inte är så stor som siffran 32 miljoner anger, emedan staten vid försäljningar från sina gamla lager gör en vinst på priset i förhållande till det pris som staten betalade vid spannmålsens inlösen. Men i förhållande till det pris, som nu gäller, måste man säga att det snarare innebär en förlust, då hela spannmålskontot tidigare åsamkats stora underskott, som täckts av skattemedel.

När det gäller att bedöma storleken av den hjälp, som till exempel mjölsubventionen innebär för konsumenterna, har man numera till följd av ransoneringen helt enkelt att multiplicera förmalningsersättningen — 6 kronor 35 öre — med ransonernas storlek. Man kommer då fram till att en normalfamilj på fyra personer undfår en subvention med 15 kronor per år, vilket ju är en blygsam summa för en hushållsbudget. Den kan inte vara så tyngande i hushållsbudgeten som de 32 miljonerna kunna anses vara i statsbudgeten. Fettsubventionen utgör 19 kronor 50 öre per person eller 78 kronor för en normalfamilj på fyra personer om alla ha rabattkort. Det gör tillsammans 93 kronor om året för dessa båda subventioner. Om man nu till exempel antager, att omsättningsskatten användes för att finansiera fettsubventionen och även förmalningsersättningen, så får en normalfamilj rent matematiskt betala igen dessa 93 kronor om den köper omsättningsskattskyldiga varor för 1,860 kronor, förutsatt att inte minutpriserna avrundas uppåt då omsättningsskatten inkluderas. Det troligaste är, att redan vid köp för 1,200 à 1,500 kronor har denna familj fått satsa i omsättningsskatt allt vad den fått i subvention, och då har man ju faktiskt inte vunnit någonting, men ett oändligt besvär har åstadkommits för det helas handhavande. Man kan i propositionen nr 1 icke utläsa, om regeringen tänkt fortsätta med subventioneringarna även under nästa budgetår. De 74 miljoner, som i avbidan på proposition upptagits i nionde huvudtiteln för reglering beträffande jordbruksprodukterna, ge ingen som helst upplysning om den saken. Jag anser emellertid, att det är stort skäl att överväga, om man inte borde på ett avsevärt sätt nedbringa eller borttaga statens kostnader för detta ändamål. I varje fall borde man gå in för en skarpare sovring vid behovsprövningen, så att inte de mest förmögna människor sitta och ta emot 6:35 i subvention för varje hundra kilogram mjöl de köpa. Med tanke på vad som här i dag sagts om inflationsfaran vill jag framhålla, att denna fara lätt nog kan bli lika stor genom statsfinansernas derangering som genom att man låter priserna i sig uppta subventionerna, ty detta har mera engångskaraktär än man ibland vill påstå.

I debatten har ju rätt mycket ordats om det nuvarande läget på bränslemarknaden, och statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet har nyss givit en ganska fullständig exposé över situationen. Jag för min del hade inte tänkt att komma med någon allvarligare kritik emot bränslekommisionen och ännu mindre mot herr statsrådet. Visserligen kan man bestämt påstå, att förbudet att använda vedbränsle i storstäderna var ett fel. Redan när förbudet kom ansåg åtminstone jag att det var ganska diskutabelt, ty skulle man råka få litet koks över, så vore det en mycket mindre riksolycka än att lida brist på bränsle mitt i vintern. Jag skulle i stället vilja ta mod till mig och litet grand skylla på allmänheten också. Det är nämligen så, att en stor skogsägareförening, som jag tillhör, försökte sälja så mycket ved som möjligt redan i maj, juni och juli förra året. Men vid denna tiden var det nästan omöjligt att få sälja. Delvis berodde detta på att inte Stockholms stad fick tillstånd

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att köpa från södra Sverige, enligt uppgift emedan man trodde att veden skulle behövas där nere. Skogarna på det småländska höglandet tror jag dock äro så pass stora, att det nog inte hade varit något fel att skicka ved även norrut. Naturligtvis skulle man i mycket större utsträckning ha använt sommaren och hösten till att transportera fram ved, men när man då inte visste vem som skulle köpa den kunde man ju inte transportera den. Jag anser att bränslefrågan för närvarande nästan uteslutande är en transportfråga, och om någon tror att veden kan ta slut här i landet, räknar han nog onödigt pessimistiskt. Om förra säsongens ved skulle ta slut finns det ingenting som hindrar att man mot slutet av denna vinter börjar elda med den ved, som högs upp i början av förra hösten. Det har skett i ofantlig utsträckning i alla tider. På det sättet kan man skarva i med åtskilliga miljoner kubikmeter, och sedan är det bara att hugga så mycket mer nästa säsong, vilket nog skall bli möjligt trots ved-avverkningslagen.

Det är en liten sak som jag skulle vilja peka på, eftersom jag ser att folkhushållningsdepartementet är så fullödigt representerat här i kammaren. På sista tiden har man i diverse landsortstidningar sett en hel del annonser om skogsägare, som vilja sälja ved, och det är ganska lätt att få belägg för att de därvidlag försöka få ut priser, som avsevärt överstiga vad som är rimligt. Det är givetvis inte något intresse för konsumenterna att sådana försäljningar till ockerpriser få ske, men inte heller för dem, som numera leverera huvudparten av veden, d. v. s. skogsägareföreningarna, och som ha avtal med statsmakterna om leveranser och priser. Bränslekommissionen skulle ju lätt kunna svara på de där annonserna, så finge man verkligen reda på vad det är för saker som äro i görningen.

Beträffande beslagen på spannmål av alla slag skulle jag för min del vilja säga, att roten till de bekymmer, som nu uppkommit och som i vissa fall äro ytterst stora, är att man inte började tidigare under säsongen. Med hjälp av den mera intuitiva bedömningen av skördeutfallet hos praktikens män borde man tidigt under hösten ha gått in för åtgärderna utan att invänta inventerings-siffrorna. Olägenheterna med den sena tidpunkten äro större än en eventuell felaktighet i en till exempel i början av september gissningsvis gjord uppskattning av skörden. Nu har man ofta hunnit fodra upp så mycket, att när leveransbeskedet kommer har man ingen möjlighet att avvara fodersäd utan att man själv kommer i en kanske svårare situation än de som skola hjälpas. Till nästa säsong bör man mera ta intuitionen till hjälp vid beräkningarna, och vänder man sig till praktikens män kan man säkert komma rätt på ganska få procent när redan i augusti. De jordbrukare som gissade på brödsädesskördens storlek redan i mitten av juni fingo ju nästan fullständigt rätt. I dagens fodersituation är det enligt min mening alldeles nödvändigt att ge de kommunala organen så gott som fullständig frihet att rätta till ukaserna, annars kommer det att uppstå rent olösliga problem. Få vi en normal skörd under 1941, så tror jag för min del att vi kunna klara nästa konsumtionsår med ungefär nuvarande ransoner utom för fettvaror, där en viss minskning blir nödvändig, och detta måhända utan annat ingripande i produktionen än genom en lämplig prissättning. Detta vore det bästa, ty otaliga äro de komplikationer som statsbeslagen åstadkomma. Och så bör man låta dem, som producera livsmedlen, hålla på att arbeta så länge man kan se om höstkvällarna. Arbetstidslagen är inte alldeles utan skuld till det låga skörderesultatet. Naturligtvis har väderet varit den avgörande faktorn, men den nedkortade arbetstiden har utan tveivel inlett en begynnande standardförsämring, som verkar kraftigast när väderleksförhållandena äro ogynnsamma.

Slutligen vill jag i detta sammanhang, herr talman, be en stilla bön för hus-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hållsgrisarna. I synnerhet bland dem som bo i städerna är det kanske inte många, som ha en aning om vilken oerhört betydelsefull faktor den där lilla hushållsgrisen kan sägas vara i Sveriges historia sedan långliga tider tillbaka. Jag fruktar i det här fallet att en för långt driven rättvisa kan åstadkomma nackdelar av mycket större betydelse än det där sista grandet av rättvisa. Fläskransonen för en manschettarbetare vilken som helst i Stockholm eller någon annan stad kan väl anses tillräcklig. Nu tror kanske många att folk på landsbygden, ofta just de som ha hushållsgrisar, behöva ha dubbelt så mycket. De behöva ha tio gånger så mycket! Livsmedelskommissionen räknar ju en hushållsgris till 28 kilo, men låt dessa människor få det ännu förmånligare både på det sättet att det inte behöver gå åt 140 kuponger för att slakta en gris och även på det sättet att de få större frihet vid försäljningen av den gris-halva, som de ofta vilja avstå. Då kommer man att få skåda följande syn ute på landsbygden nu på våren. Folk kommer att ligga och repa grönt och gräva upp maskrosrötter under större delen av sin lediga tid. Man kommer med andra ord att skaffa fram sådana fodermedel till sina hushållsgrisar som aldrig någon människa annars kommer att leta rätt på. Jag tror att en lättnad beträffande hushållsgrisarna inte bara skulle vara klok ur försörjningssynpunkt utan dessutom bli mycket uppskattad bland alla dem, som säkerligen nu redan fattat ett beslut att inte göra sig det myckna extra besvär som anskaffningen av foder till hushållsgrisarna innebär.

Jag har nu, herr talman, sysslat med några detaljer och därvidlag försökt att vara så positiv som möjligt. Vare sig nu myndigheterna alltid komma att utvalja de bästa vägarna eller endast de näst bästa eller knappt det ens, så är det alldeles säkert, att inga försörjningsproblem kunna bli av den art att de behöva komma att påverka vår vilja att hävda oss som nation och folk. Den viljan böra vi låta förbli oberörd av de timliga påfrestningarna. Vi böra göra klart för varje svensk man och varje svensk kvinna, att när det gäller vårt folks framtid är det en ren dumhet om vi handla på ett sätt som står i strid med vår historiska linje. Men detta vore inte bara en dumhet, utan det skulle också vara ägnat att förläna rättvisans skimmer åt kommande tiders föraktfulla omdöme att 1940-talets Sverige, i så fall, befolkades av ett alltför vekt och arbets-skyggt eller fegt släkte. Jag för min del inte bara hoppas utan tror fast på att vi aldrig komma att göra ett dylikt omdöme befogat.

Beträffande propositionen nr 1 har jag, herr talman, ingen anledning att ställa yrkande om remiss, då det yrkandet ju redan är framställt.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att avbryta den pågående överläggningen för att fortsätta densamma vid aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 10 och 29.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 10, av herr *Herlitz* m. fl., om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara;

nr 11, av herr *Berg, Robert*, om ändrade bestämmelser rörande övertid ersättning till civila icke-ordinarie befattningshavare inom försvarsväsendet;

nr 12, av herr *Andersson, Anders*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bidrag till driften av anstalter för lungtuberkulos;

nr 13, av herrar *Bondeson* och *Mannerskantz*, om ändring i 39 a § lagen om ekonomiska föreningar;

nr 14, av herr *Elofsson*, *Gustaf*, om anslag till modernisering av mangårdsbyggnaden vid Ugerups försöksgård;

nr 15, av herr *Bengtsson* m. fl., om ökat anslag till bidrag till hushållnings-sällskapen;

nr 16, av herr *Carlström* m. fl., om ökat anslag till jordbrukarungdomens förbund;

nr 17, av herr *Carlström* m. fl., om statsbidrag till kurser för klubbledare inom jordbrukarungdomens förbund;

nr 18, av herr *Bondeson* m. fl., om rätt för vägstyrelse att utse snöplogfogde; samt

nr 19, av herr *Bondeson* m. fl., om ökat anslag till Sveriges utsädesförening.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.04 e. m.

In fidem
Eric Carlén.

Fredagen den 17 januari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 e. m.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 3. *Statsverkspropositionen*

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få säga några ord rörande vissa frågor, som jag nyss haft särskild anledning att befatta mig med.

Först vill jag yttra några ord om det internationella samarbetet. Detta har som bekant blivit ganska hårt åtgånget av kriget, och det har även fått sitta emellan i statsverkspropositionen. Man kan ju mycket väl förstå, om anslag ej beräknas till institutioner, som äro urståndsatta att fungera, och man kan ju tycka, att för en sådan institution behov av anslag ej föreligger. Detta kan vara riktigt, om institutionen icke alls fungerar längre, men man kan knappast komma ifrån att vissa av de institutioner det gäller ha ett visst ehuru begränsat behov av medel, då de alltjämt utöva någon del åtminstone av sin verksamhet. Man förstår ju mycket väl att till exempel internationella skiljedomstolen i Haag under nuvarande förhållanden har måst suspendera sin verksamhet. Vi veta ju också att Nationernas förbund för närvarande befinner sig i ett tillstånd av förlamning, men det skulle vara av intresse att veta, om verkligen förbundets hela verksamhet är inhiberad. Så vitt jag tror mig veta, är en del av Nationernas förbunds verksamhet alltjämt i gång, om jag ej misstager mig, dels i Schweiz som förut, dels till någon del i Kanada. Nationernas förbunds verksamhet är i alla händelser icke fullständigt nedlagd, och det utföres inom dess verksamhet åtskilligt humanitärt och allmännyttigt arbete, som även Sverige har intresse av. Framför allt kan man fråga sig, huruvida Sverige, som ju ändock är ledamot av förbundet, icke är förpliktat att, med den begränsning som förhållandena påkalla, fortsätta att understödja förbundet, då Sverige icke har gått ur detsamma. Även om Sverige skulle gå ut ur förbundet, vilket ju icke ifrågasatts, hade vårt land för övrigt enligt gällande bestämmelser under en viss stipulerad tid framåt vissa förpliktelser. Frågan om Nationernas förbund och hur med dess verksamhet förhåller sig är i varje fall något, som skulle behöva klargöras.

En organisation, vars arbete är mig mera i detalj bekant, är interparlamentariska unionen. Den har sitt säte i Genève och fortsätter alltjämt sin verksamhet. Det finns visserligen vissa stater, som på grund av det rådande krigstillståndet eller därför att de ockuperats av främmande makt icke för närvarande kunna stå i förbindelse med unionen, men det finns andra stater, som alltjämt göra det. Då Sverige sedan många år tillbaka tillhör denna institution, synes det mig vara en skyldighet för vårt land att icke undandraga sig det bidrag, som Sverige enligt gällande överenskommelser har att ge till interparlamentariska unionen. Att bidraget från vissa andra länder av orsaker, som jag här antytt, för närvarande måste utebliva, kan icke vara något skäl för att ej Sverige alltjämt skall ge sitt bidrag, utan tvärtom. Det bidrag, som vårt land årligen har givit, har under de senaste åren varit c:a 5,400 kronor om året. Detta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är ju icke någon så fruktansvärt stor summa, beloppet är inte alls av samma storleksordning som till exempel de anslag, som gått till Nationernas förbund.

Förutom att interparlamentariska unionen alltjämt upprätthåller sin byrå i Genève med dess publikationer, ehuru något begränsade, vill jag i detta sammanhang erinra om att unionens grupp här i Sverige har en organisation, som naturligtvis även kräver vissa medel. Det är inte fråga om någon vidlyftig förvaltningsapparat, den är för närvarande mycket begränsad. Den har varit större tidigare, men den har redan för flera år sedan blivit avsevärt ekonomiserad och är nu mycket billig. Där finns blott en enda person, som är avlönad, nämligen sekreteraren. Att, såsom här i statsverkspropositionen föreslås, indraga hela anslaget till interparlamentariska unionen skulle i sina konsekvenser innebära, att gruppen framdeles bleve i avsaknad av medel att avlöna sin sekreterare. För denne har avlöningen från interparlamentariska gruppen naturligtvis också betydelse för hans existens. Jag anser därför, att det fortfarande behövs något för att bestrida kostnaderna för åtminstone dessa två grenar av unionens verksamhet för att inte tala om de utgifter, som kunna ifrågakomma genom ett fortsatt nordiskt samarbete, vilket ju är önskvärt och vilket säkerligen kommer att äga rum åtminstone mellan de nordiska länder, som alltjämt stå i obruten kontakt med varandra. Jag menar därför, att riksdagen borde kunna anslå en mindre summa till de ändamål, som äro absolut oundgängliga för interparlamentariska gruppen, och inte utan vidare indraga hela anslaget. Nu står det ju visserligen mycket välvilligt i propositionen, att om behov skulle komma att visa sig uppkomma, får framdeles genom äskande göras framställning om medel på tilläggsstat för ändamålet. Jag tar fasta på detta och utgår ifrån att det kommer att väckas motion. Jag är emellertid av den uppfattningen, att åtminstone de utgifter, som jag nu har nämnt, äro av den beskaffenheten, att de kunna förutses utan vidare, varför de enligt mitt förmenande också borde ha upptagits i riksstaten från början.

Detta om dessa internationella förhållanden. Jag skall nu övergå till en annan fråga.

Ecklesiastikministern har, såsom vi alla veta, nyligen tillsatt en stor kommission för översyn och utredning av vårt undervisnings- och uppfostringsväsen. På det stora hela taget måste man med tacksamhet mottaga detta initiativ. Det parti, som jag tillhör, gjorde för ett par år sedan en framställning om en sådan utredning. Denna framställning avslogs emellertid av den dåvarande riksdagsmajoriteten, och vi glädja oss därför naturligtvis åt att frågan nu i alla fall kommit upp. För några år sedan väckte herr Wohlin tillsammans med mig och borgmästare Björkman — vi voro således personer ur tre olika partier — en motion om ungefär samma sak, och det är därför givet, att jag personligen med tillfredsställelse ser att utredning nu kommit till stånd. Vi veta givetvis inte, vad den kan komma att leda till för resultat. Utredningens direktiv äro ju mycket allmänna, kanske litet *för* allmänna, men detta är dock bättre, än om utredningsmännen på förhand skulle ha varit bundna vid vissa riktlinjer, som kanske kunde strida emot deras på sakkunskap och praktisk erfarenhet grundade övertygelse i de sociala, praktiska och pedagogiska frågor, som det här gäller att lösa. Det är nu att hoppas, att utredningen skall ske med beaktande av ungdomens behov att få goda och gedigna, icke lösliga, kunskaper, ej för mycket av osmält detaljkunskap, men det väsentliga i varje ämne grundligt inhämtat och förstått. Det är vidare av vikt, att tiden väl användes, så att skolären inte behöva onödigtvis förlängas, att landsbygdens och städernas ömsesidiga behov tillgodoses rättvist utan ensidighet och att förberedelsen för de praktiska yrkena tillbörligt beaktas. Det var icke minst på denna punkt, som folkpartiet i sin motion var angeläget att stryka under det starka behovet av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en reform. I det avseendet borde kommissionen kanske ha varit något allsidigare sammansatt, men man får väl hoppas, att det under arbetets gång måtte bli sörjt för att de praktiska yrkena tillgodoses på tillbörligt sätt. Det skulle kanske inte skada om några personer, som icke vore pedagoger — i de praktiska yrkena sakkunnigt folk — kunde tillkallas för rådslag i ärendet. Jag vågar väl också uttala den förhoppningen, att det inte blir någon evighetsutredning, utan att man så snart som möjligt kommer fram till resultat. Det är klart, att det är ett mycket omfattande program, som utredningen har sig förelagt, men med praktiska anordningar borde det inte vara omöjligt att kunna påskynda arbetet utan att grundligheten därigenom på något sätt eftersättes.

Jag ber vidare att få gå in på en fråga, som jag vid åtskilliga tillfällen förut här i riksdagen har berört i min egenskap av representant för nykterhetsrörelsen. I den frågan finns det verkligen ett och annat att säga för närvarande, och jag måste konstatera, att det inom den väldiga nykterhetsrörelsens leder ingalunda råder tillfredsställelse över att man från regeringens sida icke har företagit några mer positiva åtgärder, än vad som har skett. Jag tillåt mig för någon tid sedan i en interpellation påtala, att man alltjämt lät livsmedel och fodermedel användas för tillverkning av spritdrycker och öl. I det svar, som gavs av vederbörande statsråd, bekräftades att så var fallet, ehuru visserligen vissa inskränkningar ägt rum, vilka dock inte voro alltigenom tillfredsställande, särskilt i avseende på tilldelningen av korn till bryggerierna. Denna tilldelning hade visserligen minskats, men då bryggerierna själva hade vissa lager och dessutom under medverkan av regeringen få in en del partier från utlandet, skulle det inte behöva ske någon egentlig minskning av öltillverkningen. Efter interpellationens framställande och besvarande har jag emellertid nu sett, att en åtgärd vidtagits, innebärande en minskning av inbryggningsstyrkan vid bryggerierna, vilket väl alltså även kommer att medföra en minskning av ölets alkoholhalt. Det kunde emellertid gärna ha varit så, att denna minskning blivit kraftigare och åtminstone lika kraftig som den, som vidtogs under förra världskriget. Man har inte ännu gått lika långt, som man då med goda verkningar gick.

Överhuvud taget var den beslutsamhet, med vilken man här i landet 1914—1918 handlade i nykterhetsfrågan, betydligt större än den, som man nu märker hos regeringen, och för övrigt inte bara hos regeringen, utan även hos riksdagsmajoriteten och vissa våra ledande partier som tydligen intaga en helt annan och likgiltigare ställning till saken än då. Jag skall för att belysa detta be att få erinra om ett uttalande, som gjordes år 1914 av den stora kongress, som det socialdemokratiska partiet då höll. Jag har detta uttalande här framför mig. Det framfördes av herr Johan Nilsson i Malmö, som alltjämt tillhör riksdagen. Han framlade vid nykterhetsfrågans behandling inför partikongressen i november 1914 följande resolutionsförslag: »Den situation, vari landet råkade genom den europeiska krisen och det därav följande ekonomiska nödläget, föranledde kongressen att i augusti göra en hemställan till Kungl. Maj:t och riksdagen att omedelbart föranstalta om införandet av allmänt rusdrycksförbud, att gälla så länge förhållandena det fordra. Vissa restriktioner infördes, vilka dock snart upphävdes. Förhållandena ha sedan augusti delvis ändrats. Mobiliseringen pågår nu i mindre omfattning. Det ekonomiska läget däremot har icke förbättrats, utan tvärtom. I stället ökar krisen de ekonomiska svårigheterna, och den alltför oerhört kännbara dyrtiden förvärras alltjämt. Med hänsyn härtill hemställer kongressen att de förut vidtagna men senare upphävda åtgärderna i görligaste mån åter införas samt förnyar sitt i augusti gjorda uttalande.»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Detta uttalande från augusti 1914 gick alltså ut på införande av provisoriskt rusdrycksförbud. Kongressen beslöt enhälligt att göra detta uttalande till sitt, meddelades det.

Detta var således ett enhälligt uttalande av en socialdemokratisk kongress 1914. Jag hoppas, att man inom det socialdemokratiska partiet kommer ihåg detta och att man även nu vill vara med om att upptaga denna fråga till förnyat övervägande. Jag vädjar till alla partier att understödja denna sak. Jag nämner emellertid särskilt det socialdemokratiska partiet, därför att det var just det partiet, som år 1914 framförde detta förslag. Det var, så vitt jag vet, inte något annat parti mer än det socialdemokratiska, som då hade totalt förbud på sitt program. Jag vet inte, om man numera upphävt denna punkt på programmet, men detta uttalande av kongressen 1914 förefaller mig i alla fall vara ytterst aktuellt för närvarande, ty vad som där åberopas som skäl för förbudet, kan ju nästan bokstavligen sägas gälla ännu i dag. Här står till exempel: »Förhållandena ha sedan augusti delvis ändrats. Mobiliseringen pågår nu i mindre omfattning.» Det kan ju i viss mån fastän kanske inte med användande av precis samma ordalag sägas vara fallet även nu. »Det ekonomiska läget däremot har icke förbättrats, utan tvärtom. I stället ökar krisen de ekonomiska svårigheterna och den alltför oerhört kännbara dyrtiden förvärras alltjämt.» Kan man inte säga, att detta är bokstavligen sant även nu? Borde man inte då draga samma slutsats av situationen, som man ville göra 1914?

Framför allt är det för närvarande beklagligt och förargelseväckande att livsmedel och fodermedel nu skola få användas för tillverkning av rusdrycker. Både vår nykterhetsgrupp här i riksdagen och landsförbundets styrelse, som har sitt säte i Stockholm och som representerar hela svenska nykterhetsrörelsen, har fått en hel mängd framställningar från, så vitt jag vet, alla delar av landet, vilka utmynna i yrkanden om att man skall införa tillfälligt rusdrycksförbud. En del av framställningarna går ut på att man inte skall få använda livsmedel och fodermedel till framställning av rusdrycker. I en av de skrivelser, som inkommit, redogör man särskilt för ett fall, då man i en stad i västra Sverige hade begärt att för en familjetillställning få litet större tilldelning av vissa livsmedel än som annars var tillåtet. Man vände sig först till vederbörande myndighet på orten och slutligen gick saken till livsmedelskommissionen. Det blev avslag. Jag vill inte säga något om detta. Det kan ju icke utan fog sägas, att man i sådana tider som dessa inte bör ställa till med några familjefester som på något sätt kräva extra anordningar. Men vederbörande fick i detta fall samtidigt veta, att om man ville ha extra tilldelning av sprit, så var det ingenting som hindrade. De personer, som hade anhängit om denua extra tilldelning av vissa livsmedel, voro absolutister och ville inte ha någon sprit, utan de ville i stället, om de finge, ha viss ökad kvantitet av verkliga livsmedel. Det måste ovillkorligen för dem förefalla en smula underligt, att man skall kunna få sprit, och till och med extra tilldelning av sådan, medan man samtidigt skall ha ransonering på de nödvändiga livsmedlen och svårigheter att komma över en hel del av dem.

För övrigt ber jag i avseende på min jämförelse mellan vad som gjordes under förra världskriget och vad som göres nu få erinra om att ehuru Brattssystemet inte var genomfört i alla avseenden förrän kriget slutade, var det dock redan förut infört i avseende på ransonering av systembolagens tilldelning. Den ranson, som man under förra krigets sista år fick, var två liter spritdrycker i kvartalet, medan spritransonen för närvarande är fyra liter i månaden, varjämte man kan få extra tilldelning. Förhållandena på detta område äro alltså

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

helt annorlunda nu än då. Jag måste påtala detta såsom mindre lämpligt och uttala den önskan, att det måtte ske en ändring i detta avseende.

Jag ber också att få erinra om vad de åtgärder, som man på den tiden vidtog, hade för verkningar. Man begärde ju då tillfälligt rusdrycksförbud. Det genomfördes visserligen icke helt och hållet, men herr Thorsson, som var finansminister under krigets sista år, svarade på en interpellation i den frågan, att vi då befunne oss i ett läge, som ej var så långt ifrån ett förbud. Det rådde åtminstone förbud mot brännvinstillverkning. Så är det ju icke nu. Vidare var det så, förklarade han, att korntilldelningen till bryggerierna var så knapp, att det öl, som bryggdes, i avseende på sin alkoholhalt var ungefär likvärdigt med svagdricka. Vad vinet beträffar, var detta på grund av avspärrningen på haven föga tillgängligt, åtminstone i någon större utsträckning. Det rådde således ett tillstånd, som icke var så synnerligen långt ifrån förbud, ehuru det fanns en del förråd sedan gammalt och det kunde köpas två liter i kvar-talet under det nu trots dyrtid och livsmedelsransonering alltjämt fyra liter i månaden utlämnas, oavsett all extra tilldelning. Verkningarna av dåvarande stränga restriktioner kunna avläsas bl. a. i statistiken över fylleriförseelserna. Under året före krigsutbrottet, 1913, hade i hela riket för fylleri sakfällts 58,909 personer. Under år 1917, det första år, varunder de strängare restriktionerna voro genomförda, var motsvarande antal 18,925, och under år 1918, krigets sista år, var siffran 17,835. Det är ju en oerhört stor skillnad mellan de båda sistnämnda siffrorna och det sista förkrigsårets siffra på närmare 60,000.

Hur har utvecklingen sedan varit? Jo, sedan har man genom åtskilliga åtgärder lyckats i viss mån hålla nere fylleriförseelsernas antal i jämförelse med förkrigstidens siffror, men det har dock stigit ofantligt mycket över den siffra, som återfinnes i statistiken från de sista krigsåren, och under de senaste åren har fylleriförseelsernas antal oavbrutet ökats. Den siffra, som meddelas i den senast utkomna statistiska årsboken, 1939 års siffra, är 32,041. Det föregående årets siffra var ungefär 31,000, året därförut var antalet fylleriförseelser c:a 30,000 och därförut c:a 29,000. Antalet förseelser har ökat oavbrutet under 1930-talets senare år, under det att siffran förut dels stått ungefär stilla och dels sjunkit något.

Vad kan orsaken vara till att fylleriförseelsernas antal ökats under de sista åren? Det beror säkerligen därpå, att för några år sedan vissa uppluckringar i avseende på spritlagarna trädde i kraft, så att man fick större lätthet att komma åt de alkoholhaltiga dryckerna. Nykterhetsvännerna protesterade däremot, men riksdagens majoritet beslöt dessa ändringar i lagstiftningen. Nu ser man verkningarna därav. Nu stiger fylleriförseelsernas antal, och alkoholistanstalternas klientel — nu tiodubbelt mot 1918 — ökas även, så att anstalterna icke längre räcka till. Frågan är nu, om det verkligen kan vara praktiskt att handlägga detta problem på ett sådant sätt, att följden blir, att man får för stora summor bygga nya anstalter för alkoholister. Det vore väl bra mycket bättre att göra rent hus med detta elände, så att man praktiskt taget sluppe undan både alkoholister och fylleriförseelser.

Man kan invända, att om förbud genomfördes, skulle folk försöka skaffa sig sprit på annat sätt, genom olaga förfarande. Det gjorde man visserligen under förra kriget i någon mån. Men såsom vi se av statistiken från den tid, då ett förbudsliknande tillstånd viss tid rådde, gingo i alla fall alkoholens skadeverkningar ofantligt mycket tillbaka, vilket visar att den olaga hanteringen ej i stort lyckades slå igenom. Jag tror, att den för närvarande skulle gå ändå mer tillbaka än då, ty nu kan ju praktiskt taget ingen smuggling äga rum, och det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finns även medel, som äro verksammare än dem man förut hade, när det gäller att motarbeta hembränning.

Jag ber att därefter få erinra om en sida av denna fråga, som för närvarande är kanske den aktuellaste, nämligen om vad en sträng nykterhet betyder för försvaret. Vårt försvar är ju, vad som för närvarande intresserar oss i allra högsta grad och som till stor del har dominerat denna remissdebatt.

Det är klart, att försvarskraften förstärkes genom att nykterheten bland folket ökas. Nu gör man icke så mycket, som kunde göras för detta, och i vissa avseenden rent av motverkas nykterhetsarbetet. I statsverkspropositionen har t. o. m. prutats ytterligare på det redan förut oerhört starkt beskurna anslaget för denna försvarsverksamhet, som riktar sig mot den inre fienden och som samtidigt bidrar till att öka försvarskraften mot den yttre. I fjol föreslogs en sänkning av anslaget till detta ändamål med ungefär 150,000 kronor. Man lyckades genom motioner från nykterhetsvännerna i riksdagen genomdriva åtminstone någon ökning av den föreslagna låga summan. Riksdagen beslöt en ökning med 15,000 kronor. I år har Kungl. Maj:t föreslagit, att större delen av denna lilla ökning slopas, så att anslaget skulle sänkas med 10,000 kronor jämfört med det riksdagen beviljade i fjol. En sådan summa betyder naturligtvis för statsutgifternas totalbelopp så gott som ingenting i den stora miljardbudget, som här föreligger, men för nykterhetsarbetet kan även en så ringa summa ha verklig betydelse och dess indragande en tråkig gest mot landets till stor del fattiga nykterhetsvänner, vilka med stora egna uppoffringar utföra en försvarsgärning, som icke bör underskattas. Jag tillåter mig att föreslå, att detta lilla anslag måtte bli justerat, när riksstaten på den punkten skall bestämmas.

Jag ber att få nämna ett par siffror, som äro talande med hänsyn till förhållandena inom försvarsmakten. Jag för min del är fullkomligt övertygad om att vår värnpliktiga ungdom nu ingalunda är sämre än den tidigare varit. Den är kanske till och med bättre. Jag tror, att de inkallade äro mycket duktigt folk och att de göra vårt land stora tjänster. Men just därför, att de äro en duktig och välsinnad ungdom, skola vi icke ställa till så, att de jämt och ständigt, bli utsatta för dessa frestelser. Under andra särskilda utskottets behandling av militärfrågorna vid urtiman var även denna fråga på tal, och då fick man bl. a. veta, att vid en stor militärförläggning — jag skall icke säga, var den var belägen, ty jag vill visst icke skandalisera vare sig någon ort eller några personer — hade under 1940 års fem första månader — enligt uppgift av en av våra generaler — 112 militärer blivit straffade för fylleri. Det påstods, att förhållandena skulle ha blivit bättre sedan, ty det blev därefter naturligtvis stränga förmaningar o. s. v. Vi begärde emellertid fram siffrorna för att få veta, hur det varit sedan. Under de fem följande månaderna, juni t. o. m. oktober, visade sig antalet ha varit 127. Det var ju ingen förbättring, utan snarare tvärtom. Nu kunde det möjligen vara så att antalet inkallade var något större under den senare perioden än förut, och självklart är ju, att antalet straffade personer utgör endast en bråkdel av det hela, ty det stora flertalet av våra soldater är naturligtvis ordentligt folk. Men redan det, att så ofantligt många kunde bli disciplinärt behandlade för fylleri på en enda plats, är dock något mycket skrämmande. Och den platsen, som det gällde, torde nog ej ha utgjort något särskilt undantag. Mycket har omvittnats även annorstädes ifrån.

Jag ber också att få erinra om att med avseende just på militärförhållandena är lagstiftningen i här förevarande avseende något föråldrad. I flera civila lagbestämmelser (när det gäller motorförare t. ex.) har man ändrat de gamla uttrycken »drucken» och »överlastad» etc. till »påverkad av rusdrycker»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

eller något liknande, varigenom det har blivit lättare att komma åt dessa förseelser. Men i de militära lagarna står fortfarande den gamla lydelsen kvar, vilket gör, att man där icke anser sig kunna döma även rätt starkt påverkade personer, försävt de icke verkligen göra sig skyldiga till den ganska långt gående grad av fylleri, som betecknas med uttrycken »drucken» och »överlastad». Då inser man så mycket bättre hur skrämmande de siffror, som jag nyss anförde, verkligen äro. Huru många flera ha ej varit påverkade och därför mindre dugliga till förekommande uppgifter?

För övrigt vill jag erinra om att alla dessa siffror på antalet fylleriförseelser, såväl i hela landet som vid militärförläggningar, överhuvud uppvisa en ytterligt ringa bråkdel av den skada, som alkoholen gör vårt försvar och vårt folk, därför att de gälla endast de mest påtagliga och synbara symptomen, under det att den bristande effektivitet, som åstadkommes även genom förtäring av mindre kvantiteter, vilka påverka hjärnan och nervsystemet och försvåra allt precisionsarbete, icke kommer fram i någon statistik. Den sidan av saken påpekades för några dagar sedan i ett föredrag, som hölls i Stockholm av medicine professor Ingvar från universitetet i Lund. Han hade förut hållit ett liknande föredrag i ett läkarsällskap. Han framhöll med skärpa, att det svenska folket hyser en djupt rotad benägenhet att underskatta, ja, nonchalera alkoholen i vår tid särskilt farliga skadeverkningar, och denna inställning kännetecknar, sade han, icke bara folk i gemen, man träffar på den också inom nykterhetsnämnder och bland läkare. Han sade också, att alkoholsjukdomarna i själva verket ha en skrämmande utbredning både i städerna och på landsbygden. Han betonade vidare, att den saken icke går att påvisa i statistiken, därför att denna i regel är missvisande. Av de dödsorsaker, som där anges, framgår icke, annat än undantagsvis, att alkoholen är det, som ligger bakom och som så ofta förkortat vederbörandes liv. Han har konstaterat dessa förhållanden bl. a. på ett sjukhus i en medelstor, välmående stad — han säger icke vilken — där förra året avledo sammanlagt 70 personer, därav 37 män. 29 av dessa män voro över 30 år, och vart femte av dessa sistnämndas dödsfall var föranlett av vad professorn betecknade som »ren, oförfalskad alkoholism». Denna medelstora svenska stad är icke något undantag, utan det torde finnas många sådana, påpekade han även. Allt detta visar, hur ofantligt missvisande sådana siffror äro, med vilka man bagatelliserar faran av det allmänna alkoholbruket, och hur litet man egentligen beaktat vad den nyare medicinska forskningen med synnerligen stor skärpa har påpekat, nämligen att alkohol är ett oerhört farligt nervgift, som är särskilt ödesdigert i tider som de nuvarande, då det kräves precision och arbetskapacitet av helt annan art än i forna tider.

Detta är en sak, som jag har ansett mig böra vid detta tillfälle fästa uppmärksamheten på, och jag upprepar önskemålet, att det måtte bli någonting kraftigt åtgjort i avseende på avlägsnandet av alkoholen ej blott från militärplatserna utan i allmänhet från svenska folket. Det radikalaste, bästa och förnuftigaste vore naturligtvis ett tillfälligt rusdrycksförbud för närvarande, vilket för några månader sedan begärdes av en praktiskt taget enhällig svensk nykterhetsrörelse. Framför allt borde rusdrycker icke få förekomma på militärplatserna eller försändas till där förlagda, och vidare borde det vara uteslutet att använda livsmedel och fodermedel för framställning av rusdrycker.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! I farliga tider gör man rätt uti att särskilt väl beställa om sitt hus. Den föreliggande statsverkspropositionen utgör ett vittnesbörd om vårt folks orubbliga vilja att till det yttersta göra detta. Intet av de många hemmen i vårt vidsträckt och vackra land är oberört härav. För dem alla innebära de offer, som nu måste göras, stora ansträngningar och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

även försakelser. Jag skall nu tillåta mig att taga kammarens uppmärksamhet i anspråk en kort stund för att med anledning av den framlagda statsverkspropositionen framföra några synpunkter och önskemål från en grupp av dessa hem, nämligen Sveriges bondgårdar och småbrukarhem.

Dessa hem äro nu föremål för en alldeles särskild uppmärksamhet från nationens sida. På deras invånares ansträngningar och omsorger beror nu så mycket, som rör vår timpliga välfärd. Egentligen är det alltid så, men man tänker icke därpå utom vid tillfällen sådana som det närvarande. Den nu till medelåldern komna generationen jordbrukare minns emellertid ett föregående sådant tillfälle, men de minnas också en tid däremellan, då man varnade dem för en alltför stor produktion och då avsättningen av de genom hårt arbete vunna produkterna var trög och priserna ruinerande låga. Det var med tanke härpå hugesamt att höra Konungens ord till oss vid detta riksmötes öppnande, att hans strävanden på folkförsörjningens område skulle ha till mål att icke blott tillgodose behoven för dagen, utan också säkerställa vårt folks försörjning på längre sikt. Detta uttalande vilja vi taga fasta på, och vi uttala den förhoppningen, att de tider icke skola komma åter, då den svenska jordens produkter ratas av landets innebyggare.

Om någon tycker detta vara ett hårt tal, så kunna exempel anföras. Hur är det med ullen? Herr Ekströmer var en smula inne på den frågan. Den svenska ullen är nu mycket efterfrågad och har också stigit i pris. Sverige lämpar sig utmärkt för fårskötsel, men tidigare har det knappast gått att sälja svensk ull, och priserna ha varit sådana, att näringsgrenen icke varit lönande att bedriva. Fårstammen har gått ned till ett så litet tal, att den saknat praktisk betydelse för tillgodoseende av vårt lands behov av den allttjämt betydelsefulla ullprodukten. Konkurrens med utlandet har här liksom i så många andra fall för vårt jordbruk varit omöjlig. Att skydda inhemsk ullproduktion genom tull på ull har icke gått att genomföra. Om nu motivet härför har varit att icke fördyra kläderna för den fattige, så kan man fråga sig vad priset på de 6 å 8 kg ull, som åtgå till en kostym, betyder i förhållande till kostymens pris. Det blir icke mycket. På samma sätt är det med ullgarnet. Nere i Västergötland finnes det ännu kvinnor, som handspinna ull. För något år sedan kunde man köpa hemspunnet ullgarn för 6:50 pr kg, när maskinspunnet garn kostade 18 kr. Man kan fråga sig vad allmänheten vunnit på de sinnrika spinnmaskinerna. I alla händelser icke billigare garn. Något liknande skulle man finna vid en undersökning av förhållandet mellan priset på hudar och skodon. Det synes, som om man från vissa håll ville betrakta dessa råvaror såsom naturförekomster, vilkas framställning ingenting nämnvärt kostar.

Jag skall icke fortsätta vidare på detta ömtåliga område, utan i stället än en gång uttala min glädje över det givna kungsordet att lägga vår folkförsörjning på längre sikt, vilket jag hoppas skall innebära, att jordbrukets produktpriser hållas möjligast jämna och så avpassas, att produktionen må kunna fortgå med framgång och glädje till båtнад för hela folkhushållet. Jordbrukaren bör bibehållas vid sin stora uppgift att förse detta med vad det behöver av daglig tarv.

Att detta kräver hårt arbete, det veta vi alla. Dubbelt tungt kännes det för bonden, när han icke kan erhålla den arbetshjälp han behöver, trots att han vet, att unga kraftiga människor gå arbetslösa. Han kan icke betrakta det samhälle välordnat, som icke löser hans arbetsproblem. Det må vara, att hans egna barn fly bort från arbetet i jorden under goda tider, då lättare arbete och större förtjänster på annat håll locka, men i nödtider för land och folk, då det gäller att ingenting försumma för att få fram så stor produktion av livsmedel som möjligt, då måste det framstå såsom absurt att icke kunna få all den arbets-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hjälp, som kräves. Även när det gäller inkallelserna till militärtjänstgöring, måste denna synpunkt mer än som skett beaktas. Uttagningen av hästar för militärt bruk kan också ur denna synpunkt kritiseras. Man borde icke taga ut en bondes enda häst såsom ibland sker. Såväl i detta som i en del andra hänseenden, då det gäller att vidtaga och tillämpa av kristiden föranledda åtgärder gentemot bondehemmet, vore det nyttigt att hava salig Dumboms vishetsregel för ögonen:

»att om man mjölka vill sin ko
bör man ock ge den till att äta.»

De produktionsfrämjande åtgärder, vilka föreslås under nionde huvudtiteln, äro icke föraktliga, men de kunna näppeligen betecknas såsom krafttag, och fråga är, om icke vårt försörjningsläge påkallade sådana. Lantbruksstyrelsen meddelar, att ansökningar under år 1940 ingivits för nyodling, betesförbättring, stenröjning, jordkörning och avloppsförbättring till ett sammanlagt belopp av över 5 miljoner kronor. Innevarande års budget ger möjlighet att bevilja hälften av det sökta beloppet, nämligen 2,5 miljoner kronor, och för nästa år äskar Kungl. Maj:t lika mycket. Vad det här gäller för värden ur försörjningssynpunkt kan man få en föreställning om, då man räknar ut, vilka arealer odlingsjord, som genom dessa bidrag vinnas. Enbart till nyodling hava ansökningar ingivits om erhållande av 1,853,530 kronor. Då maximibeloppet pr hektar utgör 400 kronor, måste det här röra sig om nyodling av minst 4,633 hektar. Den för betesförbättring avsedda arealen är enligt samma beräkning mycket större. Jag, som under loppet av 14 år eller så länge detta bidrag utgått i min egenskap av jordbrukskonsulent kunnat följa denna verksamhet, kan omvittna, huru välsignelsebringande den är och huru ofantligt stora arbeten som här uträttats mot en ringa ersättning av de ofullständiga jordbrukens innehavare. Här tillgodoser man samtidigt tvenne stora önskemål, nämligen vidgad grund för vår folkförsörjning och en välbehövlig komplettering av de ofullständiga jordbruken inom ramen av dessas egna ägo gränser. En höjning av detta anslag utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit vore här väl motiverad. Även genom avdikning kunde betydande arealer odlad jord genast utvinnas. Lantbruksstyrelsen meddelar, att balansen av antalet oavgjorda ansökningar om bidrag från statens avdikningsanslag stigit från 736, avseende ett sammanlagt belopp av i runt tal 3,460,000 kronor, den 1 juli 1939 till 1,070, representerande ett belopp av omkring 4,550,000 kronor, den 1 juli 1940. Kungl. Maj:t äskar härför endast 2 miljoner kronor. Med tanke på de sorgliga nyheter, som i dessa dagar ingå från några av Europas huvudstäder, vill jag härtill knyta den reflexionen: lyckliga svenska folk, som har jord att odla och som har människor, vilka vilja utföra detta mödosamma arbete!

Våra hushållningssällskap, vilka ha att förmedla statsbidraget till ofullständiga jordbruks förstärkning jämte en mångfald andra uppgifter av den största betydelse för vår folkförsörjning, fingo bidraget till sin allmänna verksamhet sänkt med 100,000 kronor, just då krisen bröt in. Nu föreslår Kungl. Maj:t ytterligare en sänkning med samma belopp. Samtidigt föreslås visserligen, att ett belopp av 200,000 kronor skall lämnas sällskapen »för kostnader i samband med vissa kristidsåtgärder m. m.», men av propositionen framgår icke, för vilka eventuellt begränsade ändamål detta anslag får tagas i bruk eller efter vilka grunder det kommer att fördelas. Mångfaldiga äro hushållningssällskapens uppgifter, och stor är deras auktoritet bland landets jordbrukande folk. Att beskära anslaget till dessa institutioner och samtidigt föra det talet, att man på allt sätt och med alla till buds stående medel önskar främja vår livsmedelsproduktion, det rimmar rätt illa tillsammans.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I nära samband med dessa frågor står egnahemsfrågan. Utan tvivel fick denna fråga vid de båda närmast föregående lagtima riksdagarna en lycklig lösning. Här givas möjligheter för arbetsamma och duktiga unga människor att förvärva ett bondehem och även för andra mindre bemedlade att förvärva sig ett eget hem på landet. Här givas också utvägar att förstärka de många alltför små och ofullständiga brukningsdelar, som vi ha i detta gamla bonde-land. En av denna reforms huvudtankar, vilken också ingick i riksdagens beslut, var den, att egnahemsföretagaren vid starten skulle erhålla stöd i form av premielån för att bli i stånd att försätta fastigheten i ett någorlunda tillfredsställande skick, främst med avseende på byggnadsbeståndet, men även i fråga om grundförbättringar. Egnahemsstyrelsen har i sina äskanden beräknat ett belopp av 1.5 miljoner kronor till detta behjärtansvärda ändamål, men Kungl. Maj:t har här företagit en högst anmärkningsvärd prutning, nämligen till 600,000 kronor, som alltså begäras under nionde huvudtiteln. Detta innebär i realiteten, att egnahemsreformen i denna viktiga punkt endast blir en pappersreform. Departementschefen finner visserligen den av egnahemsstyrelsen föreslagna medelsanvisningen mycket värdefull, men hänvisar till det statsfinansiella läget samt till den försiktighet, som särskilt vid stigande jordpriser samt höjda arbetskostnader och minskad tillgång på byggnadsmaterial bör iakttas av jordbrukarna i avseende å igångsättande av jordbruksföretag.

Jag skall tillåta mig, herr talman, att något närmare granska denna argumentering. Det statsfinansiella läget är ju ett skäl, som har tyngd. Allting är emellertid relativt. Ser man efter, huru det gått med egnahemsstyrelsens äskande om bidrag till bostadsförbättringsverksamheten, vilket redovisas under femte huvudtiteln, så finner man där, att hela det begärda beloppet, 3,250,000 kronor, tillstyrkes och begäres av Kungl. Maj:t. Vare det mig fjärran att säga annat än att även detta utgör ett äskande för behjärtansvärda ändamål, men jag påstår, att dessa båda anslag fylla så närstående behov och syften, att skillnaden i det tillmötesgående, som här visats egnahemsstyrelsen, knappast kan förklaras på annat sätt än att vederbörande departement bära olika namn. En fattig egnahemslantagare kan icke i samband med egnahemslånet erhålla bostadsförbättringsbidrag. Finns det icke medel att bevilja honom premielån, så kan han alltså ingen hjälp få till att upprusta byggnaderna, vilka helt naturligt ofta nog kunna vara mycket dåliga och gamla. Det av statsrådet och chefen för socialdepartementet starkt framhållna skälet för tillstyrkandet av anslaget, nämligen, såsom han kallar det, sysselsättningspolitiken, gäller i lika hög grad om anslaget till premielån. Vad så det av herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet anförda skälet emot ett tillstyrkande av det begärda beloppet till premielån angår, så står det ju i rak motsats till vad kollegan i socialdepartementet anför. Den ene önskar få till stånd byggnadsverksamhet och äskar härtill betydande belopp, den andre anser återhållsamhet i detta stycke vara rekommendabel och skjuter äskandet ifrån sig. Här visar Kungl. Maj:t verkligen två ansikten. För den, som sysslar med egnahemsverksamhet, framstår det också klart, huru svårt det är att både råda till och att få unga människor att förstå värdet av att uppskjuta en planerad bosättning och etablering av ett eget jordbruksföretag. Kärestan väntar kanske, och det är icke allom givet att vara så tålmodiga som de tvenne unga voro, vilka skildras i en känd dikt och som sålunda tröstade sig i en liknande belägenhet:

»Så mötas vi om sex år då
på nytt i Värnamo.»

Därtill kommer den nyheten i vår nuvarande egnahemsförfattning, att lån och hjälp med premielån skall kunna givas, då ägareskifte äger rum genom att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

son övertager gård efter fader, t. ex. vid dödsfall — och döden följer knappast några ekonomiska konjunkturen.

Jag anser sålunda, att starka skäl tala för en avsevärd höjning av anslaget till premielån åt egnahemslåntagare.

Medan jag är inne på kapitlet om egnahemsfrågan, vilken i grunden ingenting annat är än vår stora jordfråga, så önskar jag starkt understryka betydelsen därav, att denna fråga icke stannar som en reform på papperet, utan att den med kraft och målmedvetenhet bäres ut i det levande livet. Här ha vi ett instrument till att utföra den stora och, ju längre tiden skrider, allt nödvändigare åtgärden att förstärka och konsolidera Sveriges bondehem. De små jordbruken, varpå våra fäder under naturahushållningens tid med stora försaker drogo sig fram, föda icke längre sin man med de om än måttligt så dock stegrade krav, som den moderna människan har på sin livsföring. Man har vid vår jorddelning icke beaktat kravet på att erhålla lämpliga och bärkraftiga jordbruksenheter, ock dock måste det vid minsta eftertanke stå klart, att den allra viktigaste förutsättningen för att en familj skall kunna livnära sig av lantbruk är, att en lämplig och tillräckligt stor brukningsdel står till förfogande. Man kan visserligen fortsätta på den väg, varpå vi redan slagit in, nämligen att betala mera för produkterna från de mindre jordbruken, giva dem foder och gödselmedel till nedsatta priser och så vidare. Det är en nödvändig väg i det läge som föreligger. Men det blir i längden, fruktar jag, en svår och kanske ohållbar väg. Den verkliga och radikala lösningen ligger uti att åstadkomma jordbrukslägenheter av lämplig storlek och ägosammansättning. Detta blir enligt min tro den mest trängande inrepolitiska uppgiften under de närmaste årtiondena framåt. Inga konjunkturen eller andra hinder få stå i vägen för oss, när det gäller detta måls förverkligande. Ju förr vi gripa oss an därmed, desto bättre.

Med stor enighet antog riksdagen egnahemsreformen. Med lika stor enighet hoppas jag vi skola fullfölja dess syften. Målet är stort. Den svenska bondgården är nationens urhem, och den borde alltjämt vara dess ögonsten.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få instämma i tidigare här gjorda yrkanden om remiss av den föreliggande kungl. statsverkspropositionen.

Herr Engberg: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att allra först få taga upp och med några ord beröra en fråga, som ligger de norra delarna av vårt långa rike varmt om hjärtat. Ett par talare i dagens debatt ha redan snuddat vid den. Den går gemenligen under den rubrik, som jordbruksministern upptagit, om jag inte minns fel, på sidorna 208 och 209 i sin proposition, nämligen frågan om skogsvägar. Ifrån det län, vars chef jag har äran att vara, gjordes för någon tid sedan en framställning med en utförlig motivering och en uppläggning av detta problem, en framställning, som hade föregåtts av en givande överläggning mellan olika för dessa spörsmål intresserade parter.

Sedan gammalt har vägen även i våra skogsbygder varit en förmedlare till själva gården, eller till ågan, till den brukade jorden. Men i samma mån som skogens vård och utnyttjande börjat spela en central roll i folkhushållet, i samma mån har behovet av att få lämpliga vägar till skogen ökats, och kraven på behovets tillgodoseende ha skärpts. Det är därför naturligt, att i en period som den nuvarande, då det till följd av den situation, som skapats på bränslemarknaden, är nödvändigare än någonson att få god tillgång till lämplig ved, just det spörsmålet har blivit brännande. I södra Sverige, mellersta Sverige och norra Sverige är ju situationen i detta avseende ganska olikartad. Medan i norra Sverige skogens exploatering väsentligen betingats och betingas av ex-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

port, har man i mellersta Sverige haft en blandad typ och i södra Sverige mest tagit sikte på hemmamarknaden. I den situation, som nu har uppstått, då man måste komma åt, icke gagnvirket utan det för bränsle tjänliga virket, stå vi helt plötsligt inför ett problem, som inte bara är ett norrlandsproblem utan ett riketsproblem av första ordningen. Ty, mina herrar, om vi skola kunna tillfredsställa behovet av ved under någon tid framåt, så uppstår frågan: kunna vi utan extraordinära åtgärder undgå att inkräkta på gagnvirkesdimensionerna i södra och mellersta Sverige? Frågan torde nog komma att besvaras med nej. Jag undrar, om inte många därvidlag hesitera inför de utsikter, som här öppna sig, och säga sig: då är det rimligare och riktigare att vi i god tid och helst omedelbart skapa tillgång till de brännvedsbestånd, som de norra landsdelarna erbjuda och som vi ha särskilt i baskogarna. Jag tänker därvidlag främst på lövskogen. Vi ha verkställt en beräkning för Västernorrlands län, som visar, att vi där behöva 85 mil dylika lämpliga skogsvägar för att fylla minimikravet. Det säger sig därför självt, att det var med tillfredsställelse, som vi funno, att jordbruksministern nu i statsverkspropositionen ställer i utsikt att på tilläggsstaten komma med äskande på en miljon kronor för att börja tillmötesgå de behov, som här ha anmält sig. Man har kanske alltför litet besinnat, vad detta kan betyda för en landsända som Norrland. Det är gudi klagat, på det sättet, herr talman, att därifrån ha hämtats rikedomar i detta land, men vad som lämnats kvar har varit en allmän fattigdom, en befolkning i armod, medan rikedomerna gått åt annat håll; höga kommunalskatter måste uttagas, torftiga och brydsamma levnadsförhållanden råda, och, vad värre är, råvarubasen, skogen själv, har börjat krympa i en skrämmande omfattning. Tänker jag på det virkesbestånd, som närmast är tjänligt och matnyttigt för sågverksindustrien, är det intet tvivel, att sågverksdöden kommer att fortsätta och att en stor del av den befolkning, som nu lever, rör sig och har sin varelse på denna produktionsbasis, måste tippas av och trängas ut. Därmed bli vi alla ställda inför frågan: hur skola vi sysselsätta dem? Det är ett vittutseende problem, men vi ha för dagen en möjlighet att här komma till undsättning, varvid vi på en gång kunna bereda arbete och, å andra sidan, möjliggöra en bättre skogsvård. I 1933 års kungörelse om understöd till skogsvägar förutsattes att man kan få ett statsbidrag av 25 procent, medan bidragsprocenten i övrigt till skogsvårdande uppgifter och åtgärder brukar uppgå till 50 procent, d. v. s. till dubbelt så mycket. Vi hålla nu före, att finns det överhuvud taget något, som är att betrakta som en skogsvårdande åtgärd, så är det att göra skogen om möjligt i sin helhet lätt åtkomlig för skogsvårdande åtgärder av olika slag, för gallring, för dikning, för frösådd och, låt oss inte glömma det, mina herrar, för att äntligen skapa ett effektivare skydd mot eldfaran, vilket problem nu har vuxit i aktualitet i samband med bombfaran från luften. Ur dessa synpunkter är *vägen* en ofrånkomlig nödvändighet. Jag kan inte komma in till dessa baskogar, jag kan inte där utföra en skogsvårdande uppgift, därest det inte finns lämpliga stigar att komma fram på. Jag kan inte få lämpliga brandgator — brandtornen i all ära, de äro utmärkta, men ännu bättre är att man har framkomliga vägar för manskap och attiralj, därest skogseld utbryter, o. s. v. Jag behöver icke närmare utveckla betydelsen av att skogens exploatering får en jämnare fördelning. Det är till största skada ur det allmänna skogshushållets synpunkt, att skogsbeståndens utnyttjande icke kan ske enligt sakliga ekonomiska grunder utan blir beroende på dess välbefägenhet till ett bristfälligt vägnät.

Men härtill kommer en mycket viktig sak för våra norrländska skogsarbetare. Herrarna veta, att deras arbetssäsong för närvarande är ytterst sammanträngd. Helt annorlunda skulle det te sig, därest skogsvägarna komme till

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

stånd. Då skulle arbetskraften på dessa cykelstigar och enklare vägar kunna komma fram till de skogsbestånd, som skola exploateras, vare sig det gäller gagnvirket eller det gäller utvinnandet av ved. Ur den synpunkten är det alltså en åtgärd, som betyder ett höjande och stegrande av arbetsdagarnas antal för en stor befolkning och därmed ökade utkomstmöjligheter och ökad köpkraft. Därtill kommer, att själva anläggningen av vägarna ju bör temporärt kunna bereda åtskilliga arbetstillfällen. Vad den militära synpunkten beträffar, så låt mig också, herr talman, trycka på den — den är inte minst viktig i våra dagar. Den, som följde med finska kriget och vad som därunder passerade, vet, att finnarna hade en utomordentlig fördel av att kunna förlägga striden, så långt det var möjligt, till skogen. Steppens son fruktade skogen, han greps av skräck för skogen, förvirrades av och i skogen, under det att finnen, van vid skogen, förtrogen med den, kunde på ett helt annat sätt både reda sig och dra fördel av den. Jag tror därför att det för utnyttjandet av terrängen, för utnyttjandet av landets naturliga försvarsmöjligheter är av betydelse, att vi ha skogsstigar, på vilka man kan komma fram även med militärmanuskap och utrustning.

Men låt mig också nämna en annan sak i detta sammanhang. Det gäller skogsbären. Vi ha ibland i Norrland ofantliga skördar, som få ruttna bort, av de betydelsefulla, vitaminrika skogsbären. Hur nå dem under den korta plockningstiden? Ja, här anmäler sig återigen frågan om vägen. Vi komma inte ifrån den, och därför, herr talman, är jag övertygad om att det är rimligt och riktigt att betrakta dessa skogsvägar såsom naturliga led i en allmän skogsvård och att följaktligen det 25-procentsbidrag, som är upptaget i kungörelsen av 1933, höjes till 50 procent.

Vi ha för Västernorrlands län beräknat ett behov av statsbidrag å 125.000 kronor om året under 10 år för att få de 85 mil vägar, varom jag här har talat.

Men, herr talman, jag har nu rört mig på materiens och det materiellas område, och om steget från jordbruksministerns huvudtitel till herr ecklesiastikministerns inte är steget precis till det sublima, så betyder det ändock steget in i en mera förändligad tillvaro. I dagens debatt ha här fällt några ord av en talare — det var förresten den näst siste ärade talaren — vilka gällde den utredning angående skolväsendet, som igångsatts. Jag vill anmäla, herr talman, att jag för min del betraktar det sätt, varpå denna utredning har lagts upp, själva greppet, såsom sakligt oriktigt, och jag är övertygad om, att det inte kan leda till några nämnvärda positiva resultat. Sedan gammalt har det varit vanligt att militärväsendet, rättsväsendet och skolväsendet, där de gjorts till föremål för ingående och genomgripande utredningar, ha blivit föremål för undersökning av utredningsmän, hämtade även ur andra kategorier än de s. k. fackmännens. Vi ha varit angelägna att vid dessa utredningar om nya härordningar, om rättegångsreformer eller dylikt i botten på det hela ha lekmän, därför att vi helt riktigt ha resonerat så här: det är lekmännen, som stifta lagarna, även om det är juristerna, som tillämpa dem, och därför är det rimligt, att lekmännen få vara med vid uppläggningsen. Detsamma har gällt på skolväsendets område. Vill man kasta hela detta skolväsende i utredningsleven och riktigt omstöpa det, få vi komma ihåg, att skolan är till för barnens skull, herr talman, men inte för lärarnas skull. Barnen kunna själva inte deltaga i en utredning. De måste då representeras av sina målsmän och föräldrar, och det är därför, såvitt jag förstår, ett grundläggande krav vid en dylik utredning, att lekmännen, som representera även andra synpunkter än fackfolket från skolan, redan från första stund få vara med och genom ett riktigt grepp sörja för att även andra synpunkter än de fackpedagogiska tagas upp. Så har det varit vid föregående stora skolreformer, och vill man nu göra en totalitär re-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

form av den svenska skolan, då spørjer jag mig, om det kan vara välbetänkt att ställa lekmännen och deras synpunkter utanför.

Jag är den förste att ge mitt erkännande åt några av de förträffliga utredare, som satts in i denna kommission. De representera stor fackkunskap, stor pedagogisk erfarenhet. Men det är så med fackkunskapen på alla områden, att den måste vid sin sida ha det sunda lekmanنافörståndet, som liksom går ombord på dess skepp och tar hand om rodet i avgörande ögonblick och ser till att man inte kör upp på olika blindskär.

Jag fäster uppmärksamheten även på en annan sida av frågan. Det kan bli så, att det här blir en allmän kyrkogård för skolreformer, där varken frågorna eller utredningsmännen kunna räkna på en de dödas uppståndelse. Jag tänker mig nämligen, att nu liksom alltid annars, när man har satt i gång en sådan allomfattande utredning, sådana specialkrav, som föras fram här från någon motionär i riksdagen eller på annat sätt, hänvisas till den här kyrkogårdsnämnden, vilken tar hand om saken och för fram den »i sinom tid», som det heter. Jag befarar, mina herrar, att detta blir ett uppskov ad calendae graecas. Emellertid har det ställts i utsikt, att man här successivt skulle få resultat från detta utredningsmaskineri. Javäl, det är nog tänkbart, men efter vilken linje, besjälad av vilka allmänna synpunkter kommer utredningen att bedrivas? Det finns inga direktiv i statsrådsprotokollet, utan det blir för utredningsmännen att börja en gudstjänst inför en beslöjad gudom; man kan inte ur direktiven utläsa, vad det är som regeringen vill. Det är alltså inga direktiv alls i vedertagen mening. En rad frågor ha rätt och slätt överlämnats till diskussion utan antydning om i vilken riktning en lösning må sökas. Vad vill regeringen i skolfrågan? Vart vill den komma? Vad är det för slags utveckling av det svenska undervisningsväsendet, som här är tänkt? Det svenska undervisningsväsendet har ju sin stora sociala sida, och jag för min del har alltid betraktat det som det väsentligaste och nödvändigaste i den utveckling, vari man här skall leda detta undervisningsväsende, att steg för steg avveckla sådana hinder och skrankor, som äro av ekonomisk art. Därför har jag ansett det vara riktigt att man redan på ett tidigt stadium fört fram — och därtill medverkade jag för min del — en sådan fråga som t. ex. frågan om inackorderingsbidrag åt landsbygdens fattiga, obemedlade barn, vilka äro begåvade och vilja studera i läroverksstäderna. Varje människa vet, att ur fortsättningsstudiernas, ur läroverkens synpunkt just här det stora problemet är till finnandes för speciellt landsbygden. Där är den olikställd. Vill man där skapa en likställighet med den lyckliga lott, som befolkningen i läroverksstäderna har, bör man gripa sig an med denna fråga och inte vispa den samman med en hel rad andra, ty då löper man risken att frågorna liksom lägga krokben för varandra och att det inte blir något resultat.

Jag skall beröra en annan fråga, nämligen den om avgiftsfri skolmateriel och fria läroböcker i våra obligatoriska skolor, i folkskolan alltså. Den frågan kan lösas alldeles särskild. Frågan om en utbildning av våra lärare kan också lösas för sig, och eftersom jag nu för den frågan på tal, vill jag rent av ifrågasätta, om det inte vore en rimlig ordning att låta den frågan gå före många, många andra pedagogiska frågor. Ty så länge lärareutbildningen för läroverken i detta land är av sådan art som den för närvarande är — vi få vara glada, att vi ha så många goda pedagoger i läroverken som för närvarande är fallet — så länge råder ett oeffterrättlighetsförhållande, och här behöver man enligt min mening sätta in med all kraft.

Jag skulle därför vilja anse, att det grepp, som här gjorts, var olyckligt, och det hade varit mycket bättre att fullfölja den linje, som följts rätt länge, med partiella reformer, med ögat fäst på vart man vill hän, än att försöka

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skapa ett slags enhetligt system. Ty, herr talman, jag avskyr dessa färdiga system på undervisningens område överhuvud taget. Jag tror nämligen på att livet självt är så rikt, så mångfasetterat, att vi helst skola låta bli att foga in det i färdiga system.

Här tala vi om 1927 års system. Det har bekännare och vedersakare. Det står en atmosfär av läseri kring de båda lägren. Det skola vi inte dölja för oss. Både jag och åtskilliga andra ha varit mer eller mindre läsare och mer eller mindre kättare. Men tiden går, synpunkterna förskjutas, och man borde numera ha lärt sig, att Sveriges skolfråga löses aldrig i ett enda hugg och med ett färdigt system. Den måste lösas varje dag, undan för undan, med partiella reformer på de punkter, där livet självt trevar efter nya former och där det är trängande att utvecklingen främjas.

Jag vill för min del säga, att jag inte har någon som helst dogmatisk förutfattad mening i exempelvis en sådan fråga som anknytningsfrågan. Men jag är den förste, å andra sidan, att erkänna, att det inte är bara pedagogerna som skola avgöra den saken, ty vid sidan av de synpunkter, som pedagogerna föra till torgs, måste komma en rad sociala och ekonomiska, beroende på att det är så olika sociala skikt, som skola ha barnen i skola.

Min ärade vän herr Holmström drog här i fält för den reform, om vilken det skrivits och talats, nämligen införandet av en skolungdomens värntjänst. Jag sade honom under hand: »Lika väl som jag behjärtar ditt goda syfte, likaväl underkänner jag den linje, på vilken du är inne!» Jag undrar, om det inte här är fråga om en förväxling av två ting. Perikles anställde i sitt tal över de i peloponnesiska kriget stupade en jämförelse mellan Sparta och Aten. Han framhöll, att vad som utmärkte Sparta till skillnad från Aten vore, att Sparta trodde på en tapper lagstiftning, medan atenarna trodde mera på de tappre männen, de tappra människorna som av natur och fostran äro tappra. Ja, det är däri det ligger, mina herrar. En tapper lagstiftning kan man nog skriva i härliga paragrafer, men att dana tappra och modiga människor är en helt annan uppgift, och den löser man enligt min tanke ingalunda på det sättet, att man liksom flyttar in soldatutbildningen i skolan. Nej, soldatutbildningen skall ske på sitt sätt och i sin tid, men skolan skall fullfölja något, som jag skulle vilja kalla för den utmärktaste förberedelse för soldatutbildningen. Jag tänker på vikten av vad även ecklesiastikministern i protokollyttrandet om den allmänna skolutredningen betonat, nämligen att det hänger mycket på karaktärsdanningen i skolan. Vad vi behöva ha fram redan på ett tidigt stadium är något av det, som tyskarna bruka kalla för »zivilcourage». Det är litet svårt att få en mänsklig svensk form på ordet, men det säger ofantligt mycket. Det är fostran till frihet, oberoende och självständighet i tanke och hållning; låt mig säga, att det är ett slags andlig hållningsgymnastik, som åt de unga ger en viss stil, en viss syn på livet: kärlek till sanning och rättrådighet, aktning för personligheter, aktning för frihet och oavhängighet. I den mån som en dylik anda lever och bemäktigar sig det uppväxande släktet, lägges en fastare grund för att bygga upp soldatutbildningen. Det blir andlig kärna i den, en inre resning, inför vilken man förstår, att ett folk, som går sörjande bland spillrorna av sina tempel, sina fabriker och sjukhus, företer en helt annan, större och stoltare bild än bilden av ett folk, som går sörjande bland vrakspillrorna av sin heder, om uttrycket tillåtes. Jag vill med andra ord för min del inte vara med om att flytta in soldatutbildningen, i den mening man här har tänkt sig, i skolan. Jag vill för min del vara med om att i skolan ge åt de unga en inriktning, en danning, som lägger grunden för en utbildning med djupare och betydelsefullare rötter och alltså av största betydelse för den blivande soldaten.

Statsverkspropositionen n. m. (Forts.)

Herr talman! Härmed har jag yttrat några ord om de punkter, som jag hade för avsikt att beröra. Jag har liksom föregående talare naturligtvis intet annat yrkande att framställa än att propositionen remitteras till vederbörande utskott.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Det är med tillfredsställelse jag har hört den föregående ärade talaren, bland annat därför att han har fullföljt en gammal tradition här i riksdagen, nämligen att avgångna ecklesiastikministrar alltid anmäla sig som förste opponenter till sina efterträdare, och som en konservativ man sätter jag värde på traditionen också i detta avseende. Jag sätter emellertid stort värde på detta anförande även därför, att det kan ge mig tillfälle att få säga ett par ord om de missförstånd och misstag som uppkommit rörande denna sak och som jag återfunnit också i det föregående anförandet.

Herr Engberg sade, att han menade, att det var sakligt oriktigt och icke kunde lända till några resultat att göra en sådan här allomfattande utredning. Han menade tvärtom, att det enda riktiga var att liksom tidigare gå fram steg för steg på de partiella reformernas väg. Han avskydde system överhuvud taget, särskilt på skolans område, och menade, att man icke kunde lösa några frågor med en sådan vittfamnande utredning, som endast skulle bli en kyrkogård, på vilken någon uppståndelse från de döda inte vore att vänta.

Ja, det är väl så på skolväsendets område liksom på så många andra, att det är ganska naturligt, att perioder med olika karaktär avlösas varandra. En period av nya idéer, hugskott, reformer o. s. v. får ofta lov att avlösas av en period av konsolidering, då man försöker samla ihop vad som är gjort och överhuvud taget bygga upp en mera stadig byggnad.

Jag har den uppfattningen, att det är önskvärt att vårt skolväsen icke utsettes alltför mycket för ingrepp, som kunna göra det besvärligt att i lugn takt genomföra vad man vill komma fram till. Jag tror att det hade varit önskvärt, om vårt högre skolväsen efter den stora skolreformen 1927—1928 hade fått arbeta i lugn och ro under en längre följd av år, för att de mycket betydande organisatoriska förändringar, som då gjordes och som också voro avsedda att omfatta en viss omläggning av det inre arbetet, hade kunnat genomföras med det arbetslugn, som var nödvändigt, och inte ständigt störas av nya utredningar och förslag rörande nya ingrepp i skolornas yttre och inre organisation.

Jag tror knappast att läroverken under den tiden fingo det lugnet. Redan den nya läroverksstadgan av 1933 kom med nya organisatoriska ingrepp utan något stöd i den föregående utredningen eller av de sakkunniga instansernas yttranden, och därefter kommo en mångfald uppslag och frågor, nya utredningar och nya reformförslag rörande de högre skolornas organisatoriska förhållanden i olika avseenden.

Under den tiden, då det gällde att koncentrera sig kring arbetet på att genomföra den nya läroverksreformen och dess syften, fick man en känsla, att nya organisatoriska åtgärder när som helst voro att vänta från statsmakternas sida. Härmed har jag inte velat säga, att inte åtskilliga av de uppslag, som gjordes på denna tid, voro både intressanta och värdefulla i olika avseenden. Men behovet av att få tid och ro att genomföra den stora skolreformen blev icke beaktat. Att frågor, som icke direkt berörde den nya skolorganisationen, togos upp var som sagt säkerligen lovvärt i många avseenden. Den praktiska lärarutbildning, som herr Engberg här talade om i dag, har ju t. ex. redan förut förts fram genom att man tagit upp frågan om en reform av provårsorganisationen och den praktiska lärarutbildningen, andra saker att förtiga. Men när man tog upp rent skolorganisatoriska frågor, som direkt berörde grundvalen för de högre skolornas

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

organisation, kom man in på vägar som uppenbarligen kunde äventyra den då nyligen beslutade läroverksorganisationens bestånd och på nytt aktualisera dess grundläggande organisationsproblem. Detta är vad som har skett. Det skedde framför allt genom utredningen om flickskolans organisation och det förslag, som kom fram ur den utredningen. Därigenom kom den offentliga skoldebatten om motsättningarna från den stora skolkommissionens tid upp igen, och på sina håll underkände man därvid 1927—1928 års efter många mödor åstadkomna lösningar.

Jag besvärar med denna lilla relation, därför att det kan vara bra att ha klar för sig bakgrunden till den nu tillsatta skolutredningen. Detta var läget, när jag hade att taga ställning till hela den rad av skolreformatoriska förslag och andra frågor, som jag vid tillträdet till mitt ämbete fann på mitt bord i mer eller mindre slutfört skick. Att under sådana förhållanden lägga fram för riksdagen förslag till partiella reformer, som herr Engberg nu vill att jag skulle göra, föreföll mig vara omöjligt, när själva skolväsendets organisationiska grundvalar hade ställts under debatt från inflytelserikt håll. När man var i färd med att underkänna och undergräva dessa, kunde jag inte finna det lämpligt att gå till väga på det viset. Man kunde faktiskt inte längre gå fram på de partiella reformernas väg. Läget föreföll mig därför också ur den synpunkten kräva, att man fick en allmän översyn av vårt skolväsen från grunden till överbyggnaden. Jag har också avsett att genom en saklig och allsidig utredning av grunddragen i vårt skolväsens organisation få en bedömning även ifrån andra synpunkter än dem, som man grävt ner sig i under skoldebatterna och skolfejderna, som föregingo 1927 och 1928 års beslut. Det har förefallit mig, som om tiden vore lämplig härför, och jag har i själva verket inte sett, hur man skulle kunna gå till väga på annat sätt.

När jag tog upp den ena efter den andra av de frågor, som lågo före: frågan om folkskolans undervisningsplan, frågan om koncentrationen av gymnasiets undervisning, frågan om studentexamen, frågan om anknytningarna, som gjordes aktuell genom flickskoleutredningen, frågan om realskolans ställning o. s. v., o. s. v. undan för undan, fann jag ju mycket snart, att allt detta hängde ihop på det allra intimaste och att det inte var någon möjlighet att lägga fram ett förslag i ett ärende utan att ha någorlunda klart för sig, hur hela systemet skulle vara. Jag förstår ju mycket väl att herr Engberg har motvilja mot system, men jag tror i alla fall, att det behövs ibland, och när det har varit för litet system under en tid, kommer man nog otvivelaktigt över till nödvändigheten av att få litet mera system i en verksamhet, även i skolväsendet. Det är så, som jag tror att situationen är, och det är så, som jag har sett saken.

På den där kyrkogården, som herr Engberg talade om, har det varit ganska livligt åtminstone efter vad jag funnit hittills under den tid jag arbetat inom skolutredningen. Jag tror till och med, i motsats mot herr Engberg, på uppståndelse från de döda på den kyrkogården, inte minst av en hel del ärenden som ha gått in i den eviga vilan eller varit nära att gå in i den och som jag fann på mitt bord och måste ta itu med, när jag fick taga hand om departementet.

Herr Engberg har också gjort anmärkning på sammansättningen av kommittén och det sätt på vilket han förmodade att den skulle komma att arbeta. Vad nu själva sammansättningen beträffar, så kan jag mycket väl förstå, att man kan ha olika meningar om den saken, desto hellre som jag själv ganska mycket funderat på detta och varit i beråd, om man skulle gå den ena eller den andra vägen. Jag hade emellertid den uppfattningen, att vad som framför allt behövdes för närvarande, om man skulle överhuvud taget komma fram

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till någon saklig behandling och någon enighet i dessa frågor, som inte behövde störas av gamla mer eller mindre dogmatiska inställningar, var att rensa upp på detta område, att få fram de olika skäl, som funnos för olika synpunkter i fråga om vårt skolväsen och dess organisation, att se till vad som kunde vara berättigat i de olika synpunkter, som från olika håll framfördes, och att försöka få detta undersökt på ett sakligt, ordentligt och objektivt sätt.

Det föreföll mig vara den första upprepningen, som måste göras, innan man skulle kunna komma fram till något resultat. Därför ansåg jag det nödvändigt att lägga detta första stadium av arbetet i fackmännens händer. Jag tror att sådana frågor som undervisningsplaner etc. klaras bäst, om man först får fram förslag från fackmännen. Det är ju uppenbart, att man inte kommer att stanna vid detta. Jag har i direktiven för denna utredning framhållit, att det är synnerligen nödvändigt och lämpligt att även få med lekmännen i arbetet, och jag har tänkt att gå till väga ungefär på samma sätt som man gjort i fråga om processlagberedningen, nämligen att när fackmännen kommit fram till ett resultat, kallar man in lekmännen och försöker att få deras medverkan och synpunkter på de olika förslag, som kunna föreligga. Vad slutligen beträffar riksdagsmännens medverkan och inflytande i detta ärende, tror jag ingen behöver bekymra sig för att inte den kommer i sinom tid. Således skulle jag tro, att själva uppläggningsen av utredningen inte är så tanklös som man möjligen kunde låta förleda sig att tro av den föregående ärade talarens ord.

Vad så beträffar möjligheten att komma fram till något resultat, har jag funnit, att det arbetssätt, som vi använda, redan har visat sig gott. Vi dela upp arbetet på olika avdelningar och utskott, kalla in experter, när det behövs, och försöka överhuvud taget att under arbetets gång få de råd och upplysningar, som äro möjliga. Jag skulle visst tro, att man undan för undan på det sättet kan lägga fram olika delar av utredningens resultat utan att behöva avvakta det hela. Så har jag ju också framställt saken i yttrandet till statsrådsprotokollet.

Med anledning av herr Engbergs yttrande, att det vore synd om sådana frågor, som kunde läggas fram för sig själva, skulle på något sätt hållas tillbaka av en utredning med så onekligen svåra uppgifter som denna, vill jag säga, att det har jag haft fullkomligt klart för mig och att den saken också är diskuterad i yttrandet till statsrådsprotokollet. Det framhålles sålunda, att man icke skall lägga in i denna utredning sådant som inte har absolut ofrånkomligt sammanhang med de stora, grundläggande skolorganisatoriska problemen. En sådan sak som till exempel lärarutbildningen hoppas jag, vilket också står angivet i yttrandet till statsrådsprotokollet, kunna taga upp särskilt och likaså flera andra liknande frågor.

Detta är således planritningen till arbetet. Vad som kan komma ut av det, får ju framtiden utvisa. Det kanske är en liten smula för tidigt att redan nu fälla så kategoriska domar som den föregående talaren gjorde. Jag har rätt goda förhoppningar på grund av vad jag sett av arbetet under den gångna tiden, och inte minst har det slagit mig, att de använda formerna ha varit ägnade att befordra ett objektivt och sakligt bedömande av de olika frågor, där det så ofta har rätt många och enligt min mening icke sällan alldeles onödiga fejder. Jag skulle tro, att om man kommer fram till ett sådant resultat, som jag anser möjligt, när man går till arbetet utan några förutfattade meningar, kommer man inte bara att ge vårt skolväsen den utveckling, som är så nödvändig särskilt i våra dagar, då det ju är framför allt på ungdomens fostran, som framtiden beror, utan man kommer också att ge vårt skolväsen det lugn, som kan behövas, så att inte skolorna måste arbeta under den stän-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

diga känslan av att här kan det rivas upp än på det ena hållet, än på det andra. Detta betyder naturligtvis inte, att utvecklingen på något sätt skall hämmas och att det inte alltjämt kommer upp nya och svåra problem, men det betyder, att man skall kunna arbeta på en något så när gemensam bas och på ett sätt som befordrar resultaten, lugnet och arbetsglädjen i våra skolor.

Herr Nisser: Herr talman! Jag ber först att med några ord få beröra den fråga, som herr Bergman fört på tal, nämligen frågan om de påtalade fylleriförseelserna på en viss garnisonsort. Det är ju givet, att när en hel del unga män samlas på en plats, såsom det sker vid inkallelserna, ligger det nära till hands, att de, avkopplade från sin vanliga sysselsättning och sina vanliga distraktioner, känna en något större lockelse till alkoholbruk än vad annars skulle vara fallet. Emellertid äro de siffror, som här framlagts — att det under tio månader förekommit 239 bestraffningar för fylleriförseelser — kanske inte fullt så skrämmande som herr Bergman vill göra gällande. Det är ju dock så, att det gäller en period på sammanlagt 300 dagar och att det inträffat tillsammans 239 förseelser, alltså mindre än en fylleriförseelse per dag, som blivit föremål för bestraffning. Jag tror mig veta vilken plats som avsågs, och på den platsen låg det 5,000, ibland kanske ända upp till 10,000 inkallade, alltså lika många som hela invånarantalet i en medelstor svensk stad. Jag tror icke att man kan anse, att det är något så oerhört, om man i en sådan stad skulle få icke fullt en fylleriförseelse per dag. Det är ju visserligen mycket beklagligt att detta skall förekomma, men jag tror att frågan genom detta påpekande kanske har reducerats till sina rätta proportioner. Detta om detta.

Jag vill nu inte ingå på den av herr Herlitz i hans mycket intressanta anförande upplagda frågan om hur det svenska samhället kommer att gestalta sig under stundande tider och vilket system som kommer att växa fram ur den nuvarande tidens oro och ovisshet. Inte heller vill jag försöka att följa herr *Mannerskantz'* hushållsgris tillbaka genom seklerna och se, hur den har påverkat det svenska folket och det svenska samhället. Jag vill tvärtom nu begränsa mig till ett par till synes kanske obetydliga frågor, vilka dock möjligen kunna ha en rätt stor symptomatisk betydelse.

I årets statsverksproposition finner man i bilagan rörande utgifter å driftbudgeten på första sidan och som punkt 1 »Besparingsarbetet». Det är alldeles i sin ordning och mycket glädjande, att detta arbete numera erhållit en framskjuten plats vid beredningen av statens finansplan. Mindre glädjande är, att alla rimliga besparingar, som kunna göras inom skilda förvaltningsgrenar, mer än kompenseras av de ökade kostnader, som tidsläget påkallar. Men därom råder väl numera endast en mening, nämligen den, att vi måste sträcka oss till den yttersta gränsen av vår förmåga för att bevara landets frihet och folkets självbestämmanderätt genom det hotfulla kaos, som nu råder i världen. Maningar gå också till alla och envar att spara, där sparas kan, att göra sådana omläggningar i vår livsföring, att medel kunna frigöras och tillföras staten som lån, sedan de allt mer tyngande skatterna betalats, och jag är viss om, att praktiskt taget alla äro beredda att taga sin del av ansvaret och bära sin del av den börda, som en vrång och rättslös tid lägger på våra axlar.

Men när så stora krav ställas på den enskilde, måste man också begära, att de medel, som mången gång med stora personliga uppoffringar ställas till statsverkets förfogande, också användas på ett sådant sätt, att berättigade erinringar däremot ej kunna göras. Tyvärr är detta ej alltid fallet, och den tes, som vill göra gällande, att allt blir väl beställt, om bara staten får taga hand om näringslivet, har icke visat sig hållbar vid närmare granskning och omsatt i det praktiska livet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I förra årets urtima riksdags sista timme behandlades sålunda en fråga om statens stöd för framställning av träkolsbriketter. Sällan har väl — dess bättre — en fråga kommit på riksdagens bord i så illa förberett skick. De institutioner, som sutto inne med särskild möjlighet att bedöma ett spörsmål som detta, ingenjörsvetenskapsakademien och föreningen Kolningslaboratoriet, för att nämna ett par, hade ej fått tillfälle att avgiva något yttrande, och ur ekonomisk synpunkt hade inga kalkyler vederligen blivit gjorda. Den allvarliga kritik, som förslaget underkastades i kammaren, och den mycket knappa majoritet, som det efter en viss omarbetning lyckades samla, visade tydligt, att riksdagen ej oreserverat vill vara med om att staten inlåter sig på ekonomiska experiment, som den enskilda förtagsamheten förkastar såsom allt för oöverskådliga och riskfyllda.

En i viss mån likartad fråga behandlades även av regeringen vid ungefär samma tid, dock av den art, att den ej kom under riksdagens prövning. Som bekant har den starkt ökade förbrukningen av gengaskol och ved i hög grad ökat behovet av papperssäckar. Dylika framställas sedan gammalt vid ett flertal svenska bruk, fast den huvudsakliga användningen tidigare avsett andra ändamål såsom cement, kalk, vissa livsmedel m. m. I november förra året beviljade regeringen ett pappersbruk ett lån under vissa angivna villkor på 142,000 kronor för att från Tyskland inköpa ett nytt maskineri för framställning av papperssäckar speciellt för gengaskol och ved. I och för sig vore kanske ej så mycket att säga om en dylik åtgärd, men om man något närmare granskar såväl sättet för frågans behandling som behovet av och ändamålet med den avsedda nyinvesteringen, framkomma vissa förhållanden, som måste väcka både förvåning och gensagor.

Vad då först behandlingen av ärendet beträffar, har av företaget en framställning gjorts, vari det heter, att »statsverket måtte förskottera kostnaden för inköp av en säckmaskin för 142,000 kronor, vilken maskin vore avsedd för tillverkning av papperssäckar för distribution närmast av gengaskol. Det av statsverket eventuellt förskotterade beloppet skulle av bolaget återbetalas medelst en amortering av 0.5 öre per fakturerad, å maskinen tillverkad säck.» Denna skrivelse har av länsstyrelsen behandlats och framställningen tillstyrkes i en skrivelse av den 4 november 1940, vari bland annat säges: »Med hänsyn till den osäkerhet, som torde få anses vidlåda berörda tillverkning, har emellertid fabriksledningen under rådande prekära ekonomiska läge icke ansett sig kunna påtaga sig hela den med tillverkningen förenade ekonomiska risken utan ansett, att statsverket borde åtminstone förskottera kostnaden för den erforderliga maskinutrustningen för säcktillverkningen, detta för att få en ökad, nödig tillverkning av papperssäckar till stånd.» Det är ju ganska karakteristiskt, att när ett enskilt företag såsom i detta fall icke anser att det kan taga på sig risken, då skall staten gripa in och påtaga sig denna risk, även om den är mycket uppenbar.

Vidare säges i skrivelsen att »en ökad tillverkning av papperssäckar — — — måste anses vara av en utomordentlig allmän betydelse», samt slutligen att »det ligger i öppen dag att detta även i arbetslöshetsavseende skulle vara av synnerlig betydelse». Till synes utan någon som helst vidare undersökning — och detta är det väsentliga — har regeringen därefter anvisat det begärda beloppet. Det förefaller dock som ett rimligt krav, att frågan fått en något mera allsidig och fackmässig belysning, innan avgörandet träffades, i all synnerhet som man utan större tidsutdräkt kunnat få ett både opartiskt och sakligt uttalande från Svenska Pappersbruksföreningen, vilken jag antager ej är för regeringen okänd.

Vad sedan själva saken beträffar, är det fullständigt felaktigt, att en ökad

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tillverkning av papperssäckar kan anses vara av »utomordentlig allmän betydelse». Det är tvärtom så, att den hos olika bruk redan nu befintliga kapaciteten mer än väl räcker för att fylla behovet, även om detta inom den närmaste tiden skulle två- eller tredubblas. Säckförbrukningen kan nämligen för närvarande beräknas till c:a 30 miljoner säckar om året, medan befintligt säckmaskineri har en kapacitet av minst 120 miljoner säckar per år. Talet om ett utomordentligt behov av nytt maskineri saknar sålunda all grund.

Länsstyrelsens uttalande, att det även i arbetslöshetsavseende skulle vara av synnerlig betydelse, kan däremot ha ett visst fog för sig. Av det föregående framgår nämligen, att uppsättandet och utnyttjandet av nytt maskineri skulle medföra inskränkning i driften vid redan befintliga anläggningar och sålunda där föranleda ökad arbetslöshet, vilket ju måste anses vara av synnerlig betydelse, men knappast i den riktning länsstyrelsen tänkt sig. Vill man motverka arbetslösheten, skall man absolut icke anskaffa nytt maskineri för säcktillverkning, utan, som på en del andra håll, klistra säckarna för hand, varvid åtminstone tio gånger så många personer beredes sysselsättning, utan att man behöver lägga ut stora belopp för maskinanskaffning.

Slutligen bör måhända tilläggas, att det bruk, som av staten erhållit stöd för att upptaga säcktillverkning, icke tillverkar för detta ändamål lämpat papper.

De erinringar, jag haft att göra, kan jag sammanfatta sålunda: att det på intet sätt är behövt att sätta upp nytt maskineri för att tillfredsställa landets behov av papperssäckar, att detta icke är den rätta vägen att motverka arbetslösheten, vilket sker på ett mycket mera effektivt sätt genom handklistring av säckar, att övriga säcktillverkare givetvis icke ha något att erinra emot att ett annat bruk på egen risk upptager liknande tillverkning, men att de bestämt reagera emot att deras och övriga skattebetalares medel användas för detta ändamål.

Att jag så utförligt berört denna fråga, beror därpå, att den måhända är ett typiskt exempel, att den ligger inom ett område, som jag själv väl känner till och kan bedöma, och att den väckt berättigad uppmärksamhet inom de industrikretsar den berör. När nu två påvisbara fall av statsunderstöd under en kort tid förekommit utan tillräcklig föregående utredning, kan man också ha anledning att befara, att liknande missförhållanden förekomma i långt större utsträckning och att det i många fall behöfliga stödet för ny, särskilt riskbetonad företagsamhet bringas i misskredit genom ett alltför släpphänt utlämnande av skattebetalarnas medel utan föregående tillräcklig grundlig och allsidig prövning. Må staten gärna stödja ny, samhällsgagnande verksamhet och låt även behandlingen av dylika frågor gå raskt, men låt den inte gå så raskt, att den sakliga granskningen blir lidande eller helt utelämnas! Om detta skulle bli regel, kan den med statsunderstödet avsedda nyttan lätt vändas i sin motsats.

Herr Forslund: Herr talman! Det brukar icke vara min sed att deltaga i en remissdebatt. Det är ej heller något märkligt som nu är anledningen till att jag idag bryter emot denna — enligt min mening — goda sed. Det är en sak som jag varmt intresserar mig för och som under senare tid av Kungl. Maj:ts gjorts till föremål för en omfattande utredning. Jag kommer då in på alldeles samma fråga som en föregående talare varit inne på. Jag syftar på den utredning som på föredragning av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet igångsatts, omfattande vårt lands skolundervisning. Mitt intresse har drivit mig till att läsa statsrådets anförande till statsrådsprotokollet, utgörande direktiv för denna utredning. Första intrycket av detta anförande är att det kommit att utgöra ett de många ordens protokoll, som emellertid ger

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den intresserade många värdefulla upplysningar om vårt skolväsen av idag och de reformkrav som framförts och ännu inte vunnit sin lösning. Statsrådsanförandet ger emellertid å andra sidan anledning till några marginalanteckningar. Anledningen därtill ligger sannolikt i skilda erfarenheter av undervisningsväsendet av idag. Jag vill omedelbart framhålla, att vad jag här har att anföra icke bör eller får uppfattas såsom någon kritik mot någon, utan endast utgör en lekmans funderingar rörande ett mycket invecklat frågekomplex. Det är barnens och ungdomens skola som det här gäller. Under senare tid är det så många som offentligt framfört krav rörande barnens fostran, att det giver mig anledning för undvikande av missförstånd framhålla, att mitt anförande icke får uppfattas som förslag i sådan riktning. Vad som för mig är huvudsaken, då det nu är fråga om en omprövning av de gällande undervisningsplanerna är, huruvida den omfattande undervisning som enligt nuvarande planer erhålles ger det erforderliga kunskapsmått som samhället självt sannolikt fordrar av ungdomen och för övrigt ger ett tillräckligt underlag för barnens fostran och karaktärsdanning.

Innan jag går in för att svara på min egen fråga vill jag framhålla att samhället av idag, där våra ungdomar nu som tidigare skola erhålla undervisning och vägledning för sin fostran, icke är samma samhälle som då den stora och värdefulla skolreformen för över tjugu år sedan genomfördes. Det bör kanske omnämnas att 1919 års skolreform föregicks av långvariga utredningar som slutfördes under 1914 och sedermera av folkskoleöverstyrelsen under 1918 framfördes som förslag till ny undervisningsplan för rikets folkskolor. Man kan således konstatera att förarbetena till 1919 års skolreform påbörjades i början av 1900-talet. Det är sannolikt riktigt att man från nämnda tid bör bedöma förändringen av vårt samhälle av idag. Vårt nuvarande samhälle är nog ett jäktande samhälle, som icke lämnar vare sig hem eller skola oberörda av detta förhållande. Stora antal av våra hem äro sannolikt icke längre sådana hem som Nathan Söderblom söker skildra i sina skrifter, där han säger: »Hemmet är en skola i självtukt och inbördes förlåtelse och hjälp. Där lär man sig det inbördes tjänandets lycka. Det kristna hemmet vill innesluta unga och gamla. Det lyser som en fyrbåk för den som vandrar ute i världen. Utan myndighet, respekt och lydnad mister hemmet sin styrsel.»

När man går in på en så grannliga uppgift som att tala om hemmen, får man icke förbise, utan i stället erkänna att de svenska hemmen av idag allt fortfarande nog måste anses såsom ledande i barnens fostran. Många äro emellertid de hem som kunna betecknas såsom maskinhem, där ringa eller ingen tid blir över för barnen och för att hjälpa skolan. Orsakerna därtill äro många, och de äro nog i vårt så moderna samhälle kända, utan att de här behöva uppräknas. Detta faktiska förhållande om de jäktande hemmen bidrager till viss del till att man i skolan kvalitativt icke uppnår det goda resultat som eftersträvas. Min erfarenhet är dessutom den, att det vore ur kvalifikationssynpunkt önskligt, om man nu vid den påbörjade granskningen av undervisningsplanerna kunde komma fram till en begränsning av deras omfattning, och detta framförallt i folkskolan, vilken skola jag bäst känner. Men jag tror att det ej heller skulle skada, utan tvärtom, om man även i de högre skolformerna ginge in för en dylik begränsning, vilket skulle inom de olika undervisningsformerna giva rum för större grundlighet i vissa ämnen av större betydelse. Någon kanske vill göra gällande, att man framförallt i de högre skolformerna skall utvidga planerna i stället för att begränsa desamma, enär man där har större möjligheter att komma fram till ett tillfredsställande resultat. Emot detta bör emellertid påpekas, att man från åtskilliga håll har den erfarenheten och även gör gällande att våra elever från de högre skolorna, därvid inräknat även studen-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

terna, veta mindre rörande vissa områden än folkskolans barn. Detta skulle framförallt gälla vårt samhällsliv, eller vad man på skolspråk kallar medborgarkunskap. Har sistnämnda påstående stöd i verkligheten, är detta en rätt så allvarlig sak. På grund av olika omständigheter har det kommit att bli så vid fastställande av kompetensfordringar, att det kräves studentexamen för anställningen i fråga. I stort sett kanske man äger rätt att göra det påståendet att dessa kompetensfordringar i sin tur medföra att det är studenterna som bli de ledande i samhället, och under sådana förhållanden måste det anses såsom en mycket stor brist att dessa ungdomar icke blivit i tillfälle att mera ingående lära känna samhällets funktioner under tidigare år, och då särskilt under sin skoltid. Detta är endast ett exempel som också talar för en justering av gällande undervisningsplan. En lekman som söker följa vårt undervisningsväsende får en ganska bestämd känsla av att våra undervisningsplaner i kvantitativt avseende ligga mycket högt, under det att det kvalitativa undervisningsresultatet icke är tillfredsställande. Jag hyser den uppfattningen att vår lärarkår, som säkert nedlägger ett mycket gott arbete, icke blir i tillfälle att i skolans fostrargärning nedlägga så mycket av det personliga för barnen som det vore önskligt, och som för det stora flertalet av barnen skulle vara av stor betydelse. Man bör i ett resonemang som detta ihågkomma att barnen vid slutad skolgång böra ha fått för sitt inre stora inteckningar i skolan som för dem böra verka stödande och kanske även ledande under uppväxtåren. På tal om höga kompetensfordringar på olika områden får det kanske tillåtas mig att till statsrådet uttala en önskan som berör hans departement. Denna min önskan är att statsrådet bör iakttaga största möjliga försiktighet i fråga om att tillmötesgå framfört förslag om införande av sådana kompetensfordringar som villkor för utbildning till lärare vid folkskola, innebärande föreskrifter om studentexamen för att få deltaga i sådan utbildning. Folkskolan tror jag är bäst betjänt med att nuvarande ordning får bibehållas, enär ett bifall till framförda önskemål säkert skulle komma att utestänga många som mera komma från det praktiska livet än våra studenter göra. Vår lärarkår bör så långt som möjligt ha sina rötter i arbetets värld och icke endast utrustas med en teoretisk utbildning utan förening med det praktiska livet.

Med vad jag nu sagt vill jag således till den påbörjade utredningen framhålla önskvärdheten av en begränsning i undervisningsplanerna som i sin tur kan leda fram till bättre resultat än som för närvarande är förhållandet. Det framgår icke tillräckligt tydligt av statsrådets anförande, änskönt att han mycket klart uttalar om skolans mål, att det icke får vara avgörande att uppnå ett visst kunskapsmått, huruvida man vid utredningsarbetet även har möjlighet att gå in för en dylik reducering som jag här har talat om. I statsrådsanförandet framhålles däremot med mycket stor skärpa att denna utredning bör söka åstadkomma en samordning de olika skolformerna emellan. Skall detta var huvudfrågan, så kan det mycket väl tänkas att för att nå detta resultat man måste utöka undervisningsplanerna för folkskolan, och det är detta som jag är rädd för. Jag har ingenting att erinra mot en samordning som går så långt som möjligt, men den får naturligtvis icke ske på folkskolans bekostnad. Jag utgår ifrån att statsrådet inte har någonting att erinra mot min uppfattning att folkskolan, där det stora flertalet barn får sin skolundervisning, i sin verksamhet uppbygges så att man uppnår bästa möjliga resultat.

Utöver vad jag nu talat om folkskolan, och att våra undervisningsplaner måste göras upp med hänsyn till dagens samhällsliv och med särskilt beaktande av att skolundervisningen måste giva mer rum för det personliga i lära-rens kall, vill jag till omprövning framföra frågan: Vad kan folkskolan göra

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för att hjälpa avgående elever att stabilisera sina under skoltiden vunna kunskaper, och i stället för glömska öka detta kunskapsmått, genom att skapa intresse för deltagande i ytterligare skolning och bildningsarbete, under den period då de unga som regel sakna anknytningar till arbetslivet och kanske äro för unga för att själva ledas in uti vårt omfattande fria bildningsarbete? Många av de från skolan avgående eleverna bli kanske i tillfälle att omedelbart erhålla yrkesundervisning eller eljest frivillig hjälp, men det stora flertalet av våra ungdomar som lämnat folkskolan är sannolikt i behov av någon ytterligare hjälp från skolans sida. Jag vill icke framföra någon tanke på en obligatorisk utbyggnad av vårt folkskoleväsende, innebärande högre antal skolklasser, utan min tanke går ut på att man på frivillighetens väg skulle samla de tidigare eleverna till aftonkurser för undervisning i vissa ämnen, eller eljest till sammankomster för att genom samtal och överläggningar berörande allmännyttiga ting under några år efter skolans avslutande uppehålla förbindelsen mellan skolan och de barn som lämnat densamma. Jag tror att man i dylikt fall skulle tjäna saken genom att tillåta så fri organisations- och arbetsform som möjligt, och på så sätt skulle man lättare samla dessa ungdomar som man vill hjälpa i deras utveckling. Man skulle genom en sådan anordning söka plädера för att åstadkomma en förbindelselänk mellan skolan och det frivilliga bildningsarbetet, till vilket ungdomarna så småningom erhålla sin anknytning. En sådan frivilligt lagd verksamhet skulle säkert vara till mycket stor nytta för många, och det skulle sannolikt vara dem till mycket stor hjälp i deras karaktärsdaning. Man får inte förbise att barnen under tiden från det de lämna folkskolan och till dess de genom högre ålder kommit att få intressen, som i många fall samla dem omkring nyttiga och godtagbara uppgifter, få genomleva en period då de ha mycket svårt att få det fäste som även en ungdom kan vara i behov av. Höra då barnen i sådana fall till sådana hem som jag här sökt peka på, där man av skilda omständigheter inte har nämnvärd tid över för barnen, så blir livet ännu mera tomt för dessa ungdomar.

När nu vår folkskola har ett överskott av arbetskraft, vill det synas mig vara en lämplig tidpunkt för omprövning av sådana synpunkter som jag här framfört. Jag förstår mycket väl att vi ur statsfinansiella synpunkter äro skyldiga att iakttaga all sparsamhet. Men då det gäller barnen har det ju blivit nästan modernt att nu rekommendera vissa uppgifter för samhället, och då jag utgår ifrån att denna fria verksamhet efter genomgången folkskola bör vara beroende på de olika skoldistriktens intresse, böra skoldistriktet i viss utsträckning bestrida de kostnader som äro förenade med verksamheten. När jag talar om överskott på arbetskraft i folkskolan och nu rekommenderar att denna skall utnyttjas i någon omfattning för en sådan verksamhet som här talas om, avser jag härmed icke att verksamheten skall uppehållas av just de personer som icke kunna få bibehålla sina befattningar, utan jag avser att man ur lärarkåren inom respektive distrikt skall med befrielse från andra uppgifter avdela lämplig arbetskraft för denna nya arbetsuppgift. Det önskemål, som jag här genom protokollet vill ha framfört till utredningskommittén och då framförallt till dess ordförande, avser icke som jag också tidigare anför, något förslag som i alla dess detaljer är granskat, och framförallt inte något motförslag till många andra yrkanden som under senare tid framförts när det gäller ungdomens fostran.

Jag har nu i mitt anförande framfört två önskemål, det första beaktande av behovet av en begränsad undervisningsplan för folkskolan, det andra en undersökning av möjligheterna för en på frivillighetens grund ordnad verksamhet bland de barn som lämnat folkskolan, men som likväl skolmyndigheterna skulle

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vara ledare för, varvid kostnaderna skulle bestridas av staten och det skol-distrikt där dylik verksamhet kan anordnas.

Till sist har jag ett tredje önskemål att framföra. Detta gäller utredningskommitténs sammansättning. Jag anser att det skulle vara lämpligt om lekmannaintresset blivit representerat i denna stora utredning. Visserligen har herr statsrådet i direktiven för kommitténs arbete framhållit lämpligheten av att kommitterade skola söka samråda med lekmannaintresset, men jag tror att en dylik form för lekmannasynpunkternas tillgodoseende i en utredning icke är tillfredsställande. Jag har ingen anledning att befara, att denna kommitté icke skall grundligt undersöka vad som lämpligen bör åtgöras, men så länge vårt skolväsen likväl i stor utsträckning handhaves av lekmän, och dessa därigenom erhålla en rätt ingående inblick i detta vittomfattande arbete, synes det mig inte vara lämpligt att sätta denna sakkunskap åsido, då det gäller ställningstagande inom kommittén.

Jag har, herr talman, för några dagar sedan varit i tillfälle att läsa ett betänkande där lekmannaintresset fullständigt saknats, och vid genomläsningen av detta betänkande märker man mycket noggsamt att detta intresse har saknats. Jag har icke någon gång varit i tillfälle att läsa ett betänkande där man så lekande lätt har löst alla problem som föreligga som just denna kommittés betänkande. Det betänkande som jag åsyftar är det som avgivits rörande värtjänstutbildning för skolungdom. Jag skall inte anmäla mig som vare sig motståndare eller anhängare till vad som i detta betänkande anföres, det må bli anledning därtill vid ett senare tillfälle. Jag har endast velat omnämna detta betänkande, när jag rekommenderar lekmannaintressets tillgodoseende i en utredning som så direkt berör det allmännas intressen och inte är någon skolans egen angelägenhet.

Ja, herr talman, här har jag nu talat en stund om något som kanske helt skiljer sig ifrån vad som brukar förekomma i en remissdebatt, men detta är dels beroende på att jag inte brukar delta, och dels att jag anser att man trots den svåra tid vi genomleva även ha skyldighet att tänka på barnens fostran. Alla ha vi varit barn och kanske också, som någon säger, trots ålderdom ha vi både barnhjärta och barnasinne. Åtskilliga av oss minnas nog nu vid mognare år med tacksamhet de lärdomar och erfarenheter, som skolan bibringade oss, och erkänna gärna vilket utomordentligt stort värde skolan utgör för den enskilde, även om man måste lämna den på folkskolestadiet, vilket jag själv gjort. Det är väl också med hänsyn till de vunna erfarenheterna som jag har ansett det som en plikt att särskilt varmt omhulda denna skolform. Det är nu min önskan att denna skolform kunde få vara ungdomen behjälplig något längre tid än vad nu är fallet, dock under de friare former som jag här pläderat för.

Jag skulle vara mycket tacksam om vederbörande utredningskommitté icke stannade vid att samordna de olika skolformerna, utan sökte finna vägar även för en förbindelse för de avgående eleverna från vår folkskola fram till det fria folkbildningsarbetet. Om så kunde ske, tror jag att detta vore den bästa gåva folkskolan kunde giva barnen, när nu skolan inom kort går att högtidlighålla sin hundraåriga tillvaro.

Herr Wistrand: Herr talman! När jag i denna remissdebatt begär ordet, är det närmast med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 20 om dyrtidstillägg å folkpensioner m. m., vilken redan tidigare har remitterats till utskott. Det ärende som behandlas i denna proposition står emellertid i ett mycket nära och oupplösligt samband med statsverkspropositionen, därigenom att statsverkspropositionen upptager anslag till folkpensioner och barnbidrag m. m. med ett

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

belopp som överstiger de normala behoven för detta ändamål med sammanlagt något över 11 miljoner kronor.

I förbigående sagt, herr talman, ber jag att få göra anmärkning mot att berörda Kungl. Maj:ts proposition nr 20 icke som vanligt är förelagd i tryck och utdelad på sedvanligt sätt jämsides med övriga samma dag avlämnade propositioner. Den utdelades först tvenne dagar efter det propositionen avlämnats till kammaren. Det är ju uppenbart att åsidosättande av god sedvänja i detta avseende alltid medför svårigheter för riksdagsmännen och inverkar på deras möjlighet att väcka motioner med anledning av propositionen eller eljest i tid taga ställning till densamma. Några synnerligen brådskande skäl kunna knappast så här vid riksdagens början åberopas, och jag vågar vördsamt framställa ett önskemål att dylikt förfarande i framtiden må undvikas.

De anslagsökningar på över 11 miljoner som i detta samband ifrågasätts återge emellertid endast halva beloppet av den kostnadsökning som kommer i fråga för nästa budgetår. Propositionen om lagändring beträffande pensionerna har nämligen formellt givits formen av en till sin giltighetstid för år 1941 begränsad anordning. Det finnes väl ingen anledning att antaga att de tillägg som Kungl. Maj:t begär för 1941 icke avses skola utgå även för senare år, kanske t. o. m. som minimum, och då kommer minst samma belopp som nu avsetts för förra hälften av budgetåret att erfordras även för senare hälften. Det synes mig trots den formella oantastligheten motbjudande att budgetuppställningen icke i sin helhet får redovisa den å hela budgetåret belöpande kostnad, som med till visshet gränsande sannolikhet i realiteten måste bli följd av ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Härtill kommer naturligtvis kostnaden för det senare halvåret av innevarande budgetår, vilken är avsedd att belasta budgetårets förslagsanslag för detta ändamål. Kostnadsramen för denna reform är alltså av en helt annan storleksordning än som kan utläsas vid en flyktig läsning av förslaget till riksstat. Vad som skall täckas av statsmedel — i den mån man nu överhuvud taget kan tala om täckning i dessa tider — är intill utgången av nästa budgetår tre gånger det belopp varmed riksstaten för detta ändamål ökats. Härtill komma ytterligare de miljoner som skola utgöras av kommunerna. I stället för de 11 miljoner som äro upptagna i riksstaten innebär i själva verket denna lagändring en utgift för det allmänna — för staten och kommunerna — av föga mindre än 40 miljoner kronor.

Då jag på förhand inser att man — med eller mot bättre vetande — kommer att göra det jag här anför till föremål för misstydning, vill jag genast avge en bestämd deklaration, att jag icke i och för sig anser en förhöjning av folkpensionerna obefogad. I en tid av obestridligt sjunkande penningvärde kan staten icke underlåta att så långt i dess förmåga står sörja för att de gamla icke genom penningvärdets fall undandragas sin torftiga bärgning. All social pliktökning talar härför. Men staten bör i sitt görande härvidlag framför allt tillse att den icke genom sina åtgärder gör ont värre. Vad statsmakterna i dessa dagar framför allt måste ha sin uppmärksamhet riktad på är frågan huru en ohejdad inflation skall undvikas. Det har talats mycket om denna sak under dagens debatt. Inflationens följder kunna ej mötas genom nya anslag som ytterligare öka budgetbristen och därigenom påverka och påskynda den inflatoriska tendensen. Detta är en sanning som är så uppenbar, att den enligt min mening icke skäligen kan bestridas.

Det synes mig därför hava bort vara socialministern angeläget att trots de obestridliga svårigheterna söka finna någon form, vilken — samtidigt som de pensionsberättigade fått en förbättring som väl behöves med hänsyn till den inträffade förändringen i penningvärdet — inneburit att en anslagsökning av betydande mått så långt möjligt undvikits. Detta kan visserligen icke ske utan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en närmare undersökning, vars svårigheter äro uppenbara. Jag kan i varje fall icke undgå den reflexionen, herr talman, att allvarliga försök knappast blivit gjorda att så långt ske kan inom pensionsförsäkringens nuvarande eller eventuellt något beskurna kostnadsram lämna förbättring åt dem, som starkast varit i behov av sådan förbättring. Detta hade kunnat ske i olika former, och jag vill mera som ett diskussionsunderlag framkasta några. Man hade till exempel kunnat överväga att uppskjuta pensionsåldern från 67 till 68 år eller — om detta anses möta principiella betänkligheter — uppskjuta beviljandet av pensionstillägg till 68 års ålder eller intill 70 års ålder låta pensioneringen helt eller delvis bliva beroende av om vederbörande kunnat styrka att arbetsförmågan verkligen är nedsatt, eller också välja andra vägar som kunna visa sig framkomliga. Jag är ej beredd att giva en bestämd vägledning och är väl medveten om svårigheterna, men jag är, herr talman, lika medveten om att man icke i längden kan rädda de små i samhället från inflationens verkningar på annat sätt än genom att man verksamt söker möta själva inflationen. Och inflationen är den obalanserade budgetens skugga som man fåfängt söker springa ifrån genom att ytterligare öka avståndet till en möjlig budgetbalansering.

Nu ha vi i dag, herr talman, hört finansministern tala om hur besparingar på den civila budgeten inte tjäna något till. Vi ha senare också här i kammaren haft den intressanta upplevelsen att följa herr Engberg till hans ödemarkstigar och sett hur de mynnade ut på en kyrkogård, där han i skolkommissionen trodde sig se en kyrkogårdsnämnd. Sammanställer jag dessa båda anföranden, herr talman, så har det hos mig uppstått en ganska underlig känsla, huruvida inte jag, när jag insatts i besparingsberedningen, också har blivit insatt i en kyrkogårdsnämnd, som är tillkommen för att begrava besparings tanken, också möjligen kanske utan tanke, som herr Engberg angav det, på de dödas uppståndelse. Jag förstår annars inte riktigt konsekvensen i tankegången, när man tillsätter en besparingsutredning, men samtidigt vid olika tillfällen anser det angeläget att predika besparingsåtgärdernas betydelselöshet. Det ges något av den mentalitet, som tar sig uttryck i ett mycket vanligt talesätt: »Vad tjänar det till att spara? Det gör ingenting i den stora konkursen!» — Detta ha vi nu fått höra vid flera tillfällen, men vi skola inte glömma, att den mentaliteten är en konkursgäldenärs.

Enligt min mening växer alltmer den uppfattningen fram, att vi måste få fastare linjer för vår socialpolitik än vad som man hittills aktat nödigt. Vi måste arbeta oss fram till vissa grundläggande förutsättningar för en planmässighet, som vi nu sakna. Det synes oss som om just denna tid med dess oerhört ökade ekonomiska och därav härflytande sociala svårigheter borde i hög grad uppfordra till ett pådrivande, och icke, som i stället hittills skett, till ett förlamande av socialvårdskommitténs arbete. Vår socialpolitik måste bliva vad den i stort sett hittills icke varit — positiv, d. v. s. den måste fullfölja vissa klart bestämda syften.

Framför allt måste socialpolitiken anknyta till det problem, som är det centrala livsproblemet hos vårt folk — befolkningsfrågan. Här måste ske en avvägning av socialpolitiken, som tar sikte framför allt just på detta problem och söker lösa det med långt större allvar än man hittills försökt och i stort sett misslyckats med. Socialpolitiken måste gå hand i hand med de bästa yttringarna av ett folks livskraft. Den måste gå hand i hand med livsviljan och arbetsviljan. Det är ju så, att befolkningsutvecklingen obönhörligt pekar mot en omgruppering av åldersklasserna i vårt land, vilken som en ofrånkomlig konsekvens kräver en längre arbetsålder än den nuvarande. Men vad ha vi gjort? Vi ha i stället löpt motsatt väg. Kunna vi verkligen i längden låta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

pensionsåldern för statstjänstemännen hållas nere vid den lågpunkt, som i hastigt mod bestämdes för några år sedan? En ändring endast på denna punkt skulle inom kort minska statens utgifter med 5 miljoner kronor. Och även beträffande vår folkpensionering kunna vi ej undgå att se rätt in i ögonen, att en fortsatt folkpensioneringsverksamhet, som bedrivs utan hänsyn till om nedsatt arbetsförmåga föreligger eller ej, kanske inom kort ej ligger inom de ekonomiska möjligheternas gräns, därför att vi då nått därhän, att det produktiva åldersskikt, som skall uppbära det hela, är uttunnat medan de högre åldersklasserna äro talrikare än någonsin, men med anspråk, som grundats på förutsättningen av en helt annan befolkningsstruktur i samhället. Kunna vi vara vissa om att denna fåtaliga produktionsdugliga åldersklass är villig eller ens har förmåga att bära bördorna för vår generation, så som vi ha dragit upp socialpolitikens linje? Därför måste socialpolitiken i tid gå till sin målsättning under beaktande av våra resurser, såväl dagens som framtidens. Den socialpolitik, som bidrager till att alstra ny social nöd genom en ekonomisk politik, som låter småfolkets besparingar förtäras genom inflation, är icke endast fruktlös; den är skadebringande. Det bör vara även socialpolitikens huvudmål i dessa dagar att i sin mån bidra till att motverka inflationen.

Samtidigt bör den emellertid stärka framtidens Sverige. Utan att man har känsla härför faller i själva verket varje socialpolitisk åtgärd till marken, emedan den inte uppbäres av en levande ande. Men just därför att socialpolitikens medel äro långt mera begränsade än vi förstått under en socialpolitisk blomstringstid, som kunnat vara en blomstringstid därför att den försummat andra folkets livsuppgifter — värnet om vårt land — måste vi taga hela den sociala frågan under ny omprövning. Socialvården måste sättas in där behovet av social omvårdnad är oomtvistligt; för gratisutdelningar åt dem, som ej äro behövande, finnes det och bör det inte längre finnas något utrymme. Moderskapspenningen t. ex. synes mig särskilt under en tid, då budgeten icke kan balanseras, vara en lika omtvistlig institution som mödrahjälpen till sin princip är riktig och framtidsduglig. Vad som utgives utan sorgfällig prövning undergräver i lika mån möjligheterna att lämna samhällets hjälp i de fall, där den kräves för att bevara vårt folkmaterial som uppbärare av fortsatt svensk odling.

Herr talman! I dagens situation synes det mig som om det framför allt gäller att se framåt. Vi ha inom loppet av föga mera än ett år sett en folkopinion, som så mycket närts av illusioner och godtroget trots det politiska livets enda problem vara att tillfredsställa dagsbehoven, förbytas till en fördjupad känsla av ansvar för folket och för riket. I den uppfattningen bör även socialpolitiken inlemmas. Då få de socialpolitiska åtgärderna ett innehåll, som i långt mindre grad än hittills göra dem till ett politiskt tvisteämne.

Det år, som gått, herr talman, har lärt oss mycket. Vi ha lärt oss känna faktorer, varmed många av oss tidigare ej trott oss behöva räkna; vi få helt säkert, med visshet, skulle jag vilja säga, göra bekantskap med ännu andra. Men ju säkrare vi lära oss att draga de riktiga slutsatserna av dem, desto större blir vår inre och yttre trygghet.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! Den som lyssnat till inläggen i dagens remissdebatt kan inte gärna ha undgått intrycket, att uttalandena genomgående andats en relativ tillfredsställelse med landets belägenhet och med de villkor, under vilka nationen arbetar. Man måste också medge, att den svenska riksdagen i dessa dagar kunnat samlas under en ljusare himmel än den som välver sig över våra grannländer. Likväl förefaller det riktigt att konstatera, att det år som nyss gick till ända, även för oss var ett olyckornas och de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

stora skickelsernas år. Historien hade brått med värv i våldets och omstörtningens tjänst. De nordiska länderna voro alla illa beredda för dessa hemsökelse och förmådde icke värja de gränser, inom vilka deras odling blomstrat under sällsamt lyckosamma förhållanden.

I öster har det ryska riket, ett rike fullt av jäsande inre kraft, av obändiga instinkter och återuppväckta nationella ambitioner, ånyo flyttat sina ramar in på gammal nordisk odlingsmark. Den åldriga rigelställningen mellan Ladoga och Finska viken blev i ett ofattligt blodigt krig genombruten. Det var ett hugg mot själva roten av det nordiska statssystemet. Efter freden i Moskva är den trygghet förlorad, som varit själva förutsättningen för det sociala och ekonomiska nydaningsarbetet i nutidens Sverige. Vi äro nu som så många andra av Europas länder hänvisade till att arbeta vidare med svärdet i ena handen och mursleven i den andra.

Kriget i Norge var ett stormakternas krig med nordisk folkfrihet som insats. För Sverige betydde det att vi blevo avstängda från våra förbindelser västerut. Vi blevo införlivade med det blockerade europeiska fastlandet, och vi fingo samtidigt en ny, långt utdragen landgräns att försvara.

Detta är bokslutet för det år, som gått till ända. Varje blick tillbaka måste göra oss bittert medvetna om den vanmakt, med vilken vi hade att möta händelserna.

Jag har tidigare vid något tillfälle i denna kammare sagt några ord om den svenska finlandspolitiken. Det är inte för att gräva upp gångna meningsskiften, utan för att fullfölja en tankegång, som jag i dag gärna skulle vilja tillägga, att ingenting av vad som senare inträffat kommit mig att ändra uppfattning. Det är tvärtom så, att jag i årets senare händelser har funnit mig stärkt i denna uppfattning. Jag ser ett logiskt sammanhang mellan den då ådagalagda söndringen i Norden och de tyska legionernas härfärd mot våra grannländer. Utan visshet om den långt framskridna politiska paralyseringen i Sverige skulle detta, ett av den nyare tidens allra djärvaste krigsföretag, näp- peligen ha bragts å bane.

Nu bärgade vi vår fred, men inte vår trygghet. Vi bärgade en viss, ehuru begränsad rörelsefrihet. Och vi bärgade med freden många ovana och tunga plikter.

Det är egentligen om dessa plikter som jag nu skulle vilja säga några korta och vardagliga ord. Sveriges nationella oberoende kan, såvitt jag förstår, i framtiden finna ett fäste endast i ett fritt Norden. Det fria nordiska statssystemets återupprättande och säkerställande är följaktligen ett svenskt livsintresse. Och jag skulle vilja tillägga: det är inte en nåd att stilla bedja om, utan det är en uppgift att fullfölja. Det är ett verk, som måste fullbordas genom en målmedveten politik och genom ett frimodigt hävdande av nordisk självbestämmanderätt. Ty Norden är icke någon de främmande makternas intressesfär. Norden är sin egen. Ingen makt i världen kan göra oss likgiltiga för vad som händer i våra nordiska grannländer, lika litet som för vad som händer i vintras i Finland. Intet folk kan förneka sina egna vitala intressen. Därför är det lika meningslöst att dölja den sympati, som vi i dessa dagar känna för det lidande, men okuvliga norska broderfolket, som att dölja vårt hjärtas vrede mot förtryckarna och deras framfärd. I denna sak är det vår plikt att tala med all den oförsagdhet, som blodsband och ödesgemenskap göra naturlig. Man må säga vad man vill om vad någon har kallat plikten att förlika våra tankar med tidens politiska vilja, men så snart det gäller svensk eller nordisk frihet är vår genstörtighet lika omedgörlig som graniten i det svenska urberget.

Såsom händelserna nu utvecklat sig, har vårt land blivit, jag skulle vilja

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

säga, ett helgonaskrin eller en skattegömma för alla de klenoder, som vi vant oss att räkna såsom samfälliga nordiska arvedelar. Det är här, det är i detta land som vi måste hålla tron på framtiden levande och med denna tro också tanken på en samverkan, som kan bli ett tryggt värn för alla de nordiska ländernas frihet.

Regeringen har vid upprepade tillfällen betygat sitt intresse för utvecklingen och stärkandet av en dylik samverkan. Det skulle ha varit en strimma av ljus i det politiska vintermörkret, om från regeringsbanken i dag kunnat meddelas, att någonting av positivt värde hade blivit utträttat på detta område. Men årets trontal erbjöd ingen dylik vederkvickelse. Detta aktstycke innehöll denna gång överhuvud taget ingenting. Det var ingenting annat än en översättning till svensk normalprosa av det stycke i första Mosebok, som lyder: »Allting var öde och tomt, och mörkret svävade över vattnet.»

Vi äro alla medvetna om att de svårigheter, som möta på det nordiska samarbetets väg, äro många och svåröverbinnliga. Där är först och främst den begränsning i vår politiska rörelsefrihet, om vilken jag redan har talat. Om den skulle jag endast vilja säga, att det är inte likgiltigt, vilket mått av frihet vi tillmäta oss själva. Ge vi fogligt och medgörligt hela marginalen åt vederparten, så är det ju alldeles självklart, att ingenting blir kvar för egen räkning. I umgänget nationerna emellan föreställer jag mig att det ofta finnes situationer, när ett fullbordat faktum har en mera övertygande kraft än de höviska bordssamtalen eller de diplomatiska supplikerna. Och man kan tillägga, att ett stadgat anseende för lätthanterlighet inte alltid är någon tillgång i det internationella umgänget.

Nu vill jag uttala den förhoppningen, att vår regering icke förtrötts i sina nordiska bemödanden. Jag önskar och hoppas, att den skall finna en grundval för en nordisk politik och en politik, som kan åt framtiden bärga värden, som för ögonblicket förefalla att ha gått till spillo. Jag hoppas alltså, att den oförtrutet arbetar vidare i klar insikt om att det enda bistånd, som vi i framtiden kunna påräkna, är det som kan givas oss av våra närmaste grannfolk. Från andra länder ha vi ingenting att vänta. De äro när som helst beredda att sälja oss för ett billigt pris. Visar det sig härvid, att den ena vägen inte är framkomlig, så måste man försöka den andra. Här gäller det först och främst, herr talman, att framhärda och att icke låta sig förskräckas.

Det finnes dessvärre en annan vägspärr, som kanske är minst lika svår att forcera som denna begränsade rörelsefrihet. För någon månad sedan hände det, att en kontingent av våra soldater på väg hem från en av sina förläggningar till julfirandet i hemorten mötte en av de tyska militärtransporterna. Det var på sätt och vis ett säreget möte. Landets egna söner sammanpackade i halmströdda godsfinckor, för allt i världen väl uppvärmda, men ändock anspråkslösa godsfinckor. Främlingarna bekvämt bänkade i statens järnvägars förträffliga tredje klass passagerarvagnar. Är det så underligt, att detta möte kom julglädjen att blandas med mycken spörjande bitterhet?

Transiteringsavtalet var en av fjolårets många olyckor och en av dem, vars innebörd blir klarare, ju längre tiden skrider framåt. Dess ogynnsamma verkningar möta vi i många länder: i Norge, i England, i Amerika och naturligtvis först och främst i eget land. Sanningen — såvitt jag kan upptäcka den — är, att detta transiteringsavtal blivit oss en Nessosmantel. Det bränner som eld, och icke utan ängslan spörja vi oss, vilka nya förvecklingar, som därav äro att förvänta.

Jag tvingas alltså erkänna, att den nordiska samarbetspolitiken just nu har det mycket trångt. Desto angelägnare förefaller det vara att fullt utnyttja den rörelsefrihet, som ännu står oss till buds. En talare i andra kammaren

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fällde i dag på förmiddagen ett ord, som fastnade i mitt minne. Han menade, att så dåligt ha vi det ändå inte, att vi inte skulle kunna dela med oss något av den kaka, som står till vårt förfogande. Vi veta alla, att läget i Finland och i Norge är ofantligt mycket sämre i försörjningshänseende än det är hos oss. Något har ju blivit gjort, mestadels på privat initiativ, för att bättra förhållandena. Men man har haft det intrycket, att våra myndigheter sett sin uppgift såsom varande huvudsakligen av passiv och upplysande art. Nu undrar man: skulle det inte vara möjligt, att regeringen eller dess underordnade myndigheter på ett mera aktivt sätt, än som hittills skett, grepe in i detta hjälp-arbete? Det förhåller sig ju dock så, att det för de enskilda är omöjligt att överblicka läget. Våra myndigheter veta, vilka reserver vi ha och vilka resurser som stå till vårt förfogande. De veta hur långt det är möjligt att gå med hänsyn till egen säkerhet och trygghet. Jag hoppas, som sagt, att vår regering i framtiden ville visa en större aktivitet på detta område. Jag förenar mig med dem, som uttryckt förhoppningen att något mera skall kunna göras.

En av våra svenska plikter i den nordiska politikens tjänst förefaller mig ha blivit väl fylld. Det oförtrutna arbetet på försvarsmaktens stärkande är själva underpanten på vår nationella livsvilja. Den vapenlöse blir gärna ett värlöst offer för anfäktelser, inför vilka den väpnade styrkan inte känner någon förskräckelse. Den ettåriga värnpliktstiden kommer med nya krav på den ungdom, vars oblida öde det blivit att med tunga personliga uppoffringar sona tidens vettlöshet. Det är en av de märkligaste iakttagelserna i dagens remissdebatt, att den enda invändning, som gjorts mot denna reform, kommit från den kommunistiska meningsriktningen.

Nu vill jag för min del ingalunda överskatta de omedelbara verkningarna av en sådan reform som denna. Först långt fram på detta årtionde kunna vi tillgodogöra oss den fulla vinsten av en utsträckt värnpliktstid. Vi stå dock här inför en naturlig och såvitt jag förstår ofrånkomlig konsekvens av det nuvarande tidsläget och av den hittills genomförda allmänna upprustningen. Med reformen följer väl också mycket snart en fördjupad skolning för befälet av största betydelse för krigsmaktens stridsduglighet och kanske den största omedelbara vinningen.

Den ettåriga värnplikten synes mig emellertid också mana fram en annan åtgärd på ett annat område, och det är rösträttsålderns sänkning till myndighetsgränsen. Jag kan för min del inte se, att det finnes något giltigt skäl att andraga mot en sådan utvidgning av valmanskåren, vars bärande tanke har en gång för alla formulerats i det Heidenstamska ordet:

»Så sant vi äga ett fädernesland,
vi ärvde det alla lika.»

Till sist skall jag, herr talman, bara säga ett ord om våra nya bruk och våra välska seder. Informationsstyrelsen har sedan någon tid tillbaka anordnat s. k. informationsdagar. Man har där lämnat en skön och nyttig undervisning åt de arbetande tidningsmännen. Man har där talat om vad vi inte få tala om, och det hela har alltså tjänat uppgiften att dämna upp den fria nyhetsförmedlingen. Jag förmodar att detta som så mycket annat är ett uttryck för tidens politiska vilja. Men skulle det inte vara möjligt att lägga undervisningen på en något högre nivå än den som gäller för — första förberedande?

Skola dessa kurser fortsätta, och jag förmodar att det är meningen, så skulle jag vilja uttrycka även ett annat önskemål; det gäller en förenkling av anordningen, en rationalisering. Man skulle ju kunna tänka sig att dessa konferenser sammanfördes och att hela upplysningen lämnades på en gång. Jag tror inte

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att nyheterna skulle bli nämnvärt mera ålderdomliga, om vi fingo dem en gång om året. Och jag kan inte finna något lämpligare datum för en sådan anordning än den 28 december. —

För övrigt, herr talman, anser jag att informationsstyrelsen bör avskaffas.

Herr Wohlin: Herr talman! Läget på landsbygden och förhållandena inom jordbruket ha under den gångna långa debatten berörts av åtskilliga ärade talare. Det säger sig självt att praktiska jordbrukare besitta de största insikterna och den största erfarenheten för att uttala sig i dessa ämnen och att här ange var skon klämmer. Då jag i detta sena skede begärt ordet är det för att understryka, att den allmänna situationen på landsbygden och inom lanthushållningen, sedd ur större samhällspolitiska synpunkter, måhända ger anledning till ännu allvarligare bekymmer, och för att betona angelägenheten av att man lär av det förgångna och försöker finna nya konstruktiva linjer för vår agrarpolitik på längre sikt. Jag behöver knappast erinra om — ty det har otaliga gånger sagts men kan icke nog upprepas — att en blomstrande landsbygd samt en stor och välbärgad bondeklass utgör ett utomordentligt viktigt element för stabilisering av våra inre förhållanden och för stärkande av vår inre och yttre motståndskraft under hårda påfrestningar. Och jag behöver knappast ytterligare framhålla vad likaledes ofta betonats, att landsbygdsbefolkningen i alla länder utgör den stora reservoaren för folkkraften.

Betraktar man den gångna mansålderns utveckling på landsbygden och särskilt inom jordbruket, måste man otivelaktigt erkänna många lysande framsteg och många sidor, som varit enbart av glädjande natur. Man fäster sig härvid främst vid teknikens betydande framsteg, vid den starka produktionsutvecklingen inom jordbruket, vid de ökade fackmannainsikter, som genom ett utvecklat undervisningsväsen utbredas inom lantbefolkningens led, samt mycket annat. Men det går icke att fästa sig enbart vid dessa utvecklingens gynnsamma drag och ljusa sidor. Man måste även taga de mindre lyckliga utvecklingsdragen och de otivelaktigt förefintliga skuggorna i betraktande. Det gäller att undvika svartmålningar, men det gäller också att undvika skönmålningar, om man vill försöka draga de rätta lärdomarna för framtiden.

För omkring en mansålder sedan utgjorde den svenska landsbygdsbefolkningen närmare nio tiondelar av landets hela folkmängd. I denna stund har städernas andel i folkmängden ökat till drygt en tredjedel. Detta säger icke så mycket, men långt allvarligare och vida betydelsefullare är den systematiska åderlåtning av folk, som under de gångna årtiondena ägt rum från vår svenska landsbygd. Redan den stora utvandringen på sin tid gjorde att bortåt en miljon av landsbygdens unga män och kvinnor för alltid lämnade landet. Även om denna utvandring i väsentliga avseenden var en överbefolkningsföreteelse, så gick den dock för långt och sopade med sig tiotusentals ungdomar, som under gynnsammare ekonomiska och sociala förhållanden på landsbygden och inom jordbruket borde ha kunnat bevaras åt detta. Sedan följde, tidvis jämsides därmed, den starka flykten till städerna och industrien, som även efter det att utvandringen var ett avslutat kapitel fortsatte i enorm omfattning. Flykten från landsbygden tog proportioner, som i befolkningsstatistiskt avseende ledde till verkliga sjukdomstecken hos den svenska landsbygdsbefolkningen. De arbetsföra produktiva åldrarnas procentuella andel i landsbygdsbefolkningen och särskilt jordbruksbefolkningen har gått starkt tillbaka, medan de överårigas antal procentuellt sett väsentligen ökats. Landsbygden har undergått en »för-gubbning» med åtföljande ekonomiska och sociala olägenheter av för alla känd natur. Det är icke endast så att arbetstillgången inom jordbruket under de senaste årtiondena blivit knapp och mångenstädes otillräcklig; de bördor, som en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

övertalig äldre befolkning lägger på den produktiva befolkningen, ha i abnorm grad ökats, giftermålsfrekvensen är lägre än i städerna och mångenstädes osedvanligt låg, födelsetalet har sjunkit, dödlighetsfrekvensen, som i äldre tider var gynnsammare på landsbygden än i städerna, är numera mångenstädes på landsbygden högre. Sammanfattningsvis utgör landsbygds- och särskilt jordbruksbefolkningens demografiska bild ett ganska tragiskt kapitel.

Vårt lands olika styrelser under den gångna mansåldern ha betraktat denna utveckling såsom en naturnödvändig utvecklingsprocess, som man endast hade att observera och statistiskt registrera. Det är nödvändigt att man kommer till insikt om att ett nytt tidsskede står för dörren, då man icke med samma passivitet kan iakttaga sådana utomordentliga förändringar i det svenska samhällslivet, medförande ett betydande inre försvagande av hela det svenska folket. Det är nödvändigt att på detta område åstadkomma sådana förhållanden, att man sent omsider realiserar ett program, som nu i tjugufem år varit uppsatt för den politiska bonderörelsen, nämligen att skapa rättvisa åt landsbygden och jordbruket och åvägabringa sådana arbetsbetingelser inom särskilt jordbruksnäringen, att jordbruket i fortsättningen kommer att äga förmåga att kvarhålla de där uppväxande barnkullarna och den där framväxande produktiva arbetskraften. Detta program har intill denna stund icke blivit realiserat. Det är en oeftergivlig uppgift för svensk agrarpolitik att se till att så blir fallet.

Går man vidare, finner man att det svenska lantbrukets avkastningsförmåga under de gångna decennierna visat förändringar och fluktuationer, men att den i stort sett varit jämförelsevis svag. Hela 1920-talets utveckling innefattade intet väsentligt stärkande av den svenska jordbruksbefolkningens ekonomiska ställning. Den stora krisen i början av det förra årtiondet åstadkom ganska svåra skadeverkningar, vilka visserligen så småningom övervunnos, tack vare statliga regleringsåtgärder samt framför allt goda skördar, men landsbygdsbefolkningens ekonomi är i stort sett fortfarande icke tillfredsställande. Till detta förhållande har i väsentlig grad bidragit att den svenska bondejorden, som utgör den övervägande delen av jordbruksjorden, under senare tider i allt mer ökad utsträckning kommit att förlora sin under tidigare mansåldrar utpräglade karaktär av familjeegendom, som kunnat tämligen ograverad av nya skulder överlätas till de nya generationerna. Det kan tyckas, att jag återupprepar mig själv, men detta är nu ett gammalt tema, som jag sedan ett tredjedels sekel tillbaka i tal och skrift många gånger vidrört. Jag tror att jag har rätt att återigen taga upp det, eftersom den bristande insikten och det felande intresset för dessa stora problem alltfjämt är så utbrett. Det var dock under äldre tider en stor styrka för det gamla svenska samhället att den svenska allmogen hade en rotfasthet vid sin jord, som var praktiskt taget outslitlig, att fastigheterna hade låga allmänna värden med därav följande relativt låga skatter och samtidigt obetydliga skulder, samt att dessa bondefastigheter gingo i arv eller på annat sätt överfördes från generation till generation i stort sett oberörda av tidernas stormar och yttre händelser. Under den sista mansåldern och icke minst under de senaste årtiondena har situationen blivit en helt annan. Fastighetsvärdena ha gått betydligt i höjden, och i samband därmed har också beskattningen stigit. I samband med fastighetsvärdenas fortskridande stegring har den in-tecknade gälden och jordbrukets övriga skuldsättning i utomordentligt hög grad vuxit. Varje ny ung bondegeneration får övertaga nya skulder, som den knappast under sin livstid hinner amortera, och på detta sätt ackumuleras generation efter generation den tärande och förödande skuldbörda i bondefastigheterna, som gör den aktuella prispolitiken på jordbrukets område så hopplös, sedd på längre sikt. Upplösningen av de gamla

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nordiska rättsedvänjorna och familjeinstitutionerna under liberalismens tidskede innefattade säkerligen försvinnandet av mycket, som var livsodugligt och som måste försvinna, men denna utveckling sopade också bort ofantligt mycket annat, som hade haft livskraft för framtiden och som under den tid, varunder vi nu leva, och den framtid, som stundar, behöver få komma tillbaka, om också i förändrad form, på ett sådant sätt att förhållandena inom lantbruksnäringen kunna bli annorlunda än nu. Fastighetshandeln och fastighetsspekulationen, som under äldre sekler knappast existerade, har under penninghushållningens epok tagit en enorm omfattning. I Norrland sopades ju tiotusentals bönder bort genom bolagsförvärven av bondejord, i andra trakter ha fastigheterna gått i handeln i enorm utsträckning, med påföljd att den intecknade gälden stigit och att fastigheterna många gånger kommit i händerna på jordbrukets rätta utövande mindre lämpliga och mindre intresserade personer. Ser man på denna utveckling av jorden såsom en handelsvara, blir man allvarligt bekymrad. Senast i ett utmärkt radioreportage i går kväll yttrade en gammal bonde från Dalsland några ord om denna utveckling, sedd under hans långa liv i denna landsända. Han sade just, att jorden har blivit en handelsvara i trakten. Det är inte många kvar av den gamla stammen — själv var han dock en sådan, ty han kände varje sten på den lilla fastigheten och varje tuva. Han älskade denna fastighet, och han var kvar där. Men tiotusentals andra ha försvunnit och lämnat plats för andra mången gång mindre lämpliga innehavare av jordbruksfastigheterna.

Lägger man tillsammans allt detta: bondejordens mobilisering, om jag så får uttrycka det, den svaga räntabiliteten, knappheten och många gånger bristen på arbetskraft inom jordbruket, de relativt höga räntorna, som jordbrukarna ha att betala på sina skulder, får man sammanfattningsvis en bild, som ingalunda är tillfredsställande. Den svenska socialpolitikens stora och lysande framsteg ägde under en följd av årtionden huvudsakligen rum på andra områden av samhällslivet än det jag nu berör. Industrierbetarklassen fick långsamt i alltmer ökad utsträckning sin välförtjänta lön genom en serie av socialreformer, som bragte den i ett något bättre och tryggare läge än tidigare. För jordbrukets folk fanns ingen motsvarande socialpolitik förrän under det sistförflutna decenniet, då ett spirande intresse visade sig för dessa problem och åtskilliga åtgärder blevo vidtagna, dock fullständigt otillräckliga för att bringa landsbygdens folk såsom yrkesutövare och hushållsmedlemmar ens någorlunda i jämställdhet med städernas invånare i allmänhet. Brunnarna, som man nu skall bygga, borde ha byggts för femtio år sedan. De enkla medel, genom vilka hushållningen på landet skulle kunna underlättas för landsbygdens kvinnor, borde ha genomförts för årtionden tillbaka, och ofantligt mycket annat, som nu står ogjort på den svenska landsbygden, borde ha gjorts långt före detta. Vi ha varit för sent ute här som på så många andra områden i svensk politik, och resultatet har blivit den åderlätning av landsbygden på dess bästa folk, som medfört ett försvagande av denna väldiga del av Sveriges rike med åtföljande försvagande av det svenska samhället i sin helhet.

Det fordras positiva linjer för en ny landsbygds- och jordbrukspolitik. Det fordras — utan att jag vid detta tillfälle närmare går in på medlen — återgång till ett tillstånd, där jordbruket icke som hittills genom ett slags naturnödvändighet betraktas såsom den nästan minst räntabla av alla näringar. Det begäres visserligen icke några företagarevinster i industriell bemärkelse inom modernäringen, ty sådan kan utvecklingen aldrig komma att gestalta sig. Men det är nödvändigt, att yrkesutövarna inom jordbruket få skälig lön för sin möda och att jordbrukets arbetare icke som under den gångna mansåldern skola vara nära nog de sämst betalda av alla arbetaregrupper inom landet. Icke

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

heller får det vara så, att småbrukarna skola kunna hålla sig uppe över vattnet endast därigenom att de oerhört underbetala sig själva och sina hushållsmedlemmar såsom arbetare i jordbruket. Jag har otaliga gånger under de gångna årtiondena frågat mig själv: är det en ekonomisk naturnödvändighet, att ett lands stora modernäring, jordbruksnäringen, som producerar de för folkhushållningen i dess helhet viktigaste av alla produkter, i räntabilitetsavseende och ifråga om sina yrkesutövares ekonomiska ställning skall stå bland de lägsta av alla näringar och yrken, det må gälla vårt eller andra länder? Jag tror icke, att det är en naturnödvändighet eller en ekonomisk naturlag. Jag tror, att en radikal samhällsreform och en ny samhällspolitik kunna ändra mycket i detta hänseende. Det fordras också — i stället för den nuvarande jordbrukspolitik, som arbetar sig fram från år till år — eller nu, sedan urtima riksdagar kommit till stånd, nästan från det ena halvåret till det andra — med provisoriska regleringsåtgärder och stödåtgärder, ofta vidtagna i allra sista stund och mången gång irrationella — en betydligt större fasthet i den svenska jordbrukspolitiken även i vad det gäller prissättningen på jordbrukets produkter. Det behöves för en näring som jordbruket en plan för några år framåt, en femårsplan eller en fyraårsplan, som skapar stabilitet och tryggade arbetsbetingelser för en yrkesutöware i denna näring, ty sådan är denna närings natur. Den kan icke arbeta som en skofabrik, som ena året går med stor vinst och andra året i likvidation. Det fordras också en helt annan politik med avseende å prissättningen av produkterna inom detta land, en ytterligare anledning till jordbrukets kroniska svårigheter, som, huru många miljonerna och hundratals miljonerna på jordbruksdepartementets huvudtitel än äro, så gott som aldrig tycks kunna botas. Det fordras att man på ett helt annat sätt än som under de gångna årtiondena skett ingriper mot den onaturliga inkongruensen mellan å ena sidan jordbrukets produktpriser och å andra sidan priserna på de otaliga förnödenhetsartiklar, som jordbruket måste köpa. Hittills har det varit så, att denna prissax, som den brukar kallas, har blivit allt större, jämfört med förhållandena näst före det förra världskriget. Bakom ligga ju å ena sidan lönerörelserna i industrien och det utvecklade trust- och kartellväsendet inom det stora näringslivet. Under tjugu års tid och längre var det en allmän uppfattning här i riksdagen, att man från statsmakternas sida borde ingripa mot det enskilda näringslivets öppna eller hemliga prissättningar och kartellbildningar, och för femton år tillbaka tillkom också en lagstiftning, som hade till syfte att i vissa fall medge ingripande mot dylika förhållanden. För några veckor sedan kom ett stort välskrivet kommittébetänkande, undertecknat av en ärad ledamot av denna kammare och flera andra framstående politiska och andra personligheter här i landet, som enligt min uppfattning innefattar den största skönsmålning av förhållandena på detta område inom det stora näringslivet som någonsin framkommit i svenskt officiellt kommittétryck. Detta betänkande vill ge vid handen, att inga missförhållanden här föreligga, att pris- och kartellöverenskommelserna inom det stora näringslivet äro utomordentligt väl överenskomna och avfattade och att allmänheten här icke har något att oro sig för. Jag har en diametralt motsatt uppfattning. En ärad talare här på förmiddagen, friherre De Geer, berörde mellanhandssystemet, ett annat näraliggande problem. Fullkomligt handfallna ha de svenska statsmakterna här stått i trettio år. Alla känna vi vilken oerhörd fördyring varorna undergå från producenten till konsumenten. Har man förlorat sina ideal och sin gamla framåtanda, när det gällde att gå till roten av missförhållandena i samhällslivet — vilket den nuvarande regeringen i viss mån har gjort — då får man lägga armarna i kors och då kommer man ingen vart beträffande stora samhällsproblem som de här föreliggande.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag vill sluta med att säga, att alla samhällsklasser självfallet äro behöfliga för det hela och att jordbruksbefolkningen endast är en av de stora samhällsklasserna inom landet, men en av de största och en av de allra viktigaste. Den svenska jordbrukspolitik, som under de gångna årtiondena förts, har trots sina ansatser och trots de betydande belopp, som offras i direkta och indirekta subventioner, likväl icke gått till agrarproblemets kärnpunkt. Jag ser ganska mörkt på framtiden, om icke en radikal förändring kommer till stånd. Det gäller att motarbeta den vid handel och köpenskap naturliga, men inom jordbruksbefolkningens led och inom ledningen för jordbruksbefolkningen föga passande grosshandelsmentaliteten och att komma tillbaka till något av de svenska böndernas forna kynne. Jag är icke säker om att denna självprövning och denna förnyelse av den svenska jordbrukspolitiken kan genomföras av den ledning som vi ha. Det får framtiden utvisa. Jag vill emellertid uttrycka den livliga förhoppningen, att så måtte ske, och att ledningen av vår jordbrukspolitik, utan att förtrötts och utan att offra åt gamla dogmer och gamla föreställningsvärldar, går in för nya kraffttag i syfte att bringa den rättvisa åt landsbygdens och jordbrukets folk, som detta folk allt intill denna stund icke har fått.

Herr Holmström: Herr talman! Innan jag säger några ord med anledning av vad herr Engberg yttrade om min inställning till förslaget om värtjänstutbildning i skolorna, anser jag mig böra anföra något med anledning av herr Brandts uttalande om vad han kallade »interneringslägren för utlänningar». Herr Brandt sade, att ifrågavarande utlännningar interneras utan dom och rannsakning, att det strede mot svenskt rättsmedvetande att icke domstol skulle handlägga saken, att det på detta område råder ett administrativt godtycke och så vidare. Då jag på visst sätt har kommit i beröring med förhållandena vid två av dessa utlänningsförläggningar, skall jag be att få säga några ord, detta så mycket mer som jag vet att det råder missuppfattning om dessa förhållanden på många håll ute i landet.

Hur går det till när en sådan där utlänning interneras? Jo, efter en polisutredning eller annan utredning gör länsstyrelsen, respektive överståthållarämbetet, framställning till socialstyrelsen angående »omhändertagande i förläggning» av utlänning, som det heter. Sedan man sökt vinna all möjlig ytterligare upplysning i fallet, avgöres ärendet av socialstyrelsen. Innan dess beslut fattas, inhämtas emellertid utlänningsnämndens yttrande. Ordinarie ledamöter i denna äro justitierådet Gärde, ledamot av denna kammare, hovrättsrådet Nordenskjöld och rektor Beth Hennings. Suppleanter äro fru Ruth Gustafson, ledamot av andra kammaren, utrikesrådet Engzell och revisionssekreterare Strandberg. Om nu denna utlänningsnämnd tillstyrker omhändertagandet, så kan socialstyrelsen fatta sitt beslut utan någon besvärsmätt för utlänningsmen, men sker beslutet mot utlänningsnämndens eller någon dess ledamots avstyrkan, så kan utlänningsmen anföra klagomål hos Kungl. Maj:t. En ytterligare garanti för utlännings rättsäkerhet är, att socialstyrelsen och utlänningsnämnden minst en gång om året skola upptaga frågan om varje omhändertagen utlännings förhållanden till ny omprövning. Jag vet att dessutom sker en sådan omprövning fortlöpande under året. En vanlig domstol någonstans i Sverige, bestående av en häradshövding och nämndemän, kan väl i regel inte överblicka de förhållanden av utrikes- och inrikespolitisk art, som ligga till grund för ett beslut om omhändertagande av en utlänning. Nog måste utlänningsnämnden, med den mycket högt kvalificerade sammansättning den har, vara bättre skickad än en domstol att handlägga dessa ärenden. De humanitära synpunkterna bli

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

säkerligen också bättre tillgodosedda med den nuvarande anordningen än om ärendena skulle falla under en vanlig domstol.

I dessa tider måste man vara särskilt försiktig, när det gäller utlännningar. Det är orimligt att som herr Brandt anse, att rättssäkerheten skall utgöra ett hinder för en utlännings omhändertagande även i sådana fall, där full bevisning om riksskadlig verksamhet inte kan presteras. Man måste naturligtvis vara mera försiktig med utlännningar än med svenskar i dessa tider. Att vissa utlännningar bedriva en icke önskvärd verksamhet i vårt land ser man ju nästan dagligen exempel på.

Nu skall jag be, herr talman, att få övergå till min ärade vän herr Engberg, som ansåg att genom det föreliggande förslaget till värtjänstutbildning »soldatundervisning» skulle införas i skolorna. Nog måste jag säga, att detta är en högst avsevärd överdrift. Om jag går till den artikel i Social-Demokraten, som jag omnämnde i mitt första anförande, författad av överste Bertil Uggla, ledamot av kommittén, så anger han där kort vad de sakkunniga ha ansett höra till värtjänst. Den skall bidra till att höja vår ungdoms fysiska spänst och motståndskraft, den skall ge alla insikter och färdigheter, som erfordras för omedelbar effektiv medverkan i luftskydd och hemskydd, befordra allmän vakenhet och därmed minska risken för överrumpling samt, vad pojarna beträffar, ge grundläggande utbildning i skjutning. Sedan påpekas, att utbildningen i skjutning avser ynglingarnas deltagande i hemvärdet, där de ju äro avsedda att medverka. Inte kan man väl gärna säga, att detta är någon soldatutbildning, någon militarisering av skolorna. Handgranatkastning skulle väl vara en av de komprometterande sakerna, men handgranatkastningen är en idrott, som till och med de civila idrottsföreningarna — som överste Uggla uttryckte det — ha tagit hand om. Det är en kastidrott, som t. o. m. är förnämligare än både diskus och spjut på det sättet att man inte bara skall kunna kasta långt utan även kunna kasta prick.

Så är det väl skjututbildningen, som också skulle vara farlig. Vad skjututbildningen och skjutskickligheten verkligen betyder behöva vi väl inte orda om. Det räcker med att peka på det sista finska kriget, som tydligt har visat betydelsen av skjutskicklighet.

Jag vill, herr talman, i denna sena timme fatta mig kort och bara erinra om att herr Engberg talade om de gamla grekerna. Han sade att spartanerna hade en tapper lagstiftning och att atenarna hade ett tappert folk. Ja, jag är inte så lärd att jag har studerat Perikles' tal, men jag vet att både atenare och spartaner liksom alla greker och antiken överhuvud taget som mål för sin uppfostran hade: en sund själ i en sund kropp. Min mening är, att just denna värtjänstutbildning i skolorna skall bidra till att ge uppfostran hos oss samma mål: en sund själ i en sund kropp. Därför hoppas jag, som jag uttryckte det i mitt förra anförande, att förslaget, gärna omarbetat och kanske reducerat, dock kommer fram till riksdagen i år.

Herr Sundberg: Herr talman! Jag lovar att endast under några minuter ta kammarens tid i anspråk, d. v. s. den ringa del av kammaren, som vid denna sena timme ännu är kvar. Jag tar till orda för att anmäla min anslutning till herr Engberg, då han pläderar för anläggande av skogsvägar. Detta önskemål är inte av i dag. Det är ett gammalt krav från de svenska skogsmännens sida, som emellertid i allmänhet fått förklinga inför döva öron. När nu emellertid det makthavande politiska partiet placerat en av sina »grova kanoner» — för att tala med herr Rickard Lindström under vaccinationsdebatten här om året — uppe i ett Norrlandslän där skogsvägar behövas, så må man hoppas, att dessa krav skola bli bättre tillgodosedda i framtiden än hittills.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I detta sammanhang vill jag lägga till rätta ett misstag, som i allmänhet gör sig gällande, när frågan om anläggandet av skogsvägar bringas på tal, ett misstag vartill även herr Engberg i viss mån gjorde sig skyldig. Det är när man betonar, att anläggandet av skogsvägar är ett problem, som sammanhänger med Norrland och endast med Norrland. Det är sant att Norrland har behov av skogsvägar, ja, ett mycket stort behov, men detta är förhållandet också i mellersta Sverige, i Bergslagen och i Värmland, liksom även i södra Sverige, närmast de småländska skogsbygderna. Fråga är, om inte inom vissa av dessa senare områden, där man i allmänhet saknar flottleder, det är ännu angelägnare att bygga skogsvägar än inom vissa delar av Norrland.

Jag skall emellertid inte anmäla någon konkurrens i fråga om de anslag till skogsvägar, som i framtiden eventuellt kunna komma att beviljas. Jag skall endast understryka, att det ur nationalekonomisk synpunkt enligt mitt förmenande har mycket stor betydelse, att anslag till skogsvägar komma att beviljas, och detta inte endast i Norrland, utan även i mellersta och i södra Sverige.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades föreliggande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte propositionen nr 1 hänvisades, såvitt den avsåg pensionsväsendet (tolfte huvudtiteln, dock med undantag av det därunder upptagna förslagsanslaget till allmänna indragningsstaten) samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet samt, i vad propositionen angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 4, av herr *Berg, Robert*, angående vissa extra ordinarie befattningshavares vid försvarsväsendet rätt till personliga lönetillägg m. m.;

nr 5, av herrar *Ohlin* och *Sjödahl*, om vissa åtgärder för bekämpande av de reumatiska sjukdomarna i riket;

nr 6, av herr *Bäckström* m. fl., om beredande av möjlighet till befrielse i vissa fall från deltagande i praktisk undervisning i fortsättningsskola; samt

nr 7, av herr *Bäckström* m. fl., angående utredning om åläggande för länsstyrelserna att genom vissa åtgärder främja anordnandet av skolskjutsar för skolpliktiga barn.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av friherre *Beck-Friis* väckta motionen, nr 8, om avhjälpande av förefintliga olägenheter vid besiktning av älgkött.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott den av friherre *De Geer* m. fl. väckta motionen, nr 9, om undersökning rörande sådana missförhållanden, som onödigtvis fördyra varor under deras överförande från producent till konsument.

Föredrogs och godkändes riksdagens kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

- nr 20, av herr *Ekströmer*, om ökat anslag till statskonsulenter;
- nr 21, av herr *von Horn*, om utredning angående den elektriska konsulentverksamheten å landsbygden;
- nr 22, av herrar *Wagnsson* och *Lindström*, om ordnande av den skolhygieniska verksamheten och läkarvården vid rikets folkskolor; samt
- nr 23, av herrar *Löfvander* och *Persson*, om sänkning av rösträttsåldern.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.15 e. m.

In fidem
Eric Carlén.

Måndagen den 20 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till instruktioner för riksdagens justitieombudsman och militieombudsman.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 29, angående åtgärder till stödjande av odlingen av vissa kulturväxter.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den av herr *Herlitz* m. fl. väckta motionen, nr 10, om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

- nr 11, av herr *Berg, Robert*, om ändrade bestämmelser rörande övertidserättning till civila icke-ordinarie befattningshavare inom försvarsväsendet; och
 - nr 12, av herr *Andersson, Anders*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bidrag till driften av anstalter för lungtuberkulos.
-

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herrar *Bondeson* och *Mannerskantz* väckta motionen, nr 13, om ändring i 39 a § lagen om ekonomiska föreningar.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

- nr 14, av herr *Elofsson, Gustaf*, om anslag till modernisering av mangårdsbyggnaden vid Ugerups försöksgård;
- nr 15, av herr *Bengtsson* m. fl., om ökat anslag till bidrag till hushållnings-sällskapen;
- nr 16, av herr *Carlström* m. fl., om ökat anslag till jordbrukarungdomens förbund;
- nr 17, av herr *Carlström* m. fl., om statsbidrag till kurser för klubbledare inom jordbrukarungdomens förbund;
- nr 18, av herr *Bondeson* m. fl., om rätt för vägstyrelse att utse snöplogfogde;
- nr 19, av herr *Bondeson* m. fl., om ökat anslag till Sveriges utsädesförening;
- nr 20, av herr *Ekströmer*, om ökat anslag till statskonsulenter; samt

nr 21, av herr *von Horn*, om utredning angående den elektriska konsulent-verksamheten å landsbygden.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herrar *Wagnsson* och *Lindström* väckta motionen, nr 22, om ordnande av den skolhygieniska verksamheten och läkarvården vid rikets folkskolor.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den av herrar *Löfvander* och *Persson* väckta motionen, nr 23, om sänkning av rösträttsåldern.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 2 blev densamma på begäran bordlagd.

Anmälades och bordlades bankoutskottets memorial:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 24, av herr *Wohlin*, om en förutsättningslös utredning rörande det proportionella valsystemets inverkan på de politiska förhållandena inom vårt land m. m.;

nr 25, av herr *Petersson, Emil*, angående kustartilleriets ställning inom den svenska försvarsorganisationen;

nr 26, av herr *Strand*, om förbättrade löne- och anställningsvillkor för personalen vid blindskolor, vårdanstalten i Lund för blinda med komplicerat lyte och dövstumskolorna;

nr 27, av herr *Nilsson, Theodor*, m. fl., om ökat anslag till bidrag till utrustning av polikliniker för folktandvård;

nr 28, av herr *Källman* m. fl., om höjning av vårdavgiften å vårdhem för lättskötta sinnessjuka;

nr 29, av herr *Wahlmark* m. fl., angående inrättande av ett centralbibliotek för Uppsala län;

nr 30, av herr *Bondeson*, om utredning rörande ändrade grunder för beskattningsmyndigheternas sammansättning och verksamhet;

nr 31, av herr *Bondeson* m. fl., om ändring i kommunalskattelagens bestämmelser beträffande jordbrukares taxering;

nr 32, av herr *Bondeson* m. fl., om åtgärder till förebyggande av att landets jordbrukare vid nedslaktning av djurbesättningar till följd av foderbrist m. m. nödgas utgöra direkt skatt till det allmänna för den i anledning därav uppburna valutan;

nr 33, av herr *Petersson, Emil*, om pensionstillägg åt vissa f. d. förmän vid flottans station i Karlskrona;

nr 34, av herr *Peterson, Emil*, om förhöjd pension åt förre överläroren i Ronneby landskommun T. Lagergren;

nr 35, av herr *Bondeson*, om införande av obligatorisk brandordning i rikets kommuner;

nr 36, av herr *Bondeson* m. fl., om ökat anslag till bidrag till lokala göds-
lings-, sort- och ogräsförsök m. m.; samt
nr 37, av herr *Bengtsson* m. fl., om ökat anslag till hästavelns befrämjande.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens samman-
träde avslutades kl. 11.07 f. m.

In fidem

G. H. Berggren.